

ISSN 1311-3321

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Ангел Кънчев“
UNIVERSITY OF RUSE „Angel Kanchev“

Филиал – Силистра
Branch Silistra

СБОРНИК ДОКЛАДИ

на

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС'10

СБОРНИК ДОКЛАДОВ

СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ СЕСИИ – СНС'10

PROCEEDINGS

of

the SCIENTIFIC STUDENT SESSION – SSS'10

Русе
Ruse
2010

ISSN 1311-3321

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Ангел Кънчев“
UNIVERSITY OF RUSE „Angel Kanchev“

Филиал – Силистра
Branch Silistra

СБОРНИК ДОКЛАДИ

на

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС’10

СБОРНИК ДОКЛАДОВ

СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ СЕСИИ – СНС’10

PROCEEDINGS

of

the SCIENTIFIC STUDENT SESSION – SSS’10

Русе
Ruse
2010

Сборникът включва докладите, изнесени на студентската научна сесия **СНС'10**, организирана и проведена във **Филиал - Силистра** на Русенския университет "Ангел Кънчев".

Докладите са отпечатани във вида, предоставен от авторите им.

Доклады опубликованы в виде, предоставленном их авторами.

The papers have been printed as presented by the authors.

ISSN 1311-3321

Copyright ©

- ♦ **СТУДЕНТСКАТА НАУЧНА СЕСИЯ** се организира от **АКАДЕМИЧНОТО РЪКОВОДСТВО** и **СТУДЕНТСКИЯ СЪВЕТ** на **РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ (РУ)** с цел да се предостави възможност на студенти и докторанти да популяризират основните резултати от своята учебно-изследователска работа и да обменят опит.

- ♦ **ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ:**

- Съпредседатели:**

- проф. д.т.н. Христо Белоев – РЕКТОР на РУ
 - Иван Калинов – ПРЕДСЕДАТЕЛ на СС

- Научни секретари:**

- доц. д-р Ангел Смикаров – Заместник-ректор на РУ
 - ASmrikarov@uni-ruse.bg
 - 082-888 249
 - Радослав Линов – Заместник-председател на СС
 - R.Linov@abv.bg
 - 082-888 390

- Членове:**

- Факултет „Аграрно индустриален”**

- доц. д-р Чавдар Везилов
 - vezirov@uni-ruse.bg
 - 082-888 442

- Цветелина Василева
 - cvete@abv.bg

- Факултет „Машинно технологичен”**

- доц. д-р Стоян Стоянов
 - sgstoyanov@uni-ruse.bg
 - 082-888 572

- Зорница Иванова
 - zori_doli@abv.bg

- Факултет „Електротехника, електроника, автоматика”**

- доц. д-р Русин Цонев
 - rtzonev@uni-ruse.bg
 - 082-888 379

- Надя Антонова
 - antonowa14@abv.bg

•Факултет „Транспортен”

доц. д-р Валентин Иванов

vdivanov@uni-ruse.bg

082-888 373

Иван Калинов

i.kalinov@abv.bg

•Факултет “Бизнес и мениджмънт”

доц. д-р Юлиана Попова

jpporova@uni-ruse.bg

082-888 813

Йордан Петров

yordan.petroff@gmail.com

•Факултет „Юридически”

ст.ас. Боряна Милкова

b.milkova@mail.bg

082 84 52 81

Миглена Маринова

megs90@abv.bg

•Факултет „Природни науки и образование”

доц. д-р Петър Сигалов

sigalov@uni-ruse.bg

082-888-754

Благовест Николов

blago_nikolov_86@abv.bg

•Факултет „Обществено здраве”

гл.ас. д-р Стефан Янев

jane6_bg@yahoo.com

тел. 082-821 883

Александър Атанасов

raceface@abv.bg

•Филиал Разград

гл.ас. д-р Цветан Димитров

tz_dimitrow@abv.bg

0887-631 645

Деница Бонева

deni4ka_boneva@abv.bg

•Филиал Силистра

гл.ас. Галина Лечева

lina_acad.bg@abv.bg

0897-912 702

Дамян Вълчев

dodrito@abv.bg

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е**Пленарен доклад**

Европейски директиви в българското висше образование	7
автор: гл. ас. Галина Лечева	

СЕКЦИЯ**Хуманитарни науки**

1. Митът за Едип и литературният мотив за родовата вина	12
автор: Силвия Димова Филева	
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева	
2. „Едип цар” от Софокъл и хуманитарните търсения на времето	17
автор: Илиана Михайлова	
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева	
3. “Енеида” – епосът на Римската империя	22
автор: Яна Георгиева	
научен ръководител: гл.ас. Галина Лечева	
4. Одисей и Еней – авантюристи или демиурзи	25
автор: Галина Иванова	
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева	
5. Рицарят като мяра за човешкото в средновековната литература (легендата за крал Артур)	31
автор: Силвия Тодорова	
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева	
6. Легендата за крал Артур – една утопия в европейската културна традиция	36
автор: Елена Трифонова	
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева	
7. Редукция на неударените гласни	41
автор:Цветомила Цветанова	
научен ръководител: доц. д-р Т. Георгиева	
8. Гръцките лексикални заемки в историята на българския език	45
автор: Мария Христова	
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева	
Отново за Дон Кихот и Санчо Панса	50
автори:Дамян Вълчев, Мартин Гайдарджиев	
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева	
9. Класицизмът и европейската културна традиция	54
автори: Виолета Колева, Деница Любомирова, Христина Костадинова	
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева	

СЕКЦИЯ
„Природни и технически науки”

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1.	Модел на интерактивен обобщителен урок по предмета "Човекът и природата" в V клас
автор: Генади Атанасов Трифонов
научен ръководител: гл.ас. Теменужка Богданова	60
2.	Мястото на интерактивните методи в уроците при педагогическата практика на студентите от специалност „Педагогика на обучението по Физика и информатика”
автор: Христо Лунгов
научен ръководител: гл. ас. Теменужка Богданова	66
3.	Система от интерактивни техники, ориентирана по етапите на теоретичното обобщение за усвояване на основни физични понятия по предмета “Човекът и природата” в 6 клас
автор: Ивелин Стефанов Стефанов
научен ръководител: гл. ас. Теменужка Богданова	71
4.	Програма за избор и оптимална настройка на непрекъснати регулатори
автор: Петко Янков Николов
научен ръководител: гл. ас. инж. Лиляна Чернева	76

СЕКЦИЯ
„Социология и маркетинг”

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1.	Показатели религиозной толерантности болгарской молодежи
автор: Наталия Балашова (Русия)
научен ръководител: доц. д-р Т. Георгиева	80
2.	Проучване ролята на библиотеката в образованието
автор: Жасмина Веселинова
научен ръководител: маг.Надя Петрова	83
3.	Метод за оценка на влияещите фактори върху потреблението в библиотеките
автори: Жасмина Веселинова, Георги Димитров
научни ръководители: гл.ас.д-р инж.Анка Кръстева, маг. НадяПетрова	88

Пленарен доклад

Европейски директиви в българското висше образование

автор: гл. ас. Галина Лечева

Study of the role of the library in education: By 2010 higher education systems in European countries should be organised in such a way that: 1) it is easy to move from one country to the other (within the European Higher Education Area) – for the purpose of further study or employment; 2) the attractiveness of European higher education is increased so many people from non-European countries also come to study and/or work in Europe; 3) the European Higher Education Area provides Europe with a broad, high quality and advanced knowledge base, and ensures the further development of Europe as a stable, peaceful and tolerant community.

Key words: Lisbon Strategy, education, Bologna declaration, Bologna process, The Bologna Process - Council of Europe

ВЪВЕДЕНИЕ

Европа на познанието е фактор за социално развитие, засилване на европейското самосъзнание, развитие на устойчиво, демократично общество, подготвящо своите граждани да споделят принадлежността си към нейното общо социално и културно пространство. Осъзнаването на тези съображения води до подписването на **Сорбонската декларация от 25.05.1998г.**, която посочва централната роля на университетите за развитието на европейските културни измерения, лансира създаването на Европейско пространство за висше образование и подчертава неговата роля за засилване на мобилността, устройването на работа и цялостното развитие на Европа.

Договорът от Лисабон дефинира **човешкия капитал като най-важният актив за Европа, а образованието – като икономически и социален фактор за изграждане на Европа на познанието.**

„Процесът Болоня“ планира до 2010 г. системите за висше образование в европейските страни да бъдат организирани по такъв начин, че:

- лесно да се премине от една държава в друга (в рамките на Европейското пространство за висше образование) - с цел по-нататъшно обучение или работа;
- привлекателността на европейското висше образование да се увеличава и много млади хора от неевропейски страни да дойдат да учат и / или работят в Европа;
- Европейската зона за висше образование предвижда Европа с широко, високо качество и съвременна база знания, и осигурява по-нататъшното развитие на Европа като една стабилна, мирна и толерантна общност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В решенията на Европейския съвет често се подчертава, че висококачествените ефикасни и справедливи системи на образование и обучение, са от ключово значение за успеха в Европа. Основното предизвикателство се състои в това да се гарантира ПРИДОБИВАНЕТО НА КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНЦИИ[1] ОТ ВСИЧКИ, като същевременно се трупат високи постижения, които ще позволят на Европа да се задържи на силна световна позиция във висшето образование.

Тази цел е доста амбициозна и тя не е свързано само с Болонския процес. Въпреки това, в рамките на процеса, необходимите средства за постигането на тези цели са разработени и приложени.

Генералната цел на образователната реформа днес е *ориентиране на висшето образование от входящи към изходящи параметри, т.е. към резултатите от обучението, представени като знания, умения и компетенции* [2].

„Постигнатите резултати на изхода на обучението са основните изграждащи блокове на Болонския пакет от образователни реформи” – гласи Комюникето от срещата на министрите, отговарящи за висшето образование, на страните участници в процеса Болоня, от срещата им в Лондон през май 2007 [3]. Този нов методологически подход променя образователния модел като ОТМЕСТВА ВНИМАНИЕТО ОТ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И НАСОЧВА СЪЩОТО КЪМ КОНКРЕТНИТЕ РЕЗУЛТАТИ НА ОБУЧАЕМИЯ.

Възприетото в Европейското пространство за висше образование определение за РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО е: **„Съвкупност от знания, умения и компетенции, придобити от индивида, които той Е СПОСОБЕН ДА ДЕМОНСТРИРА след завършване на своето обучение.”**

Според Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот „**знания**” означава резултат от усвояване на информация в процеса на учене – факти, принципи, теории, практики. **Уменията** се определят като способност за прилагане на знанията и използване на ноу-хау при изпълнение на задачи и решаване на проблеми. **Компетентността (компетенцията)** се определя като доказана способност за използване на знания умения и личностни/социални дадености в работни или учебни ситуации, в професионално и личностно развитие [4].

В актуализираната **Стратегическа рамка за сътрудничество в областта на образованието и обучението** (Брюксел, 16.12.2008г.) на първо място сред приоритетните теми, на които Държавите-членки и Комисията, трябва да обърнат внимание през 2009—2010г., е изграждането на **универсални ключови компетенции и тяхното пълно интегриране в учебните програми, оценката и квалификациите** [5], като се разработят конкретни методи на преподаване и учене, развива се партньорството между структурите, осигуряващи **образование и обучение**, и предприятията, научните институти, лицата, действащи в областта на културата и творческите сектори.

За Европа, основана на знанието, РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ УЧЕНЕТО, ТРЯБВА ДА СА ОТ ПОЛЗА ЗА ПРОФЕСИОНАЛНИЯ И ЛИЧНИЯ ЖИВОТ. В рамките на учебното заведение качественте учители, инструктори и други **преподавателски кадри са най-важният фактор за постигането на високо качество на учебните резултати** [6]. Предвид че през следващите 15 години около два милиона възрастни учители ще трябва да бъдат заменени, учителската професия трябва да се превърне в по-привлекателен избор на кариера.

Като страна членка на Европейския съюз и страна по Процеса Болоня, България участва в изграждането на Европейското пространство за висше образование. Затова поема като държавен ангажимент изпълнението на всички решения на Процеса Болоня.

В сега действащия Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления (*Постановление № 125 на МС от 24.06.2002 г. за утвърждаване Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления; Обн., ДВ, бр. 64 от 2.07.2002 г., в сила от 2.07.2002 г.*) в областта Педагогически науки, под шифър 1.3. съществува професионално направление **Педагогика на обучението по....., което дефинира висшето образование на бъдещите български учители - педагози.**

Приемайки европейската директива, че *„резултатите от ученето, постигнати при всички степени на обучение, трябва да са от полза за професионалния и личния живот“* и че *„преподавателските кадри са най-важният фактор за постигането на високо качество на учебните резултати“*, авторът на настоящия проект за дисертационен труд счита че, за да се развият професионално и личностно, за да бъдат подготвени за живот на активни граждани в демократично общество, **студентите – бъдещи учители** (които професионално са оторизирани да подготвят за активен живот човешкия ресурс на нацията, респективно на Европа, на човечеството) **трябва на изхода на своето обучение да могат да демонстрират комплект от ключови компетенции:**

Философът, лингвистът, дипломатът и министърът, Вилхелм фон Хумболд, през 1810 година създава Берлинския университет, който носи днес неговото име. За времето си това е визионерски проект. Хумболд решава да събере в университета различни дисциплини, за да могат в него студенти и преподаватели с всякакви нагласи да се сблъскват и така да провеждат „свободно търсене“, освободено от философски системи и други предразсъдъци. За разлика от Германия, където Хумболд е много известен, в Европа малко се знае за неговото дело. Тази празнота като че ли се запълва със създаването на „европейското пространство за висшето образование“, започнало с Болонската декларация. **Хармонизацията на системите на висшето образование**, започната с нея, **тръгва от доброто намерение да се промени в известна степен прекалената меркантилност на процеса по изграждането на Европа, да се позволи появата на европейско съзнание, за Европа да се мисли като за регион на Света.**

Образователните реформи винаги носят някакви промени. Действителният им резултат е еднакво далече и от първоначалните замисли на реформаторите, и от очакванията на адресатите.

Основополагащата декларация от 1999г. предлага на университетите интелектуално съревнование. В средата на първото десетилетие на XXI век, в условията на задълбочаваща се икономическа криза, Берлускони, Шрьодер и Саркози (лидерите на неоконсервативните европейски правителства – Италия, Германия, Франция), призовават към **икономическа конкуренция в името на самоиздръжката** – призив, който много по-отчетливо отговаря на препоръките на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие към ЕС.

В тези условия качеството на образованието се осигурява чрез концепцията за **„центрове на съвършенството“**: най-добрите вузове трябва да се обединят с най-силните изследователски институции и най-щедрите търговски партньори. В тези центрове процъфтява науката и към тях се стремят търсещите знания студенти. На тези центрове ЕС ще оказва специална подкрепа: *„на всеки имащ ще му се даде и ще му се преумножи“*.

Второстепенните университети следва да се обединят в **„университетски колежи“**, но не за прогрес на Знанието. На тях им се отрежда ролята на **последна степен в средните училища**, където **„немобилното“ мнозинство** ще завършва обучението си **с бакалавърска диплома.**

Подчиняването на висшето образование на пазара минава през стандартизация на водените университетски курсове, за да се получи една обща и еднаква **„образователна услуга“**, дефинирана в Европейската квалификационна рамка. Услугата се състои в прилагането на привидно неутрални инструменти – като разделянето на обучението на три етапа (по 3, 5 и 8 години: бакалавър, магистър, доктор) за сметка на междинните дипломи; **разбиването на образованието на модули**, което върви **заедно със** създаването на **системата на кредитите**, които да могат да се „прехвърлят“ между европейските вузове. Тази система облагодетелства по условие мобилността на студентите (ала не на независимо кои,

а само на избрани елит), но преди всичко **свежда стойността на обучението единствено до неговото часово измерение**. Тя облагодетелства най-вече усилената автономизация на вузовете, окуражавани да се втречат в собствените си ресурси, като създават катедри, спонсорирани от частни фирми, или като въвеждат постоянно повишаващи се такси за студентите. Накратко казано, става дума за нещо повече от хармонизация на съдържанието на образованието. Това наистина е ПРОЕКТ с голям размах, ЦЕЛЯЩ ДА ПРЕОБРАЗИ УСЛОВИЯТА ЗА ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНТЕЛЕКТУАЛНИЯ ТРУД, **да сведе висшето образование до стандартизирана услуга, осигурена от университетите, мутирали в конкуриращи се предприятия, водени от истински мениджъри, стремящи се да осигурят колкото може повече „професионализацията“ на студентите, вместо да култивира у тях критична мисъл.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По общо признание на участващите в „Процеса Болоня“ преподаватели и студенти БОЛОНЯ означава ПРИВАТИЗАЦИЯ на университетското познание и нов тип ЕЛИТИЗЪМ, приближаващ традиционната досега с по-голямата си социална защита европейска образователна система към спелия към тези нужди, но изцяло услужлив на пазарните принципи англо-саксонски (американски) модел.

В правната рамка, обслужваща българското висше образование учителската професия не е сред „регулираните професии“. Няма изгледи това да се случи пред вид разнообразието в спецификата на образователните системи във всяка от страните членки на ЕС. Процесът Болоня се стреми да хармонизира учебните програми в системата на висшето образование, а студентите от т.н. педагогически специалности са обучавани да обслужват средното образование в страната, в която са получили бакалавърска диплома. Освен това Знанието винаги е било ВЛАСТ. Затова обучението на студентите, които са избрали да подготвят за пазара на труда човешкия ресурс на нацията, винаги е било държавен ангажимент. Днес, в условията на демографски срив, характерен за цяла Европа, вече е наложително образоването да бъде национален приоритет.

След институционалната реформа в средното и висше образование, дело на експерти, министри и депутати, реалната реформа в образованието може да стане факт, ако се променят хората, участващи в учебния процес – учителите, родителите, студентите, учещите през целия живот.

Библейската притча разказва, че Йехова оставил евреите 40 години да се лутат в пустинята, докато умре и последният, роден в робство. По-горе беше цитирана извадка от Лисабонския договор, според която след 10 години в Европа ще са нужни два милиона учители. „Старата генерация“ ще предаде поста си. Онези, които ще застанат на тяхно място - студентите от специалността „Педагогика на обученето по...“, освен със знания в областта на науката, която ще преподават, трябва да са СПОСОБНИ ДА ДЕМОНСТРИРАТ ключови компетенции, свързани с умения за междуличностно общуване, умения за публична реч, умения за професионална комуникация, социални компетенции, умения за работа в екип, умения за убеждаване, умения за възлагане на задачи, умения за сработване на екип, умения за съставяне на прогнози, умения за планиране, умения за организиране и координиране на събития, умения за критическо мислене, умения за креативно мислене, умения за анализ на ситуация, умения за оценка, умение да бъдат лидери . Тези умения, наричани ключови компетенции, обслужват всяка социална ситуация, която ги ползва и обогатява. Затова ги наричат преносими умения. Те развиват у човека, който ги има предприемачески нагласи, защото той е инициативен, с креативно – иновативно мислене, може да анализира ситуации и да прави прогнози. Той е активен член на гражданското общество, човек живеещ в мир

със себе си и общуващ с Другите. Той е човекът получил стандартизираната стока „висше образование“, чието притежаване му е дало възможност да се реализира пълноценно на пазара на труда

Литература

▪ Бележки

[1] ОВ С 394, 30.12.2006 г., стр. 10.

В: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0625+0+DOC+XML+V0//BG>

1 Като страна членка на Европейския съюз и страна на Процеса Болоня, България е приела като държавен ангажимент създаването на Национална квалификационна рамка. В Националната стратегия за учене през целия живот (за периода 2008 – 2013 година) изработването на „Национална квалификационна рамка за висше образование, хамонизирана с Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот“ срокът е удължен до 2011 година. Виж: Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013), с. 13

[2] Като страна членка на Европейския съюз и страна на Процеса Болоня, България е приела като държавен ангажимент създаването на Национална квалификационна рамка. В Националната стратегия за учене през целия живот (за периода 2008 – 2013 година) изработването на „Национална квалификационна рамка за висше образование, хамонизирана с Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот“ срокът е удължен до 2011 година. Виж: Национална стратегия за учене през целия живот (2008-2013), с. 13

[3] Виж: <http://bologna.hrdc.bg/page.php?8> или <http://www.dcsf.gov.uk/londonbologna/>

[4] Виж: Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот (ЕКР) с. 11

В: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/eqf/broch_bg.pdf

[5] ¹ ОВ С 394, 30.12.2006 г., стр. 10.

По <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0625+0+DOC+XML+V0//BG>

[6] Закljučения на Съвета от 15 ноември 2007 г., ОВ С 300, 12.12.2007 г., стр. 6.

▪ Библиография

[1] Андреев, М., Образование и общество, С., 1998

[2] Балкански, П., Висше образование за европейци, С., 1999

[3] Балкански, П., Обединена Европа и интеграцията във висшето образование, С., 1999

[4] Стойчева, М., Европейска езикова политика. София, 2006

[5] <http://culture.coe.int/edu/eng/edulist.html>

[6] <http://culture.coe.int/her/index.html>

[7] <http://culture.coe.int/AEL2001EYL10>

За контакти

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: lechevag@gmail.com

СЕКЦИЯ Хуманитарни науки

Митът за Едип и литературният мотив за родовата вина

автор: Силвия Димова Филева
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева

Study of the role of the literary theme in the tragedy "Edip king": In tragedy "Edip king" is grounded on the literary theme for doing two weightly but unrealizably sin – patricide and incest.

Key words: The literary theme, The generation fault

ВЪВЕДЕНИЕ

Трагедията „Едип цар“ на Софокъл е призната за съвършена драматична творба в старогръцката литература. Главният герой Едип, който е цар на Тива, според Аристотел е идеалният трагичен герой. Същността му се определя от факта, че е поставен между нравствено-етичните норми и крайните проявления на човешкия характер.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Митът за цар Едип е част от т.нар. **Тивански митологичен цикъл**. Той съдържа няколко основни момента - родовото проклятие над Кадъмения род, опитът на Лай и Едип да променят съдбата, убийството на Лай, възцаряването и женитбата на Едип и разкриването на истината и изкуплението ѝ.

Произходът на мита е много древен и за първоначалното му функциониране в архаичното общество могат да се правят само догадки. В основата на трагедията „Едип цар“ е залегнал **митът за извършването на два тежки, но несъзнателно сторени грехове**. Това са **отцеубийството и кръвосмешението**. Те са в разрез с ценностната система на хората и не могат да бъдат опростени никому. Културолози, социолози и етнологии тълкуват древния смисъл на мотивите и образите в него, като разглеждат най-вече тези двете главни събития. Убийството на Лай има двоен смисъл, т.е. то е убийство на царя и едновременно с това и отцеубийство. То може да се свърже с мотива за намалената жизнена сила на царя. Основание за това дава и мотивът за мора, който съпътства края на управлението на стария цар Лай. Същевременно властта се оказва предадена по наследство. Мотивът за мора отсъства в други варианти на мита, но Софокъл го въвежда като художествено средство за създаване на драматическото напрежение. Моментът когато градът изпада в кризисна ситуация и търси помощта на царя за разрешаването ѝ представлява завръзка на драматичното действие.

Отцеубийството и женитбата с майката са крайни прояви в символиката на възмъжаването. Отцеубийството вероятно има връзка с ритуалите на инициацията, въвеждането на юношата в зряла възраст. То изразява посегателство към свръх архаичните закони, а цареубийството – посегателство към социалния ред. В мита за Едип споменът от архаичните ритуали се вмества в морала на по-новото време. Едип е убиец на царя и като такъв наследява царството и царицата. Нарушенията от гледна точка на морала – отцеубийството и инцестът – са оправдани с неведението на героя и по този начин са представени не като умишлени нарушения, а като случайни грешки, заради което в крайна сметка получават опрощение. На различни стилови равнища митът чрез символен разказ разкрива пътя за оцеляване на родовия колектив и задава правила за социално поведение на хората в обществото.

Той представя човека като елемент от всеобщия космически ред, в който всяко нещо има точно определено място. Човешката съдба според гръцкото религиозно мислене е предварително определена от висши сили – боговете. Човекът трябва да приеме съдбата си такава, каквато е, защото всеки опит за промяна нарушава цялата хармоничност на битието и космоса.

Митът за Едип се споменава мимоходом в различни литературни творби от древността, но най-пълно е интерпретиран от Софокъл. Предполага се, че за основа той е взел сюжета на изчезналата циклическа поема „Едиподии“. Майсторството, с което Софокъл разгръща външното и психологическо действие, развива конфликтите и мотивира логическия ход на събитията, превръща я в „трагедия на трагедиите“. Най-важното е не неволното престъпление на Едип, а сътъкновението между свободна човешка воля и божествената воля. Тук намира най-силен израз античната идея за съдбата. Силният човешки характер в лицето на Лай и Едип не се подчинява на предопределението и проявява самостоятелна воля, като търси начин да го избегне, но победата на човека над боговете се оказва невъзможна, а борбата – съпроводена с огромни страдания.

Трагедията „Едип цар“ е изградена върху митологичен сюжет – митът за Едип, но древногръцкият трагик променя смисловата насоченост на мита като родово проклетие и вина. В творбата проблематично е заложен стремежа на човека да узнае истината за себе си и активно да гради своя живот и съдба, дори като се противопоставя на божествената воля. Според Аристотел героят на трагедията Едип е наказан заради действия извършени от незнание, героят е достоен, но има недостойни деяния. Ето защо той страда, а зрителят изпитва състрадание и страх за него. Състрадание, защото той е наказан възмезден, макар и да е достоен, а страхът за героя се поражда от знанието на публиката и незнанието на самия персонаж. Едип не притежава трансцендентното знание, т.е. знание за ред, един свръхчовешки свят. Той не може да разбере словото на Тирезий, алегорически изговарящ истината, също така и поведението на Креон и останалите му обкръжени, страхът на Йокаста, поведението ѝ. От гледна точка на трагедията вината на Едип се състои в неспособността да прозре истината за себе си. Популярността на мита позволява на драматурга да изгради пролога в два логически плана – реален и иносказателен. В реалния план събитията с лекота се подреждат в логическа последователност. Бедствието става повод да бъдат припомнени заслугите на царя за града (спасяването от Сфинкса) и да се изтъкнат достойнствата му.

Едип е представен в разцвета на царуването му, постигнал е много успехи, доказал е на думи и на дело, че е мъдър и грижовен владетел. Поданиците му го почитат и величават, уповават се на него, между водач и народ цари разбирателство, хармония и взаимно уважение. Разкриването на истината за бедствието е в интерес на целия колектив и особено важно за Едип като главна фигура в него. Той не иска да има тайни от народа, защото сам страда заедно с него. Единоумислието между тиванци и техния цар ги представя като благочестиви хора, които следват божите закони и се подчиняват на съдбата. Вторият план на пролога Софокъл изгражда иносказателно, като си служи със средствата на иронията – словесен похват, при който прекият смисъл на едно изказване се разминава с действителния. В началото на трагедията Едип е представен като добродетелен човек с благороден характер, но лесно изпада в гняв и без да знае извършва голям грях, който става обективна причина за неговото нещастие. Той е предопределен да преживее собствената си страшна съдба в дълбоко незнание за трагичните обстоятелства, пред които ще го изправи животът. Като убива баща си Лай, Едип не подозира, че в миг на гняв става отцеубиец. Неговата вина се поражда от гневливостта му, защото разгневен, Едип става и несправедлив, което опетнява добродетелния му характер. Страданието на героя може да се мотивира и чрез вина, която не е лично негова. Много истории за родовото проклетие са митологични сюжети, запазени и в старогръцката литература.

Древните гърци живеят с разбирането, че проклятието над рода е инструмент на съдбата, която наказва разбунтувалите се срещу предопределеното. В драмата престъплението (убийството), което Едип е извършил на младини, не е споменато до момента, в който смътни догадки обвързват смъртта на Лай със случилото се. Гневлив по характер, Едип убива в състояние на емоционален афект, реагира според отрицателното в характера си, оказало се трагично за героя. Не случайно убийството е извършено на кръстопът. Самият Едип застава на трагичния кръстопът на своя живот. Остава верен на природата си, но променя съдбата си. Носи трагична вина, която не осъзнава. Тя е предизвикана от незнание. Това е предопределеното наказание на съдбата – следствие от тежките престъпления : отцеубийство и инцест. Неговата вина и произтичащите от нея страдания на Едип са художествена цел на драматургичното действие. Разкрива се същността на трагичното: всичко, което се случва на героя е предсказано, предопределено. Едип изживява своята лична драма. Станал жертва на съдбовна обреченост, той извършва страшното престъпление, за което дори не подозира. Въпреки ориста си тиванския цар упорито върви към предначертаната от самия него съдба, която носи и собствената му трагична родова вина. Тя обаче не трябва да се търси в отцеубийството или в инцеста (кръвосмесителен брак с майка си), а в собственото му поведение, в гневливостта му, в хюбриса (неконтролируемия честолобив гняв, стигащ до безразсъдство), в който изпада. Тъй като съдбата му е предопределена от характера, от избора на действие, тази избухливост води до личната му човешка трагика. Нарушената хармония трябва да бъде възстановена. Страданието, възмездието и покаянието са стремеж към равновесието и излизането от хаоса. Героят на Софокъл сам избира своя трагичен път, воден от желанието да бъде полезен на общността и да защити един морален принцип. В хода на действието се оказва, че той е воден от лични мотиви – да се утвърди като добър и справедлив цар. Той пожелава щастие за себе си и за своя народ, застава срещу съдбовната предопределеност на живота. Със силата на разума Едип побеждава Сфинкса и убивайки чудовището освобождава народа на Тива от страха. По този начин той заслужава уважението и любовта на своите съграждани, става славен герой и получава царския престол по достойнство, като дар за героични дела. Този сблъсък между благородни намерения, героични дела и незнание е в основата на трагичната ирония. Тя е част от драматизма на изживяванията. Трагедията разкрива страданието на тиванския народ, изправен пред нови бедни, които задълбочават трагичната му съдба. Едип търси причината за човешкото нещастие и е готов да помогне или да сподели участието им. Още в първите думи на главния герой Софокъл очертава контрастът между добри намерения и страданието на народа, следствие от неосъзнатата вина на Едип. Той страда заедно с всички, но осъзнава само безпомощността си. Благородният и славен Едип не може да бъде безсилен пред трудната съдба на народа си. Това би разколебало вярата и доверието в него. Осъзнатото изпълва с гняв героя. Той разкрива разрушителната сила на основната и определяща същност на своя характер – гневливостта. Тя е причина за личната трагедия на героя, резонира в съдбата на народа. Гневът заслепява разума на Едип. Разбирайки от Делфийският оракул, че единственият начин градът да бъде спасен е да се разкрие убиецът на Лай, той е твърдо решен да положи всички възможни усилия за разрешаването на проблема. Неподозирайки собствената си вина за това престъпление, Едип изрича страшни клетви и призовава божествения гняв да се излее върху главата на убиеца. Без да съзнава, с всяка стъпка, която прави към разкриване на истината за извършеното престъпление, тиванският цар върви към своето собствено разобличаване. Така той усложнява и задълбочава съществуващият конфликт. Опитал се да избяга от съдбата си още преди време, разбирайки, че му е предречено да убие баща си и да се ожени за майка си, Едип напуска всъщност не истинските си родители и земята, на която е отгледан. Така той

прави своята най-голяма грешка и съответно получава заслуженото наказание. Вместо да избегне предначертаното, той се приближава все повече към неговото изпълнение, ускорява последвалите събития. Едип бяга, защото се страхува да не нарани хората, които обича. Чрез личния си избор той сам предопределя трагичния си край.

Нешастието на Едип е следствие от нарушени етични норми. Извършеното някога престъпление разрушава хармонията в обществото. Божествените закони изискват възмездие. Дълг на Едип е да възстанови разрушената хармония. Това може да се постигне само чрез истината. Единствено тя може да изведе обществото от хаоса. Едип сам осъжда себе си. Трагичното незнание го прави последователен в търсенето на истината. Той възплъщава престъплението, наказанието и възмездието, предизвикани от ироничния обрат на съдбата му. Най-голяма сила на трагичната ирония Софокъл постига в монолога на Едип в края на пролога. Героят се кълне, че ще направи всичко възможно за разкриването на истината. Намеренията му са искрени, но в контекста на мита за Едип изповяданото звучи иронично. Освен личният избор, определяща роля за съдбата на Едип изиграва неговото поведение – яростта и гневът, на които се поддава. Тези отрицателни черти от характера му се проявяват при сблъсъка му с Креон, както и със слепия гадател Тирезий. Обвинявайки ги в предателство, в организиране на държавен преврат без абсолютно никакви доказателства, готов да ги прати на смърт единствено в името на собствените си подозрения, Едип постъпва несправедливо. Освен това той прави нещо недопустимо от гледна точка на етичните и нравствени норми в света на дребните елини – присмива се над божествените повели. Изцяло убеден в личните си способности, той не зачита боговете, поставя себе си над божественото, над съдбовното. След като получава вестта за естествената смърт на предполагаемия си баща, това чувство на превъзходство се засилва още повече. В своята наглост тиванският цар дори си позволява да се присмее над вътрешно озарения гадател Тирезий, без да знае колко сляп е самият той. В това всъщност е неговата трагична вина, родена от горделивост и презрение към мъдростта на духовните прозрения. Заслепен от гордост, предизвиква трагичната развръзка на съдбата си – пълното узнаване на истината. Научавайки, че самият той е убиецът, Едип разбира своята досегашна слепота и огромната си вина. Истината е началото на страдания, които ще го научат, че най-големите истини се постигат с мъдрия поглед на духовното зрение, че по-страшна е вътрешната слепота. Той е осъден да страда не само поради предопределената си съдба, а и заради дръзката си самоувереност, че е най-умният, знаещ и разбиращ човек. Той се разкайва за делата си и се самобичува, осъзнава, че зрението е било белег на духовната му слепота. Зрящ той не успява да се докосне до истината. Едип презира прехваления си разум, ослепява неужните си очи, които не виждат и не прозират истината. Понасяйки тежкия си кръст, той скита до края на дните си без да може да изкупи вината си. Превръща се в страдащ, трагичен герой, който несъзнателно греши, нарушава етичните норми, воден от стремежа си към правда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Потънал в тъмнината на болката, Едип завинаги остава сам със своята трагична вина. Тя ще остане недоказана, но дълбоко осъзната като непростим човешки грях, който не може да изкупи и вечното страдание. Трагедията „Едип цар“ е класическо художествено възплъщение на осъзнатата нравствена вина. Ставайки подвластен разразилите се в душата му стихии, тиванският цар предопределя собствената си участ. Неговата съдба се превръща в ярък пример за обвързаността между личен избор, трагична вина и съдбовна предопределеност.

Литература:

- [1] Шумелова, М., Ръководство за ученика, В.Търново, 2002
[2] Лечева, Г. Антична и западноевропейска литература (епос, лирика, драма) – помагало за студенти. Силистра. 2006
[3] Вестник „Гимназист“, бр.40, 2004; бр.1, 2006
[4] <http://www.pomagalo.com>
[5] <http://www.teenproblem.net>

За контакти:

Силвия Филева, студентка, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: t_team@abv.bg

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

„Едип цар” от Софокъл и хуманитарните търсения на времето

автор: Илиана Михайлова
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева

Study of the role of the library in education: Историята на Едип е пример за твърдата увереност на древните гърци, че престъпленията към рода са възмездно наследени от поколенията, че засягат цялата общност, а изкуплението и възмездие са неминуеми. Извършил отцеубийство и кръвосмешение - две от най-тежките престъпления според моралните норми на древния елин, Едип е обречен на вечно духовно страдание, а децата му, отново с цената на страданието, да изкупят родовата вина.

Key words: родовата вина, хуманитарни търсения

ВЪВЕДЕНИЕ

Софокъл (на гръцки: Σοφοκλῆς) е древногръцки поет, Роден през 496 г. пр.н.е. в гр. Колон, северно от Атина в семейството на занаятчия, производител на оръжие. Изпълнил пеан в чест на победата срещу персите при остров Саламин, в която участва Есхил. За пръв път през 468 г. пр.н.е. той излиза на театрално състезание и побеждава Есхил. Той е един от тримата велики древногръцки трагичи, заедно с Есхил и Еврипид. Според Суда е написал 123 трагедии и сатирични драми. В общия живот е бил ковчезник, стратег и член на законодателната комисия на Атинския полис, както и жрец на изцеляващото божество (нов Атински култ). Близък приятел на Херодот и на Перикъл, който по онова време насърчава развитието на драмата. Защитник на полисната традиция. Според Аристотел бил автор на образцови трагедии. Седемте негови запазени произведения са "Електра", "Едип цар", "Антигона", "Аякс", "Трахинянки", "Филоктет", "Едип в Колон" и голям откъс от сатировската драма "Копите". Печелил е 24 пъти лавров венец. Софокъл е майстор на характери. Неговият принос е огромен. Той въвежда трети актьор в трагедията, увеличава броя на хористите от 12 на 15, засилва музикалния момент, въвежда ефекта на "погрешното мнение" на зрителя, срещу което се разгръща действието, утвърждава декора. Софокъл има подчертан вкус към темата на страданието. Смята, че трагедията най-добре преподава история и дава пример за подражание.

Едип в древногръцката митология е цар на Тива. Син е на Лай и Йокаста. След раждането му бил изоставен на връх Китерон, тъй като било предсказано, че ще убие баща си и ще се ожени за майка си. Прибран от овчари и осиновен от коринтския цар Полиб. Когато пораснал и научил от оракула в Делфи предопределената му съдба Едип, смятайки Полиб за свой баща, напуснал Коринт, но по пътя срещнал Лай и при скарване го убил. По пътя си към Тива успял да освободи града от чудовището сфинкс, като успял да намери отговор на гатанката, задавана от сфинкса. Оттам в преносен смисъл "Едип" означава умен, мъдър човек, способен да разреши и най-заплетената задача. Благодарните жители го провъзгласили за цар на Тива и Едип се оженил за овдовялата си майка Йокаста. Тя му родила двама сина - Етеокъл и Полиник, и две дъщери - Антигона и Исмена. Над жителите на града продължавали да се сипят бедствия и нещастия, но най-страшна била чумната епидемия. Тогава Едип изпратил в Делфи брата на Йокаста Креон. Научил истината за своя произход, Едип избол очите си и забегнал в изгнание, а Йокаста се самоубила. Легендата за Едип е послужила за сюжет на трагедии от Софокъл, Волтер, Еврипид и Сенека

Тиванският митологичен цикъл е посветен на Едип, цар на Тива, и неговата жестока и противоречива съдба, на непростиими престъпления към рода, на изкупление и възмездие. Историята на Едип е пример за твърдата увереност на древните гърци, че престъпленията към рода са възмездно наследени от

поколенията, че засягат цялата общност, а изкуплението и възмездие са неминуеми. Извършил отцеубийство и кръвосмешение – две от най-тежките престъпления според моралните норми на древния елин, Едип е обречен на вечно духовно страдание, а децата му, отново с цената на страданието, да изкупят родовата вина. Едип е пример за по-късното поколение герои, които побеждават и извоюват слава благодарение на своя ум, а не на физическа сила. Над неговата съдба също тегне родово проклятие. И той, както Язон, е отгледан далеч от родина-та си. Но съдбата не може да бъде избегната – предопределено му е да убие баща си и да се ожени за майка си. Със своята интелигентност той разрешава неразрешимата до този момент загадка на Сфинкса и става герой за всички жители на Тива, защото освобождава града от ужасното чудовище. Наред с това Едип е мъдър, справедлив и благороден цар. Страданието, което му причинява научаването на истината, е огромно. Той не го е заслужил лично, защото притежава високонравствен характер. Но съдбата е неумолима, тя направлява човешкия живот, а родовите проклетия се изкупват от най-достойните членове на общността.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Основният конфликт като сблъсък на ценности

Трагедията „Едип цар“ на Софокъл не е изградена като обичайна пиеса. Това ще рече, че в нея не съществува противоборство между две групи хора или двама герои. Затова я наричат „монодрама“. В пиесата е изобразена една героична индивидуалност (централния герой), която се изправя срещу непознатия и непознаваем свят. Цялостната атмосфера на действието оформя конфликтността между познанието на Тирезий (което изисква безприкословно доверие в бога и прорицателя му) и познанието на Едип, постигнато въпреки първоначалното заслепение поради упоритост на диренето и чрез въпроси и отговори, които коригират посоката на търсене. Естествено този конфликт не е действителен (в противен случай един от възможните завътшеници би бил директно обвинение срещу Едип от хора и от населението на Тива веднага след думите на Тирезий, прогонване на героя и неговото страдание, уверено в несправедливостта, т. е. Възможен извор на гняв и отмъщение). Той задава в цялостен вид атмосферата на епохата, в която е създадена пиесата, и става още по-видим в репликите на хора от тивански старци, носители на традиционни мисли и представи.

Макар по своята същина съдържанието на пиесата да не е криминално, действието протича тъкмо като криминално разследване. Едип е решил да открие виновника за нещастията на града. Той провежда следствие и естествено се съмнява във всеки неочакван отговор на свой въпрос. Тези разговори, в които той обижда или отхвърля свои събеседници (Тирезий, Креон), не могат да се определят като конфликти – те нямат действителни последици – Тирезий си отива, а Креон се заклева и по молба на Йокаста му е простено. Следствието продължава, т.е. Едип се бори с непознатото, незнайното или, казано с други думи, разгадава тайни. За да се окаже, че в този път към истината е открил себе си. Или, по-точно, непознатите свои страни. Разбулил е тайната „кой съм аз“. Ако пиесата беше криминална загадка, тя щеше да приключи с аналитична драма. Още великият немски драматург от Просвещението Фридрих Шилер определя съдържанието ѝ като „трагически анализ“. За драматурга и за зрителите е важно да видят какво следва от направения анализ, т.е. какво става с човека, достигнал до познанието. Най-ярко видимо е, че за да спаси града, като разгадае за втори път загадката, жертва себе си. Обобщавайки тези наблюдения, не можем да говорим за същински трагически конфликт между две персонафицирани сили, а по-скоро за трагическа ситуация и за непреклонна решителност на героя.

Героят като мяра за човешкото

Монодрамата „Едип цар“ е посветена на себепознанието, което постига главният герой. Доста изследователи са склонни, като изхождат от Аристотеловите представи за образцов герой в трагедията, да омаловажават общите послания на пиесата и да наблягат на някаква вина, която Едип сам пораждал в гневливото си отношение към боговете, и най-вече към Тирезий. За да бъдат внушенията задълбочени до краен предел, драматургът въвежда в сюжетното действие Тирезий. Още преди появата му зрителят има косвена представа за него от думите на Хора:

Знам, цар Тирезий вижда, както вижда сам цар Феб.

От него ще научим най-добре, ако за туй го, царю, ний запитаме.

Първи епизод като отклонение от установеното, което внушава идеята за различие от античните представи за предопределен „хоризонт“ на човешката мисъл. Виждаме главния герой да взема крайни решения, да надхвърля отчасти художествената си роля на връзка между човешко и божествено. Стремемът към свобода на решения и действия противоречи на тезата за предопределеност на човешките желания и цели, като постигането им зависи от боговете. Сякаш Едип единствен разполага с правдата - нещо твърде нехарактерно за смъртния човек:

...да няма достъп до вода очистища...

Проклинам аз убиец... Да очисти той, злодеецът сред вечно зло живота си!

Смислогенериращи са и думите му, които следват репликата на Хора:

Да, вярно е, но никой на безсмъртните не ще наложи своето желание

Други пък са категорични: „Обвиняват го в лекомислено отношение към прорицанията или в несправедливо обвинение по адрес на Тирезий и Креон, които Едип подозира в заговор срещу себе си. Нито строежът на действието в трагедията, нито самият ѝ текст дават основания за подобни обвинения“ (Виктор Ярхо). Наистина, ако Софокъл би желал да покаже измамността на усилията да се избегне прорицанието, би използвал първата част на мита, но дори и в нея героят не може да бъде винен за лекомислие, защото напуска Коринт, а Лай убива, като отговаря на удар - иначе, ако не отговори (той все пак не е възпитан в християнски норми), би могъл да лежи мъртъв.

Що се отнася до несправедливите обвинения срещу Креон и Тирезий, те наистина са един вид заслепление (как на цар, който искрено се грижи за поданиците си, могат да се говорят такива неща - че той самият е виновен), или по-скоро липса на съмнение по принцип в своята собствена логика и разум. В този случай не би трябвало да се акцентира само върху загубата на мяра (която не става стихийно), и върху самоувереността в собствените заключения без доказателства (той не спира разследването с крайно обвинение), а и върху високата позиция и отговорност, в чието имя действа героят. В убедеността му, че иска да спаси града на всяка цена, не би трябвало да се съмнява никой (както това прави хорът от тиванските старци), и е естествено в подобна екстремна ситуация нелогичните неща да у изглеждат подозрителни (той не е чел мита за Едип все пак).

Тъкмо поради тази естествена логика на ситуацията, създадена в действието на пиесата, Едип е образецът не на горделив рационалист, а на трагически човек изобщо. Защото не той предизвиква съдбата (дори и да падне в краката на Тирезий и да приеме думите му като откровение, той пък е убил баща си), а тя го е нарочила по рождение. Тоест човекът, извършил безсъзнателно престъпление, стига до съзнанието, че е отговорен и съзнателно изтърпява наказанията. Още повече че, макар и ядосан на Креон и Тирезий, Едип не е така изпаднал в неистовост (т.е. отделен от реалния свят), че да не изпитва притеснения от някои разкрития. Но въпреки това той не спира разследването. Нещо, което на два пъти би могъл да извърши (по молба на Йокаста; след първите думи на стария овчар). Или, казано с други думи, доста по-важна характеристика на героя от неговия гняв и недоверие в божественото предсказание е праволинейното му поведение, при което той е дал

дума на своя народ и върши всичко, дори жертва себе си за благо на полиса. Важна е волята на Едип да остане жив и да напусне града, като го спаси по този начин, а не да се накаже с отнемане на собствения си живот (като Йокаста) и да изправи града пред нов проблем- да бъде ли погребан в него(т.е. да остане ли завинаги там да не изпълни дадената дума) или не (за да се спаси градът). Тези наблюдения ясно показват, че Едип е образцов герой, не защото е свръхправеден или грешен в заслепението си, но заслужено наказан, а защото като владетел е твърд и безкомпромисен дори към себе си и към онова, което го е излъгало- очите му, защото като даде дума, я спазва, дори да погубва своя живот. Кулминацията на действието, свързана и с неговия обрат, е в четвърти епизод. Тук е видно и най-силното доказателство за героичния характер на Едип. Успокоен от думите на вестителя и сякаш смъкнал тежестта на предсказанието от плещите си, той научава страшната покъртителна истина. Развързката е мигновена. В четири стиха Едип разбира, признава, взема решение за себе си („ Да те погледна, слънце, за последен път!“). Тоест не трепва пред безпощадната съдбовност и нейният открит вече за всички коварно (в смисъл на невидимо, неясно, несъзнато) нанесен удар. В този момент разбира че е победен от съдбата (това е станало преди много години). И не се предава- напротив, безпощадно точно оценява миналото, настоящето и действа: избожда по собствена воля очите си и е готов за тръгване натам, накъдето още родителите са му определили гроб към планината Китерон.

В края на действието ясно се очертава големият конфликтен фон на пиеста, а и на епохата, в която е поставена. От една страна остава обществената нравственост, която не може да приеме ненаказано убийството на бащата (независимо дали волно или неволно), защото в родовата колективна норма възмездие за тази смърт поддържа човешкия род и не му позволява да стигне до безразборно избиване на синове и бащи в битката за власт. От друга страна се изправя един нов човек- самостоятелен в своите решения и поведение, готов да поеме отговорността за постъпките си. Този човек, разкъсван между грешността си (която не е по негова воля) и неуспешния опит да избяга от прорицанието, е самопостигналият се, знаещ Едип. Цената на знанието е „море от страшни бедствия“. Ако в мита същият герой побеждава Сфинкса с отговора „човек“, то в пиесата на Софокъл той вече изпълва с конкретно нравствено съдържание на тази дума. И отново спасява Тива Трагедията „Едип цар“ от Софокъл, разкрива духовния свят на античния човек. Той е уникален, защото съчетава Хаоса и Космоса - Хаоса, защото човек сам по себе си не е в състояние да открие същността си и да намери правилната посока на живота си, и Космоса, защото той и божественото образуват неделимо цяло, като неизменно търси истината в стремежа си за самоусъвършенстване. Важно е да отбележим че виновните за каквото и да е то винаги трябва да носят своите последствия, независимо от положението им в обществото.

Въпреки че използва за сюжетен материал мита за Едип, Софокъл напълно изоставя проблематиката на родовото проклятие и вина. Той не изобразява случките, които предизвикват проклятието или онези, които го реализират. Напротив, избрал е за своето действие не онези моменти, в които човек разбира за проклятието, и като бяга от него, го осъществява, когато сякаш проклятието е забравено и нещо съвсем друго е на преден план – да бъде спасена родината. Резултатите от проклятието са на лице, но скрити. Тоест светът е един по своята същност, но изглежда съвсем друг.

Същност на основния драматичен конфликт. Конфликтът е резултат от два противоположни принципа: Служенето на отечеството (към гр. Тива) и Дълга към рода (към братя, племенника, братовчедя).

Основни конфликти (чрез “състезания в речи”):

Персонажите се делят на две групи, съобразно противопоставянето на две основни характеристики: *Решителност* - воля, твърдост и *Нерешителност* - слабост, колебание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Трагедиите на Софокъл, родили се с разцвета на атинската полисна демокрация – първата хуманистическа епоха в историята на човечеството, демонстрират кратката хармония на атинското общество. Между атинската демокрация и Софокловото творчество връзките за значително по-преки и по-ясни, отколкото при Есхил и Еврипид. Внимателният анализ, който отличава скрития смисъл на формите и настроенията, може да открие в драмата на Софокъл всички значителни обществено-психологически проблеми на Перикловата епоха. Затова и обратно, вярната представа за същностните страни на тази епоха улесняват историческото разбиране на Софокъл. Атинската демокрация не представлява нещо еднородно. В нейната история има много приливи и отливи. От Солун до Перикъл близо един век и половина тя се подготвя бавно за краткотрайното си тържество, след което под напора на дремещите несъвършенства се изражда в политически хаос. След множество опити да се попречи на демокрацията накрая тя надделява над аристокрацията. От демократическите реформи на Ефиалт до началото на Пелопонеската война, в един период от тридесет години, Атина изживява своята най-блестяща епоха. Силата на икономиката, влиянието върху целия гръцки свят, демократичната полисна система и най-вече разцветът на културата с право издигнали Атина като “школа за Елада”.

Но как политическата система става литература? И защо историята на атинската демокрация дава вечен плод в Софокловата “Антигона”? Пътят на превъплъщението на социалното битие до конкретността на художествената форма е дълъг и труден и естествено е, че можем да го обхванем само в схематичен вид. По сложният път на превръщането светлите и тъмни черти на атинската демокрация се обезсмъртяват в художествено в драмата на Софокъл и в изкуството на Перикловата епоха. Кратката хармония на атинското общество намира своята форма в аристократическата идея за хармония на дух и тяло. Невъзможността да се съхрани тази хармония, болката от ограничеността на активния граждански дух събужда трагическия заряд в драмата.

Литература

- [1] Богданов Б. Античната трагедия от гледна точка на културата. с. 65 – 75
- [2] Богданов Б. История на старогръцката култура. С., 1989, с. 165 – 175 (VIII гл.)
- [3] Влашки М., В. Стефанов, А. Панов. Учебник по литература за 9 клас. Диагон, с. 137 – 138
- [4] Лечева Г. Антична литература (епос-лирика драма). Силистра. 2006. с.
- [5] <http://www.pomagalo.bg>
- [6] <http://www.wikipedia.bg>

За контакти:

Илиана Михайлова, студентка, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: ilianadorostolska@rambler.ru

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

“Енеида” – епосът на Римската империя

автор: Яна Георгиева

научен ръководител: гл.ас. Галина Лечева

Study of the role of the library in education: *Разработвайки мита за Еней , Вергилий създава поема не само за прохода на Римската империя , но и за прадедите на Август.*

Key words: *епос, Вергилий, Еней, Август*

ВЪВЕДЕНИЕ

Митът за Еней още в средата на 3 век получава в Рим официално признание . Рим се смята за възобновена Троя. Знатните родове се стараят да свеждат свята генеалогия към Еней и неговите спътници. Разработвайки мита за Еней , Вергилий създава поема не само за прохода на Римската империя , но и за прадедите на Август. Според сведения на античен биограф, Вергилий е замисля предварителен план на поемата и съставя едно кратко съдържание в проза като разделя материала на 12 книги . След това той започва да разработва отделните епизоди, обхванати от плана, като често оставя едни или други части недовършени до окончателната редакция на цялото произведение. Едва след няколко години той решава да прочете на Август някои от повечето или по-малко завършените книги . 19г. преди новата ера “Енеида” е готова във чернова и авторът определя още три години до нейното обработване; за да може да прекара остатъка от своя живот във философски занимания .

Смърта обаче осуетява тези планове . На връщане от едно пътуване от Гърция Вергилий заболява и в тежко състояние бива докаран в Брундизий , където е умира на 21 септември 19г. Преди смъртта си той иска да изгори незавършената си поема, а във завещанието си разпорежда от неговата литература да не се публикува нищо, което не е било издадено от самия него . Август се противопостави на това последно желание и поръчва на приятелите на поета да издадат “Енеида”. Незавършените от Вергилий хекзаметри били оставени без промяна, също така и редица несъответствия, повечето от които са малки и незабележими , но понякога накарняващи дори основните линии в сюжета .

Сюжетът на “Енеида” се разпада на две части : Еней странства , а след това воюва в Италия . На всяка от тези части , Вергилий определя по 6 книги . **Първата половина на поемата тематично се приближава до “Одисея”, а втората до “Илиада” .**

ИЗЛОЖЕНИЕ

Основната концепция на “Енеида” се съдържа във встъпителните стихове : *“възпявам подвизите на героя, който....бе много подхвърлен и по земя, и по мореи много претърпя на война “* . От тази формулировка античния читател вече вижда намерението на автора да обедини тематиката на двете Омирови поеми. **Еней е “беглец по воля на съдбата”** . Позоваването на “съдбата” не служи само за оправдание на бягството на Еней от Троя , но и посочва движещата сила . За композиционен образ на първата половина на “Енеида” е послужила “Одисея” . Когато Еней вече се приближава със своите кораби до Италия , която е крайната цел на неговите планове , разгневената Юнона праща страшна буря , от която корабите биват разпръснати по морето и изтощените троянци пристигат на неизвестен бряг . Героят на поемата бива представен в скръбно безсилие , но със вяра в бъдещето и готовност да претърпи всякъщи удари на съдбата . Разказът бива прекъснат от сцена на Олимп, където Юпитер открива на Венера бъдещата съдба на Еней и

неговите потомци чак до времето на Август и предсказва мощта и величието на Римската държава . Щастieto започва да се усмихва на Еней и спътника му . Те се немират в Либия , недалеч от строящия се Картаген , които е основан от една енергична жена , царица Дидона , избягала от Тир , след като нейният любим мъж Сихей бил вероломно убит от брат и Пигмалион . Особено впечатление на гостуването при Дидона прави съдбата на Еней . Вечерта когато са на пира , Дидона "дълго пие любовта " и моли Еней да разкаже подробно за своите нещастия.

С тази експозиция на любовта Дидона към Еней завършва първата книга . По общата си композиция тя възпроизвежда V-VIII песни на "Одисеята". Вергилий обработва Омировия материал със същия метод който той прилага и в "Буколиките" по отношение на Теокрит . Такова съотношение между материала на старогръцкия епос и неговата преработка у Вергилий е характерно за всички части на "Енеида".

У Вергилий митът е преплетен със съвременността и изпитанията на Еней са само многозначително начало на начертаното от съдбата Римско величие . Разказът започва със последните скитания на Еней ,а предходните събития са дадени във вид на разказ на героя за неговите приключения. Разказът за Еней обхваща втората и третата книга на линия .

Втората книга е посветена на падането на Троя. Разказът е трябвало да потресе със страшни и трогателни сцени на "страданията на Троя" , да снее от гърците ореола на победители и да оправдае личното поведение на героя на поемата . Книгата започва с разказ за "дървения кон" : троянците не са победени в открит бой , но гнусно измамени . Епизодът на нощния бой е огърнат със атмосфера на трагичен патос . Еней събира около себеси малак отряд , който обаче е унищожен. Повторни указания на боговете принуждават най-после Еней да напусне загиващия град . Той носи на плещите си баща си Анхиз, който държи на пенатите (домашни богове) на Троя .

Третата книга описва скитанията на Еней . Третата книга не е съгласувана с другите части на "Енеида" където Еней още от самото начало се отправя за Италия . Тук традицията давала несвързани помежду си предания за местата , който посетил Еней и за основаните от него градове и светилища. Вергилий съкратил този материал , като се постарал да го окраси със живописни описания и трогателни епизоди , през който всичкото време напомнят за нещастieto на Троя.

Четвъртата книга наред със втората принадлежи към най-силните и паметни части на "Енеида" това е повеста за любовта на Дидона към Еней . Въвеждайки патетиката на любовната страст в големия исторически епос , Вергилий следва поемата на Аполоний Радоски . Дидона обиква Еней заради неговите страдания , не с свързани с клетва за вярност и с покойния си мъж.

Петата книга ни връща към "сървнованието " с Омир : Еней спял отново в Италия , устройва игри по слеучай годишнината на Анхиза.

Шестата книга е много интересна , където плавайки покрай покрай на Италия , Еней спира при град Куме , където се намирал прочутият Оракул на Аполон .Зачението на шестата книга в общата композиция на "Енеида" е , како изглежда в това , че героят приобщен към тайните на света и "пламналата от любов към бъдещата си слава е получил необходимото "и вече може да пристъпи към осъществяване на своята мисия . След "странствата" идва войната . На тях е поставена втората половина на поемата , съставена възоснова на материали от италиийски предания и сведения за италиийската древност и предназначена да бъде римсли паралел към "Илиада". Идеологичната тенденция на "Енеида" изисква противопоставеността между троянци и италиийци да бъде по възможност изгладена.

Седмата книга завършва с изброяване на племената и вождовете , които са се опълчвали на против Еней . Между тях изпква изгонения от Етрусия тиран

Мезенций със своя син –красивия Лавс и девойката Камила , предводителка на конницата на волските .

Осмата книга се открива с идилията на най- старите селища на мястото на бъдещия Рим , където в простота и бедност царувал старият грък Евандър от Аркадия.

От деветата книга започват воените действия . По Омиров образец те са разделени на редица епизоди с преобладаване на отделни герои във всеки ден . Главните действащи лица плучават различни характеристики от гледище на военната доблест. Вергилий не е изкал да намали храбростта на италиските герои , но приписал на Еней по-високи морални качества .

В десета книга с връщането на Еней започва ожесточена битка , в която Палас загива от ръката на Турн , а Лавс и Мезанций от ръката на Еней . Подвизите и смъртта на Камила правят съдържанието на единадесета книга , а дванадесета книга довежда до двубоя на Еней и Турн , който трябва да определят изхода на борбата. Турн е победен, Еней вече е готов да го пощади , но забелязва през неговите плещи препасан колана на загиналите Палас, той забива меч си в гърдите на противника .Идеологичната промяна свързана с пехода към империята получила в “Енеида “ най-ярък художествен израз и наред с това “Енеида” е най-значителния паметник на римският класицизъм от времето на Август.

Мирогледната насока, възприета от Вергилий се изразява не само в пропаганда на отделни лозунги с актуално значение , тя пронизва цялата художествена структура на поемата и определя нейната особеност като голям епосот нов тип .

“Енеида” идеализира римско –италийският древност , нейните нрави и явявания .

“Енеида “ е поема с идеални герои , с централизирана характеристика , която изпъква във всеки случай някаква основна черта на образа , замислена отвлечено, но показана в различни полужения на контрастния фон на други образи. У Вергилий образът често е символ , въплъщение на отвлечена идея. “Енеида “ е извънредно ясна по композиция , Вергилий разрешил проблема за подновяване на голям епос по такъв начин че построил своята поема с епизоди , всеки от който е отделен епипион и едновременно влизат като част в общата композиционна постройка . Почти всяка книга на “Енеида” представлява драматично цяло със завръзка , перипети и развързка , своего рода епипион . Тя се състои от верига такива разкази който са обединени не само от сюжетна последователност , но и от обща целеустременост ,която създава единство на цялото .

Литература

- [1] Тронски, И.М. История на Античната литература , София-1965г.
- [2] Николова, Д., С.Черпокова , От разказа към мита. Пловдив.
- [3] Мутафов, Култура в пътя /Одисея- Енеида- Деяния на апостолите/
- [4] Т. Жечев, Митът за Одисей

За контакти:

Яна Георгиева, студентка, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: sportis@abv.bg

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Одисей и Еней – авантюристи или демиурзи

автор: Галина Иванова

научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева

Study of the role of the library in education: *Скиталците на Одисея и Енеида изпълняват две различни културообразуващи роли. Те са, казано с езика на митонауката, културни демиурзи*

Key words: *авантюрист, демиург, мит, античност*

ВЪВЕДЕНИЕ

Пътят на героите минава през високи точки на културата, разгадава ги или му предстои да ги формира. Така е с гръцките герои на Омир и с римските на Вергилий. Тези герои са високи аргументи на цивилизационния поврат. **Елинската и римската култури може да се определят с два големи текста – Одисея и Енеида.** Техните герои са наследници на героите на “епическите времена”, на сказанията, летописите, преданията и особено на мита, но са и много различни.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Древният митически герой **Одисей** е важна фигура от историята на Троянската война. Изключителните му качества- хитроумие, смелост, красноречие, го правят любимец на хората и на боговете. Той е любимецът на богиня Атина и тя зорко бди за живота и славата му.

В първата си поема - „Илиада“, Омир съхранява същността на образа на Одисей като герой на дълбоката старина, но му придава авантюристичния дух на своето по-ново време.

В пътуването на Одисей до Троя няма нищо забележително. Той е един от многото герои на Троянската война, далеч не централен, който определя общата нещастна съдба на всички останали. Самият Одисей се престорва на побъркан, за да не участва в тази война, която ще го противопостави на негови родственици, но хитростта му не успява и той е принуден да воюва.

Цялото богатство на образа се разкрива в зрялата творба на Омир „Одисея“. При създаването му поетът привлича черти от различни древни образи. Хитроумният Одисей се проявява като моряк и коработрушенец, познат от приказките, като пътешественик и откривател, като финикийски пират и йонийски търговец. Завръщането му в родната Итака по неволя се превръща в дълго морско пътешествие, при което той използва случая да опознае нови земи, да научи повече за света, но не забравя и материалното облагодетелстване. Въпреки положителните си страни пътуването на Одисей е едно голямо страдание. Той е устремен към заветна цел, но не може да осъществи намеренията си. Според сюжета причина за това е морският бог Посейдон. Той, както и митологичните морски чудовища, олицетворява първичния човешки ужас пред морската стихия. Този ужас владее и сърцето на Одисей. Той не си поставя за цел да воюва с природните стихии открито. Битката му с тях е интелектуална. С много усилия, търпение и благоразумие героят оцелява в невероятни ситуации. Запазеният живот е знакът на неговата победа. До момента на завръщането си в Итака Одисей се проявява като пасивен герой-съдбата му е решена от боговете и той трябва само да бъде търпелив. Но въпреки това не престава да бъде воин, макар и на други бойни полета.

Разказът на Одисей в двореца на цар Алкиной разкрива ума и находчивостта на героя, проявени по време на пътуването. Любопитството е причина да се озове в пещерата на циклопа, но спасението изисква много смелост и съобразителност. Любознателността го подтиква към решението непременно да чуе песните на сирените, но хладният ум го предпазва да не стане тяхна жертва. Друго

превъплъщение на бързия ум на героя са измислените истории, които използва, когато не иска да разкрие истината за себе си. Хитроумието на Одисей, идеализирано от Омир, като отношение към хитруването и лъжата е възможно при определени исторически условия- при колонизация, когато новодошлите могат само с хитрост и коварство да преодолеят съпротивата на местното население. В такива условия хитроумният герой се възприема не само като положителен, но и като прогресивен.

Одисей е първият герой в европейската литература, който изпитва носталгия. Във всичките си години на отсъствие от дома той носи в себе си прекрасния образ на родината и ѝ остава абсолютно предан. Нимфата Калипсо му предлага безсмъртие, за да остане на нейния остров, но той отказва. Омир го представя ридяещ на морския бряг, измъчван от непреодолим копнеж по- скоро да стъпи на родна земя. За него Итака е всичко- блян, мечта, смисъл на живота. Обичта, която изпитва към родината си, го зарежда със сили и неизтощимо търпение.

След завръщането си в родината Одисей променя темперамента си. Той не е вече страдалец, а дейна фигура, която сама взема решения и ги привежда в действие.. На родна почва той изпитва сигурност и нито за миг не се усъмнява в успеха си. Хладнокръвно, без излишна припряност и емоционалност съставя план за отмъщение и избива жените. В разправата си с тях той стига до жестокост, но за Омир това е висша справедливост. Правото да се брани собствеността е утвърдено и като божествено право.

След 20- годишно отсъствие Одисей не може изведнъж да бъде приет от Пенелопа. Между тях се провежда ритуална сцена на узнаване и повторно въвеждане на героя в семейството. Без да скрива нищо, Одисей разказва на съпругата си всичко, което му се е случило в дългите години на странстване. Чрез този разказ той се пречиства, освобождава се от миналото и се приобщава към първичните неща, които му носят щастие и покой.

Приключенията на Одисей са приключения и изпитания на неговия ум при завръщането към правовешката основа, към простотата на чувствата, към топлотата на огнищата, към рода и родината, към сенките на предците, към дом и уют, бряг и пристанище. И ако сърцето и чувствата едва издържат и се крепят на студения полюс на кръга на пътешествието, често го изоставят, отказват да следват безумствата му, то сега, при обратния път умът изнемогва, обзет от велико посрамление при преоткриването на простите и ясни дарове на небето, които по начало е имал, но с демонична гордост е пренебрегнал.

Неговият собствен дял, превръщането му в основен герой на древногръцкия епос започва при обратния път, от Троя към Итака. Той е героят на завръщането, а не на пътуването.

Преди да поеме пътищата на войната Одисей е човек на мирния труд. В чуждите земи му липсва връзката на добрия стопанин със земята.

В началото на пътя той изпитва твърде силна жажда за приключения, за завоевания, за знание и признание и твърде слаба готовност да приземи очакванията и претенциите си към живота, за да се изтръгне от света на войната и да се впише в света на мира. Шансът му да се завърне зависи от собствената му способност да се промени, да преосмисли натрупания опит, преодолените препятствия, ламтежи и илюзии, да открие какво наистина иска и кой всъщност е.

Одисей е фактически един модерен герой, герой на просвещението. Защото умът му е по-важен от грубата сила и също защото е раздвоен. Той принадлежи на повече епохи и на повече места. Той е принуден и готов да подхвърли на съмнение рамковите условия на своя живот. Това съставлява авантюристичното при него. Като конкретен частен човек Одисей има преमेждия все с митически или полумитически същества, а като герой на нова антропоцентрична култура той изнемава митическото и приказното от неговата приказност и митизъм и му придава нов културен характер.

В този смисъл Одисей индивидуализира и цивилизова митическия приказан свят. Той пробива през клишетата на приказното и изтъква на преден план лични виждания и състояния. При Одисей го няма праволинейното действие заради самото действие. Преди да се извърши, действието се осмисля, оглежда се от възможните му страни. Решенията на героя са негово частно дело, колкото и често да се намесва благодетелката му Атина. Те не се дължат само на божиите предначертания.

С Одисей и "Одисеята" Омир прави голяма и важна крачка в културната история на човечеството. Преодолява е интересът към празничната суета на търгването; премината е заветната черта на младостта, с нейния метежен, търсещ битки и бури дух; духът е преизпълнен, преситен от униженията на опита; умора тегне от ненаситната и лекомислена страст към новото. Приближават петдесетте, всички настроения, усети, чувства, мисли бавно, но сигурно се оцветяват в друга гама и други тонове. Целият интерес, всички акценти неумолимо се изместват в друга посока. Почти без да забележим, тласкани от могъщи инстинкти и мътни желания, сме достигнали единия полюс на окръжността. Започва обратният път, най-трудната част, свързването на краищата и началата, изгревът и залезът, инстинктите и разумът, родината и светът, поезията и прозата, раждането и смъртта.

Лекият товар на младостта при пътуването се е сменил с тежкия товар на зрелостта при завръщането. Всички възли, които лекомислено сме завързали по пътя напред, се превръщат в тежки неподвижни камъни при обратния път. Силите не растат както някога по пътя, а бавно изтичат. Ако можем живо и нагледно да си представим разликата и приликата между пътуващия към Троя герой на Троянската война със завръщащия се към Итака Одисей - ние ще имаме жива и нагледна представа за драмата на човешкия живот, а заедно с това и за прелестната, наивна древна представа за неговия смисъл. Сега ноздрите на Одисей не душат пресния и нов въздух на непознати светове, а жадуват за далечните, трудноуловими аромати на Родината, на лоното, познатото до болка. Те търсят любимото и любовта. Цялата страст е насочена към абсолютното сливане на края с началото. Знанията са сменили възторженото любопитство, носталгията по близкото - страстта към неизвестното. Той се саморазкрива като активен, осмислящ живота си герой, чиято сила не е в непогрешимото съвършенство, а в способността да се променя и да преобразува и горчивия опит в стратегия на успеха. В никой от предадените от името на всевиждащия разказвач епизоди поведението на героя не е толкова проблематично от гледна точка на централната тема за завръщането и на централната ценност на съхранението на себе си и на приютяването в домашния микрокосмос. Поетът въвежда героя в разказа си от момента, когато, печален и самотен, преизпълнен с носталгия, уморен от приключения и завоевания, е напълно съзрял да се посвети изцяло и единствено на каузата на завръщането. Излага онези събития, които са концентрирани в кратък период (около 40 дни) на стремително движение към целта, вплетени са в логична верига от последователни, подготвени и планирани действия, пряко насочени към завръщането и след това към овладяването на положението в Итака. Самият Одисей разказва за дълга период (около три години) на лутане, за криволиците на странническия му път и най-вече за онези събития, които го разкриват не толкова като предан съпруг, баща и стопанин, като човек на дълга и приобщеността, колкото като авантюрист и търсач на слава и познание, който губи един по един другарите си и заедно с това и социалната си същност. Но когато извежда на сцената героя след десетгодишно скиталчество, Омир има привилегията да ни представи един много по-монолитен, по-зрял, помъдрял герой, все още външно неизминал последните части от пътя, но напълно преминал през вътрешната метаморфоза, която всъщност прави завръщането възможно. Той се саморазкрива като активен, осмислящ живота си герой, чиято сила

не е в непогрешимото съвършенство, а в способността да се променя и да преобразува и горчивият опит в стратегия на успеха.

Един противоположен модел на Одисей е **Еней**. Той създава вместо да разрушава, той бяга вместо да умре, той спасява вместо да убива, и въпреки това е основателят на Рим. Еней не е ли по-модерен от изцапания с кръв Одисей? В „Илиада“ и „Одисея“ Омир персонифицира героите и народите, участвали в битките като елини, а в същото време за троянците, не дава достатъчна яснота за това що за народ са те и от къде са дошли. По късните автори ги определят като Мизи, Лидийци, Фриги или по-стари Гърци. Не е тайна, че от тези племена са Дарданите, чийто вожд според Илиадата е Еней – митичния създател на Рим. Не би било пресилено ако наречем Троя градът предтеча на Рим. Легендата говори, че Еней след разгрома на Троя емигрира на италиятския полуостров и там неговите потомци създават великия град.

Публий Вергилий създава една много интересна епична поема, която се явява като продължение на Омировите Илиада и Одисея. В нея той разказва за това как Дарданецът Еней с една част от бягащите троянци успяват да се спасят, намирайки приют при Етруските на Италийския бряг. Така те стават съоснователи заедно с местните на бъдещия вечен град Рим. „Енеида“ е била създадена да се възслави героичното минало на Римската империя

Римските легенди са съсредоточени предимно около образи, които са отнесени не към митологичното, а към историческото минало и римският повествователен фолклор се развива главно във формата на историческа легенда. Тази коренна разлика на фолклорна почва- митологичното предание в Гърция, легендарно-историческото в Рим- ще се отрази по-късно в римската литература. Към местните предания се присъединявали гръцките, които прониквали в Лациум и непосредствено от гърците в Кампания и чрез Етрурия. Смятало се, че близо до Сицилия и Италия ся станали странстванията на Одисей и тук били локализирани Полифем и Еол, Цирцея и входът в подземното царство. Според последните стихова на „Теогонията“ на Хезиод Латин бил син на Одисей и Цирцея и владее тиренците /етруските/. В Италия загинали и други герои на гръцкия мит- Диомед, Филоктет. Тези легенди се възприемали и от другите италиятски племена, които се поставили във връзка с тези герои. В Лациум особено значение добила легендата за троянеца Еней, едно от лицата на „Илиадата“. Еней, син на Афродита и троянеца Анхиз, напуснал отечеството си след неговото разрушаване и пристигнал в Лациум, където се оженил за Лавиния, дъщеря на цар Латин. Неговият син Асканий се смятал за основател на Алба Лонга, най-важният латински център преди издигането на Рим, а римляните смятали своя Ромул като потомък на Асканий. По такъв начин фигурите на Омировия епос прониквали в цикъл на римските предания. В маршрута на *Енеида* срещахме познатите места и герои на *Одисея* (Сицилия и Харибда, циклопа, канарите със страхотен тътен), остров Ортигия, Гела и могъщата крепост, плодородния бряг на Хелор, Картаген и неговата ослепително красива и гневна царица Дидона, както и царството на сенките. Но навсякъде мислим не за тях, а за това, че оттам е минал Еней. Както в Омировата творба мислим, че покрай местата и митическите същества е минал Одисей. Особено интересен е въпросът за подземното царство. Воден от Сибила, Еней се среща с минали и бъдещи герои на своя Път. Възстановява се едва ли не целият Троянски цикъл. Цикълът се знае от древните хора, и на Елада, и на Рим, и извън тях. Еней му слага своя печат. - формулата на цивилизационния поврат За Вергилий това е чудно и невъзможно. Той спира до своето лично изживяване на този втвърден в човешките представи феномен, изваждайки от него митическите герои на Троянския цикъл и бъдещите герои на своя Път.

Скиталците на *Одисея* и *Енеида* изпълняват две различни културообразуващи роли. Те са, казано с езика на митонауката, културни

демиурзи. Еней отива, Одисей се завръща. Еней и Одисей следват Пътя си през многобройни премеждия, защото ги преследват едни богове и им помагат други богове. Античните културни демиурзи имат неотстъпна посока и цел, които са позначими и от изкушенията на богини и царици. Според предсказанието Еней ще основе велик град. И така всъщност той ще сложи точка на Троянския цикъл. Пространният сюжет не само се завършва с Еней, но и троянците според древните, включително според Вергилий и кръга на Меценат, са основатели на Рим. Според Божиата воля Одисей ще укрепи една култура, силно заплашена в негово отсъствие. В *Енеида* героят минава покрай Сцила и Харибда, циклопите, дълбокия тътен на канарите, включително покрай Итака. Символът е многозначителен. Сякаш римският епос трябва да мине покрай гръцкия епос. При положение, че единият герой се завръща, а другият отива, двете разбулени култури не може чрез героите си да не се срещнат. Те вървят по "един маршрут", дори географски в една посока, но метафизично се движат в противоположни посоки. Одисей се завръща, като затваря цикъла отиване-завръщане, Еней само триумфално отива. **Едната култура се преутвърждава, другата се основава.** В *Одисея* и *Енеида* човекът индивидуализира пространството и пространството индивидуализира човека. **В обилието на култури и цивилизации се вражда нова култура с антропоцентричен принцип, но той действа успоредно с теоцентричния принцип.** Одисей и Еней са конкретни хора, но и аргументи на боговете. Одисей е извикал много тълкувания и много от тях заслужават внимание, дори да си противоречат поради естеството на героя. Но едно тълкуване не бива да се пропуска. И Одисей, и Еней са кълнове от един ствол, видове от една клетка: митическия цикъл за Троянската война. В *Одисея* тя е наречена "повест чрез мълната въздигната чак до небето" (VIII, 74). Заплетена тема е защо тази война е владеела така умовете на древните. Тя постепенно се е вместила в митическа рамка, героите и конфликтите - в образци за поведение, текстът - в извор на мъдрост, а целият цикъл заедно с новите "клетки" далеч от стените на Троя - в ярко културообразуващо начало. *Одисея* е аедически текст, който с многобройните си нови признаци на култура плаче за писано слово. *Енеида* е официална книга, написана от поет, който се знае; знаят се мотивите за написването, официалната поръчка от Меценат и Август да направи римски епос като елинския, историята ѝ, желанието на Вергилий да я преработи и молбата му преди смъртта му тя да бъде изгорена, след като не е успял да стори това. Имитирайки *Илиада*, *Енеида* работи с римски персонажи, пък били те троянци, основали Града. Това означава, че в Еней ще са събрани противоположни неща - полубог и римски практик. Единият носи в себе си формулните явления, воалите на високите представи, идващи от миговете и сказанията и конкретно от Омир. Другият индивидуализира пространството, до което се докосва. Практикът, основателят на практична цивилизация, слага този печат на индивидуалност върху сина на богинята. *Енеида* е изградена двуслойно - с официална част (митология, висока условност, идеални положения), която я поставя в културен ред с *Илиада* и с неофициална част, изпълнена от личните присъствия на индивида, която го прави по-близък на Одисей. Еней като Одисей отказва прилежен съвместен живот дори на богиня и царкиня. Той следва поставена от божество задача. Тя го води към нова култура и към нов исторически опит на човечеството. Претоварен с тази свръхзадача, героят е със свръхнатоварени сетива и свръхморал за нея. Тези сетива и морал са затворени за всичко друго. Затова и някак "нечовешки" от моралистичен ъгъл той изоставя Дидона. Същото важи за Одисей. Той изоставя Калипсо. Не заради Пенелопа, както съвременните представи стъкмяват мотивацията, а заради утвърдени ценности и заради култура, която трябва да укрепи с нови черти. Жената-изкушение стои като пречка в големия Път. Тя зове героя към уседнал живот, който е изключен в новата му роля. Той е герой на „Път за култура“ Жената-изкушение се мъчи да активира в него чувства и сетива,

които са на втори план. Колкото да са интимно човешки, те не могат да обсебят героя, предназначен за друго. И двамата герои на античните текстове посещават преизподнята, царството на сенките.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Древните светогледи не могат без митическата представа за отвъдното, не го подминават и културостроителните книги на античността. В ада са скъпите жертви на Троя, най-близките хора на великите воители пред стените на Приамовия град. Сякаш без тези жертви основаването на Града е невъзможно. Тук можем да говорим дори за враждане на сенки в основите на нов градеж. Рим се основава не само от Еней и другарите му, спасили се от разрухата на Троя, но и от падналиите пред нейните стени. **Троя се пренася в Рим.** На тази основа можем да разсъждаваме защо хитростта с коня се разказва не от Омир, а от Вергилий. Митическата трагедия със закриляната измама е раждащо начало и затова тя е разказана не в края на *Илиада*, а в началото на *Енеида*. Не в развързката на един епически сюжет, който утвърждава култура, а в завръзката на сюжет, който поставя начало на култура. Така митът с коня се вписва в проблемните задачи на двете поеми на Древността - Рушене и Градеж. Рушенето и Градежът са свързани не с друго, а с градове. Работейки с градове, двете поеми работят с цивилизации. В елинската творба се пътува, за да се разруши град (Троя като митическа емблема на цивилизационно начало) и последиците от това са твърде много. В римската творба се пътува, за да се устрои град, сам той станал Градът на древността. Градейки цивилизация, скиталците Одисей и Еней работят само с отбрани хора. И едната, и другата култура влагат човека в темелите на бъдещата цивилизация.

Литература

[1] Тронски, И.М. История на Античната литература, София-1965г.

[2] Николова, Д., С. Черпокова, От разказа към мита. Пловдив.

[3] Мутафов, Култура в пътя /Одисей- Енеида- Деяния на апостолите/

[4] Т. Жечев, Митът за Одисей

[5] Лечева, Г. Антична литература (епос, лирика, драма). Помагало за студенти.

Силистра. 2006

За контакти:

Галина Иванова, студентка, специалност "Педагогика на обучението по български език и чужд език", I курс, Русенски университет "Ангел Кънчев", Филиал – Силистра, e-mail: gloria_1968@abv.bg

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Рицарят като мяра за човешкото в средновековната литература (легендата за крал Артур)

автор: Силвия Тодорова
научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева

Study of the role of the library in education: *Крал Артур става символ на рицарството и на борбата на католическата църква за Гроба Господен. Винаги е готов да защити народа си, стига той да се нуждае от своя владетел. Пазител на Крълата маса, Артур избира най-достоините рицари, които да седнат на нея, и винаги прави най-правилния избор, защото е добър крал.* **Key words:** *рицарска етика, Граал, кръгла маса*

ИЗЛОЖЕНИЕ

Съсловната рицарска етика включва на първо място храброст, сила, чувство за чест и достойнство, воинска доблест. Неизменна част от нея са и качества като лоялност и преданост, християнско благочестие, състрадание и алтруизъм, а също и изящно и почтително поведение спрямо дамите, светски обноски и финес. В литературата се изобразява идеализираният образ на рицаря, възплъщение на аристократичните ценности на средновековната култура. Рицарският роман е многообразен и продуктивен жанр. Сюжетно-тематичните цикли се класифицират в две големи групи – антични и византийски от една страна и бретонски (келтски) от друга. В рицарските романи присъства и духът и патосът на рицарската лирика с нейния акцент върху изяществото на дворцовата церемониалност и екзалтираното възпяване на куртоазната любов. Романите се пишат както в стихове, така и в проза. Заслугата за огромния интерес към сюжетно-тематичния цикъл за крал Артур принадлежи на Кретиен дьо Троя. Сюжетният модел, който изкристализира в неговото творчество, поставя в центъра на събитийната верига приключение от типа "поход в търсене на подвиг и изява", пътуване и победно завръщане. Рицарските романи едновременно интригуват, забавляват, приковават вниманието и изграждат образа на един възвишен и утопичен културен идеал.

Рицарите съставлявали основната бойна сила на средновековната войска, тежковъоръжената конница. Те били благородници от по-нисък ранг спрямо краля и титулуваните аристократи (херцоzi, граfoве, курфюрсти и т. н.) Понякога думата рицар се използва в по-широк смисъл и означава въобще аристократ, поставяйки акцент върху неговата съсловна етика и доблест. Но в по-конкретен план това са дребните благородници, които стоят по-ниско от поземлената аристокрация и по-високо от простолюдието. Произходът им бил разнороден, както и имущественото им състояние. Често не разполагали с особено богатство и разчитали за съществуването си на военна плячка и на разположението на своя сеньор. Повечето били от благородно потекло, но рицарското звание не се предавало по наследство. То се присъждало на тържествена церемония от сеньора и новопосветеният рицар получавал благословията на свещеник. Така той поемал задължението да бъде предан и лоялен към висшестоящ аристократ и отдаден на християнската добродетел и църквата. Съсловната рицарска етика, която се формира и развива през вековете, включва на първо място храброст, сила, чувство за чест и достойнство, воинска доблест. Неизменна част от нея са и качества като лоялност и преданост, но също и християнско благочестие, състрадание и алтруизъм. В късното средновековие, когато дворцовият церемониал и етикет се усложняват и стават позитънчени, към образа на идеалния рицар се прибавят любезност, изящно и почтително поведение спрямо дамите, светски обноски и финес.

В реалността рицарите са водели суров и рискован живот сред опасности и брутални войни, но в литературата се изобразява идеализираният образ на рицаря, възплъщение на аристократичните ценности на средновековната култура. Той се отличава с външен блясък, физическа красота, стремеж към слава, придобивана както в героични приключения, така и в показни турнири и благородни дела в защита на по-слабите.

Големите герои на далечни епохи, които народната памет е съхранила и възвеличила, са представени като доблестни рицари, носители на актуалните за времето на автора разбирания за рицарския морал и поведение. Така в романите се просмуква духът и патосът на рицарската лирика с нейния акцент върху изоществото на дворцовата церемониалност и екзалтираното възпяване на куртоазната любов. Но лириката се е изпълнявала публично, под съпровод на струнен инструмент, затова и кръгът от хора, които са имали контакт с това изкуство, е бил сравнително ограничен – аристократичната публика в дворците и замъците на владетелите. Романът от своя страна е имал потенциал да привлича по-широка аудитория – той е бил по-достъпно и занимателно приключенско четиво, по-подходящо дори заради самия си обем за индивидуално общуване с текста. С времето рицарските романи разширяват своята популярност и сред четящата публика в градовете.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Крал Артур е забележителна, но и загадъчна фигура в келтската легендарна традиция. Сведенията за неговия исторически прототип са крайно ограничени и оспорвани, но все пак съществува хипотеза, че той може би е бил местен владетел на бритите в Корнуол (Южен Уелс), участвал в борбите срещу нашествията на саксите в Британия в края на V и началото на VI в. Името му се появява в уелски епически поеми и в някои исторически хроники. В XII в. фигурата му става много популярна. Популярността на легендите за крал Артур се дължи най-вече на историческата хроника "История на британските крале" от Галфрид Монмутски и на нейната поетична версия "Роман за Брут", създадена от Робърт Вас, в която за пръв път се въвежда мотивът за Кръглата маса., и около нея се образува цикъл от множество разкази. Те представят Артур като крал, водил победоносни войни и управлявал заедно с кралица Гуиневер, заобиколен от верни рицари, събрани около Кръглата маса (Ланселот, Гауейн, Галахад) в замъка Камелот. При един от походите му наместникът му Мордред узурпирал трона, но кралят се върнал и надвил бунтовника. По-късно, измъчван от тежки рани, се оттеглил на остров Авалон, където, според надеждите и преданията на хората, не умрял, а заспал в една пещера. Много разкази описват приключенията на славните рицари на Кръглата маса, сред които и търсенето на свещения Граал е чашата, от която пил Исус Христос по време на Тайната вечеря; според друга версия е съдът, в който Йосиф Ариматейски събрал последните капки кръв на Христос. Произходът и смисълът на мита за Граала са оспорвани проблеми за изследователите на келтската и християнската митология.. В по-късните прозаични романи основна тема става любовната връзка между кралицата и любимеца на краля, рицаря Ланселот, който е разкъсван между любовта и дълга.

Първият подвиг на рицарите на Кръглата маса:

Когато крал Артур покорил кралете на Риенс и Северен Уелс, както и други размирни владетели, той потеглил с рицарите си на североизток и разгромил саксите в шест големи битки. Тогава всички сакси в Британия, а и в Шотландия, или побягнали с корабите си, или се заклели да служат вярно на крал Артур. Вече не могли да му се противопоставят, защото никога не знаели къде се намира, нито кога ще препусне заедно със своите рицари от прикритието си в гората и ще ги

нападне тъкмо когато са получили сигурната вест, че си почива след битка на стотици мили от тях.

Така в течение на дълги години мракът царувал на острова, макар все още да имало крадци и разбойници, а в дълбините на лесовете и планините да се криели зли магьосници, които винаги били готови да подтикнат към война или да опетнят името Логрия по някакъв подъл начин.

Крал Артур прекосил мирната страна на юг и направил своя столица град Камелот, който ние сега наричаме Уинчестър.

Подвизите са чутовни, героите- неземно силни и красиви. Те се водини от чувство за дълг, чест достойнство. Идеалът за силна героична личност определя нравствените ценности на епохата. Така лирическото начало става водещо в древното епическо изображение на човека, равен по героична слава и доблест с неземното и тайнственото в природата. Митичният ореол на легендите се превръща в естетически детайл, задължителен за художествения образ на героя в рицарския роман. Това е необикновена личност, която не се вписва в обичайните и познати представи за човека.

Героят е чутовен юнак, както в приказките и легендите. Винаги побеждава злите сили при необикновено трудни обстоятелства. Славата му е заслужена, защото е дълбоко изстрадана. Превръща се в легендарна личност, която не принадлежи на себе си, защото губи право на лично щастие. В основата си приказния герой на рицарските романи е човек с трагична съдба, но с благороден характер. Нещастен е в личен план, но щастлив- в легендарно-романтичен. Обичан е от всички, макар да е лишен от любовта, към която тайно се стреми сърцето му. Достатъчно горд е, за да признае санименталната слабост на чувствата си. Рицарят не се страхува от смъртта, но мигове преди да премине в отвъдното, иска да получи любовното признание на обичаната от него жена. Споменът за него остава завинаги в колективната народна памет. Превръща се в легенда, а животът му- в романтичен идеал а епохата. Всичко в рицарския роман е красиво- сюжет, събития и герои са далеч от повседневието на бита. Стилът е приказно одухотворен и естетически изискан.

Създава художествена среда за внушения с твърде високи нравствени стойности, близки до идеала за съвършена хармония между човек и дълг. Рицарят е герой с идеален нравствен облик. Живее аскетично, служи на високи цели, духът му обитаване неземни пространства, което го прави различен от обикновените хора. Той е посветил себе си на висок героичен идеал. Нещо мистично и същевременно красиво и величаво има художествените търсения на епохата. Средновековието създава естетически принципи на своите представи за героичност, дълг и слава. Християнските добродетели органично се сливат с античната нравственост и идеала на древните за духовна и физическа красота. Рицарят е самотен герой с възвишени и благородни намерения. Проявяват се странстващи сюжети, събития и герои. Всеки роман , разказващ за живота и подвизите за рицаря-войн, е творба с широко отворен финал. Сюжетът се обогатява с нови събития, дописани от въображението на анонимни автори с различна национална принадлежност. Рицарският роман има космополитен характер. Всички западноевропейски народи се възлнуват от подвизите на рицаря-войн. Така се формират своеобразни рицарски саги , напомнящи за древногръцкия епос, но и за митологичните предания на устния фолклор в дописмения езически период в развитието на културата. Всеки роман с тематика и сюжет от рицарския живот е назован с името на главния герой.

Романът за крал Артур и рицарите на Кръглата маса са спасители на света от злото. Формират идеята за Краля на Света, в която е заложена мечтата за щастие и справедлив човешки живот. Много страдания, междуособици и родови отмъщения има в Средновековието. Хората мечтаят за сигурност и спокойствие. Нуждаят се от закрила и създават приказан свят с романтичен героизъм и рицарска доблест. В

него живеят сурови войни, но с красиви и благородни души. Това са рицарите-легендарните спасители на света от злото в средновековния рицарски роман. Този тип герои се доближава до аскетичния идеал на епохата.

Крал Артур представя образа на идеалният владетел, а рицарите на Кръглата маса са идеални поданици и достойни последователи на своя крал, подобно на Иисус и дванайсетте апостоли. Кръглата маса символ на равнопоставеност в организация на келтите. Легендата за крал Артур е трудно да се възприеме като трагическата обреченост на държавата. Образът на Артур обединява всички събития и герои в романа. Неговото царство се превръща в нравствен и идеен център който има за цел да организира светът и да го преведе към по-цивилизовано и по-добро съществуване. Артур в това царство е физическият, съществуващият образ на доброто и справедливостта.

Едно от най-известните определения за думата рицар гласи: "Рицар е този, който благородно постъпва и води благороден начин на живот". Това означава да бъдеш вярващ християнин, да пазиш църквата, като изпълняваш дълга си към нея и своите феодални господари, да умееш да обичаш родината си и да защитаваш слабите и безпомощните, да бъдеш щедър, верен и винаги да държиш на думата си-или по-просто казано, да бъдеш доблестен и честен, достоен да се наречеш рицар. Всички рицари на Средновековието са били длъжни да притежават тези качества, за да бъдат такива. Затова до ден днешен те предизвикват у хората уважение и любов. Не всички рицари обаче са останали в историята с имената си-приказките и легендите разказват само за най-достойните, които помним и до днес.

Крал Артур става символ на справедливия владетел, който говори много малко, но винаги успява да защити държавата си във важни и съдбоносни моменти от историята. Винаги е готов да защити народа си, стига той да се нуждае от своя владетел. Пазител на Кръглата маса, Артур избира най-достойните рицари, които да седнат на нея, и винаги прави най-правилния избор, защото е добър крал. Един от тези достойни воители на Кръглата маса става Галахад – рицар, притежаващ нужните качества и достоен да открие Светия Граал – символ на християнската вяра според някои източници/теории, които съществуват. Неслучайно Артур избира него – добрият владетел знае как да подбере възможно най-добрите хора, с които да взима важните решения. Непоколебим, решителен и мъдър, крал Артур е личност, която остава в историята като справедлив управник, а фактът, че е притежавал меч Ескалибур, говори за това, че той е наистина достоен.

Любовта е част от живота на рицаря. Но не тази към съпругата или към най-близкия му човек, не тя стои на първо място в рицарските истории и не за нея се пишат любовни стихотворения. Всеки достоен рицар е длъжен да има Дама на своето сърце. Но не за да живее с нея, не за да споделя живота с нея, а за да ѝ посвещава стихове, да възпява красотата ѝ, да я среща тайно и да ѝ се обяснява във вечна любов. Дамата на рицарското сърце му вдъхва кураж преди битки, дава му сили и причина, заради която да иска да живее. Често рицарите защитават и спасяват жени и деца, печелят битки срещу други рицари в чест на своята дама.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Тази плетеница, която символизира живота на един истински рицар, е съставена от много части-всичко, което един рицар трябва да притежава и трябва да направи през живота си. Мъдростта, честта, съгласието, верността, силата, сигурността – това е само малка част от качествата, които изграждат незабравимия, вечния/неумиращия образ на един средновековен рицар.

Литература

- [1] www.obektiv.info/?cat=5&article=1421&vo=1
- [2] <http://www.voininatangra.org/modules/xfsection/article.php?articleid=115>
- [3] www.alex.telemaniac.com/?=601
- [4] www.kanatangra.wallst.ru/Eskalibur.htm
- [5] www.wikipedia.org
- [6] Хаджикосев.С. Западноевропейска литература. Том I.С., 2000.
- [7] start.e-edu.bg
- [8] www.citadelata.com/info

За контакти:

Силвия Тодорова, студентка, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: silviya2004@abv.bg

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: glecheva@fs.ru.acad.bg

Легендата за крал Артур - една утопия в европейската културна традиция

автор: Елена Трифонова

научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева

Study of the role of the library in education: Крал Артур става символ на справедливия владетел, който говори много малко, но винаги успява да защити държавата си във важни и съдбоносни моменти от историята. Винаги е готов да защити народа си, стига той да се нуждае от своя владетел. Пазител на Кръглата маса, Артур избира най-достойните рицари, които да седнат на нея, и винаги прави най-правилния избор, защото е добър крал. Един от тези достойни воители на Кръглата маса става Галахад – рицар, притежаващ нужните качества и достоен да открие Светия Граал – символ на християнската вяра според някои източници

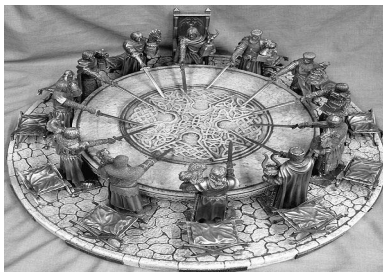
Key words: утопия, кръстоносен поход, Артур, кръгла маса, легенда

ВЪВЕДЕНИЕ

Приказката за крал Артур е една от най-великите легенди на всички времена. Тя е пленявала безброй поколения с вълнуващите си приключения, героизма и романтиката си. Артур е легендарен герой от древното минало, благороден владетел във времена на хаос и смърт. Той и митичните му рицари се биели с кръвожадни орди и донесли мир по своите земи. Това е било златен век – кралство, ненадминато дори петнадесет века след изчезването си. В края на 5в. и началото на т.нар. Тъмни векове на острова на британците настъпили хаос и безредици. В страната нахлули варвари и започнали да опустошават. Светът все едно вървял към своя край и на хората им трябвал герой – крал Артур, краля на британците. Той бил обожаван от народа си и застрашителен за враговете си. Помощник му бил един стар вилшебник, Мерлин, който му помагал да управлява страната от легендарния замък Камелот. Винаги до Артур била и съпругата му Гуиневир. Той разполагал с най-добрите рицари в страната. Заедно с тях той отблъснал нашествениците и защитил земята от коварната фея Моргана, която според някои легенди била и негова полусестра. След това се отправили на приключение за чест и слава в търсене на свещения Граал.

В центъра на това кралство се намира **Камелот** – град-замък с островърхи кули и несметни богатства. Златният град на мечтите, мира и хармонията Камелот за първи път завладява въображението на хората още през Средновековието. Това са времена, в които в цяла Европа върлуват епидемии и се водят войни. Хората вярват, че Камелот е град-убежище, утопично място, където хората ще бъдат предпазени от бедствията. Завладяни от идеята, че Камелот наистина съществува, стотици авантюристи се отправят да търсят приказния град. Много от тях никога не се завръщат по домовете си.

Днес историците предполагат, че градът-дворец Камелот на крал Артур се е

намирал в близост до териториите на замъка Кедбъри. Според легендата в средата на лятото и на Рождество Христово крал Артур и рицарите на Кръглата маса се спускали от хълма, на който бил разположен градът, и напоявали конете си от поток, чиито води били вълшебни. На това се дължали изключителната сила и дълголетието на рицарите и владетеля.

Символ на Камелот била **Кръглата маса**. Като сядали зад кръгла маса, рицарите на крал Артур признавали своето равенство помежду си. Масата олицетворявала и единството между тях. Рицарството на Кръглата маса, т.е. на крал Артур не било само военна организация. Избраните да бъдат членове на рицарството са били високо почитани и облагодетелствани.

Според преданията легендата за величествения крал започва около 500г след Христа, когато местните британци поканили саксите за войни, които да ги защитават от келтите и скотите, които плъзнали като напаст. В началото наемниците правели каквото им кажели, но Англия била богата страна и саксонците решили, че искат плодородните зелени земи за себе си. Един по един градовете се предали под мечовете на нападателите и битката изглеждала изгубена. Но към края на 5в. саксонската инвазия била не само удържана, но и отблъсната в лицето на мистериозния спасител-крал Артур.

Името "Артур" се подава на различни интерпретации, но най-вероятната от тях е тази, която извежда името от келтската дума *arthos* - мечка и *viros* - мъж. (Артур на латински значи страшна мечка). Това означава мъжката сила, която внушава ужас, но и идеята за централното царско господство. Най-приблизеният му рицар и пръв приятел е най-описвания рицар в литературата - сър Ланселот. Един от най-храбрите, благородни, красиви и верни рицари, помогнал на Артур да спечели победи в много битки. Известен е с

прозвището Ланселот от Езерото, защото според келтската митология като дете е бил покръстен от езерната фея във вълшебните води на езерото.

Освен легендите за Ланселот, има много и различни версии за броя на рицарите и за обяснението на формата на масата. Една от тях е, че Кръглата маса няма определено място за водещ, никой не е поставен в привилегирована позиция и поради тази причина всички на нея са равнопоставени. Друга версия е, че я е направил самият Мерлин по аналогия с масата от последната вечеря на Исус Христос и символизира заоблеността на Земята. Спори се и за броя на рицарите, но различни източници сочат между 12 и 150 рицари. Също така според легендата самият Мерлин е изписал имената на рицарите с магическо злато, което е променяло цвета си. Мерлин е бил жрец и вдъхновител на братството на рицарите от Кръглата маса - кралят винаги се е вслушвал в неговите съвети, защото Мерлин е притежавал прорицателска дарба.

Според някои легенди царството на Артур е отделено от света на хората чрез широк поток, през който е прехвърлен само един тесен мост, изпълнен с опасности. Това царство е пазено от титани, а в средата му се намира един постоянно въртящ се замък. В този замък, наричан също "кралския замък" или "замък на богатите" се пазят свръхестественният съд, завладян от крал Артур от краля на "другия свят". Този съд, подобно на Граала в замъка на "богатия" крал, той е способен да "нахрани" какво да е количество хора, да изцери всякакви рани и да предпазва от въздействието на времето, отказвайки своите дарове само на алчните и клетвопрестъпниците. Тук като сравнение с образа на земята, въртяща се около

земната ос и въвлечаща в своето въртене целия свят. Същите идеи се крият и зад символизма на Кръглата Маса, която Артур поставил според съвета на Мерлин, за да основе рицарския орден, чийто глава е бил той. Според друга легенда Кръглата Маса е била създадена по образа на света и в нея е била възпроизведена цялата Вселена, небето и Земята. В текстовете се споменава движението на звездите и въртенето на небесата спрямо неподвижната точка, от което личи, че рицарите, седящи на Кръглата Маса, са представители на висшата централна власт. Важно е да се посочи, че в различните варианти на сказанията рицарите на Кръглата Маса (или поне най-добрите от тях) се явяват на брой дванадесет. Важността на този детайл се състои в това, че 12 е слънчевото число, което винаги в една или друга форма фигурира там, където се образува или вече се е образувал сакрален център на традицията: 12-те висши богове на Олимп, 12-те дървени пръта в делфийското светилище на Аполон, 12-те жители на Авалон, 12-те избрани наследници на Карл Велики и т.н. Но в историята на Граала и крал Артур този символизъм е свързан също и със следващия го мотив за опасното място. Това е оставеното празно място на Кръглата Маса, предназначено за очаквания избран рицар, превъзхождащ всички останали, който трябвало да стане тринадесетия рицар. Този тринадесети явно съответства в дадения случай на самия владетел на висшия център - Властелина и Полюса на всичките останали дванадесет.

В Средновековната литература линиите за търсенето на Граала и приключенията на рицарите на крал Артур са неразривно преплетени помежду си. Рицарите на Артур се впускат в търсене на Граала, за да възвърнат на това царство някогашното му великопепие и да разрушат злите магии, сполетяли тази земя. Граалът е символ на онова, което е било изгубено, но което трябва да бъде намерено отново. Един човек трябва да върне на Граала всичките му качества и пак той ще заеме тогава рицарското "опасно място". Именно легендата за мечата, наречен Ескалибур подсказва, че Артур е и неговата свита са били достойни да намерят и върнат свещения Граал. Според нея Артур доказал своето вродено право да бъде законен крал на цяла Англия, издържавайки изпитанието с меч, т.е. успявайки да изтегли мечата, стърчащ от квадратния камък, поставен в олтара на храма. От друга страна, да изтеглиш мечата от камъка означава също да освободиш силата от оковите на материалността, тъй като камъкът често обозначава именно тази материалност. И фактът, че мечът е бил държан над водата, отново подчертава, че става дума за сила, на нематериалния живот, стремеж към получаването на царско властване и повелителство във висшия смисъл на тези думи.

От една страна съществува свръхисторическият "крал Артур", символизиращ определената мисия, а от друга - крал Артур като тип на историческия представител на тази мисия. И като всеки велик владетел, съществуващ реално или не, до него стои красива дама.

Два персонажа се стремят да отнемат на Артур неговата Гуиневир. Първият е Мелвас, който я отвежда в своя град Гласънбъри, отъждествяван с морския "Град на Стъклото" и със знаменития Авалон. В резултат на това "Стъкления Остров" бива подложен на обсада и в края на краищата случаят завършва с примирие. Тук в легендата се намесва християнски елемент, тъй като Артур предава острова в качеството на феодал на представител на Църквата, осигурявайки неговата безопасност. В действителност, става на дума за опит на християнската традиция да замести келтско-хиперборейската традиция, поглъщайки в себе си всичките ѝ най-значителни теми. Гласънбъри е бил един от главните центрове на разпространяването на християнството в Англия и за да запази сакралния престиж на Гласънбъри християнството се е стремело да събере в себе си в една християнизирана форма древните нордическо-келтски традиции, приписвайки на християнската църква сакралното значение на древния Авалон. Но историята не свършва дотук: позовавайки се на трагичния епилог на древната легенда, било

обявено, че крал Артур е умрял и гробът му се намира в Гластънбъри. Така най-древният център се запазил, придобивайки обаче ново значение - значението на център на християнското мисионерство в Англия.

Във втората версия на историята на "Дамата" на крал Артур се разказва, че докато Артур бил на поход, създавайки легендарната световна империя и завладявайки Рим, за да се коронова именно в този свещен град, неговият племенник Мордред, останал в родината, завзел трона и завладял "Дамата" на Артур - Гуиневир. В последвалата война предателят бил убит, но паднали също и най-добрите рицари на Кръглата Маса. Самият Артур бил смъртно ранен и пренесен в Авалон, където магиите на жените от тази земя и особено на Моргана ("Родената от Морето") го излекуват и му позволяват отново да изпълнява сакралните си функции. Но раните на крал Артур (особено, според някои извори, едната рана - от отровено копие) всяка година отново се отварят и верните му хора напразно очакват неговото завръщане. Има предания, в които се казва, че Артур само спи на Авалон, но ще дойде ден, когато ще се събуди. Според тях някога крал Артур все пак отново ще се появи от остров Авалон и ще оглави своето царство - затова някои британци не искали повече да си избират крале. В други форми на легендата Артур се описва лежач в постеля в един вълшебен дворец на върха на хълм. Според една друга християнска версия, той вече е "умрял" и тялото му е погребано в абатството Гластънбъри, което всъщност е искало да се отъждестви със самия Авалон. Образът на краля, изпаднал в "сън" или летаргично състояние, е подобен на един друг образ - на заменения, недъгав или парализиран крал, макар това да следва винаги да се отнася само към историческите представители на царската власт. Оттук произлиза легендата за ранения, осакатен и безсилен крал, който продължава да живее в недостъпния "Център", където нямат власт законите на времето или смъртта.

Културният облик на Средновековието се определял от духовни нагласи, които формират картината на света като праисторическа и мистична. Това налага приказното и фантазното като елемент на художественото мислене. То се изпълва с поетичност през обяснение на нереалното и невероятното, превърнато в красиви легенди за странстващи духове,

неземни сили и герои. Лириката на фолкора създава очарование и митична сила на внушенията. Крал Артур като покровител и защитник на доброто побеждава злите сили при необикновено трудни обстоятелства славата му е заслужена, защото е дълбоко изстрадана. Превърнал се е в легендарна личност, която не принадлежи на себе си, защото губи право на лично щастие. Нещастен е в личен план, но щастлив в легендарно-романтичен. Обичан е от всички, макар да е лишен от любовта, към която се стреми сърцето му. Превърнал се е легенда, а животът му - в романтичен идеал а епохата.

Средновековието създава естетически принципи на своите представи за героичност, дълг и слава. Всички западноевропейски народи се вълнуват от подвизите на рицаря-войн. Всички те са спасители на света от злото. Легендите формират идеята за Краля на Света, в която е заложена мечтата за щастие и справедлив човешки живот. Много страдания, междуособици и родови отмъщения има в Средновековието или т.нар. Тъмни векове. Хората мечтаят за сигурност и спокойствие. Нуждаят се от закрила и създават приказен свят с романтичен героизъм и рицарска доблест. В него живеят сурови войни, но с красиви и

благородни души. Това са рицарите- легендарните спасители. Създадените рицарски духовни ордени преди XII век са близки до монашеските. Ритуалът на просвещението и дълг и сложен. Не са редки сцените в рицарските романи, описващи виденията на вглъбения в себе си рицар, взиращ се в душата си. Той е изправен пред различни изкушения и съблазни, пред които трябва да устои, за да получи просвещение в рицарство. Това е време, когато конфликтът мажду добро и зло е водеща тема не само на литературата с религиозно- християнско съдържание, но и вътрешна нравствено - етична същност на западно европейската средновековна култура

Литература

- [1] www.obektiv.info/?cat=5&article=1421&vo=1
- [2] <http://www.voininatangra.org/modules/xfsection/article.php?articleid=115>
- [3] www.alex.telemaniac.com/?=601
- [4] www.kanatangra.wallst.ru/Eskalibur.htm
- [5] www.wikipedia.org
- [6] Хаджикосев.С. Западноевропейска литература. Том I.С., 2000.
- [7] start.e-edu.bg
- [8] www.wikipedia.com
- [9] www.citadelata.com/info

За контакти:

Елена Трифонова, студентка, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: yavor_elena@abv.bg

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Редукция на неударените гласни

автор: Цветомила Цветанова

научен ръководител: доц. д-р Т. Георгиева

Study of the role of the library in education:

Key words:

ВЪВЕДЕНИЕ

Неударените гласни в българския език се променят в количествено или в качествено отношение. Широките неударени гласни *a*, *o* и *e*, както е известно, се приближават или напълно съвпадат с гласежа на тесните *ъ*, *у* и *и*, и обратно – тесните неударени гласни *ъ*, *у* и *и* се обличават или напълно съвпадат по гласежа със съответните широки *a*, *o* и *e*. Тази двупосочна фонетична промяна се нарича най-общо **редукция** – в последно време разширяването на неударените тесни гласни се нарича неточно **обратна редукция**.

Като причина за възникването на редукцията се сочи динамичното (силово) българско ударение, заменило праславянското тонично (музикално) ударение. Архаичните местни имена от българославянски произход в Южна и Средна Гърция съдържат сведения, които показват, че явлението е било в ход в част от българските диалекти още през периода VI-IX в. Независимо от това обаче стесняването и разширяването на неударените гласни е отразено доста непълно и с противоречиви примери в старобългарските и среднобългарските писмени паметници. По-редовно се отразява редукцията в писмените паметници от ранния новобългарски период.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Под названието редукция на гласните в българския език разбираме онези промени, които настават с гласните, когато те не се намират под ударение. Основната причина за този много типичен за българския език процес се крие в характера на българското ударение, което е динамично. При такъв род ударение с най-голяма отчетливост се артикулират ударените гласни. Неударените гласни се артикулират с по-слаба издишна струя, вследствие на което те могат да се подложат на някои промени.

Редукцията на неударените гласни днес е характерна предимно за източните говори. Тя е била чужда на Кирило-Методиевия език. Това се вижда много добре от старобългарските паметници, които не я познават. Обикновено се приема, че през старобългарската епоха българският език е имал вече динамично ударение, а не тонично. Следователно появата на редукцията на неударените гласни в българския език не може да се свърже непосредствено с епохата, когато наследеното от праславянския език тонично ударение се е превръщало в динамично. Редукцията на неударените гласни в българския език датира от по-късно време. Като имаме предвид, че подобни фонетични явления се срещат и в други някои славянски езици с динамично ударение (напр. в руския език), можем да допуснем, че редукцията на неударените гласни е била напълно самостоятелен процес в живота на българския език. Действително тя не е чужда на някои балкански езици. Среща се напр. в румънския език и в някои северни гръцки диалекти. Усилията обаче, които се правят, за да се охарактеризува явлението като общобалканско, не са успешни. В науката се появиха и схващания, според които редукцията на неударените гласни е била в миналото общобългарско явление. Нийното изчезване в западната половина на българския език според тези схващания се дължало на влиянието от страна на сърбохарватския език. Всичко това са твърдения, лишени от обедителна основа.

Гласните, които се подлагат на промени вследствие на редукция, са **a**, **e** и **o**.

Редукция на гласна а. Всяка неударена гласна **а** в българския език се променя в посока към **ъ**. Много трудно е да се установи откога в българския език започва да се проявява редукцията на неударена **а**. Редукцията на гласната **а** е засвидетелствана най-късно. Най-достоверните случаи, изглежда, ще трябва да поставим в XIII в. Доста отчетливо отражение редукцията на неударено **а** е намерила в езика на Врачанското евангелие: вин© вм. вина (род. пад. ед. ч.), среднобългарски паметник от XIII в. Ние се запознахме с някои от съответните примери на този паметник, когато проследявахме съдбата на носовите гласни в българския език. Видяхме именно, че неударената краесловна гласна **а** в този паметник в следствие на редукция е могла да се отбележи с ©, сравни напр. родителната форма м©ж© вм. м©жа. Редукцията на гласна **а** в енклитичната частица *пак* се отбелязва и графично в днешния български правопис, пише се именно **пък**.

Интересни примери от XIII в. отразяват редукцията на **а** чрез фзамяна на **а** с **ъ** (= **ъ**): Николь вм. Никола (Хл. парим.), тръпе'а вм. трапе'а, тръп'а вм. трапе'© (Берл. сб.).

Обратният процес – разширяването на неударено **ъ** в **а** – е засвидетелстван в колебливото писане монастър / монастър в отделни среднобългарски паметници. Някои езиковеди предполагат, че обликът монастър и монастиръ може да е бил повлиян от северногръцката народна форма *ῥαῖαδὸρῆς*. Възможно е също формата да е резултат от дистантна вокална асимилация. Форма въ'апи вм. въ'ъли (аор. от въ'ъпити) се открива в Св. пат.

Редукция на гласна е. Най – разпространения резултат на гласна **е** е **и**. Редукция на **е** в **и** е засвидетелствана значително по-рано, напр: *Ēāēēiēŭīīē* *Ēamenŭne, *Ἐλσιβιτσοά* *Плэшивица и др. в архаичната славянска топонимия в Гърция. Ранен пример се открива и в Лазаровия надгробен надпис от Плиска – инвара < енвара, гр. *Ἰεννῆχῥῑτ* < *Ἰάννηχῥῑτ*. Така напр. още в старобългарския език имаме няколко случая, които мажем с известна вероятност да тълкуваме като редукция на **е**, напр. *d'iaðe* 2. л. мн. ч. сег. вр. (Зографско ев.), *ouðaŋe* 3. л. ед. ч. аор. (Синайски псалтир), *d'dēāē* 3. л. ед. ч. аор. (Клоцов сборник), *jeēēōðe* (Синайски псалтир), *iāðēiū* мест. пад. (Синайски псалтир), *jeāōvē* им. пад. мн. ч. (Синайски молитвеник) и някои други. Много от тези примери могат да се обяснят и като грешки, някои обаче могат да се вземат и като свидетелства за редукция на гласна **е**. Съответните примери в среднобългарските паметници се увеличават, сравни напр. следните примери от Търновското евангелие: *ē* вм. *e* (анафорично местоимение за ср. р. вин. пад., редуцираната форма и до днес сесреща в шумения говор) *ēðe*, *ēscēiēiē*, *iēāāēiēcū*. В по-късните среднобългарски и новобългарски паметници редукцията на **е** в **и** е доста често явление. Напр. в Празкото евангелие от XV в. срещаме следните примери: *cēyīcē* вм. *cēyīce*, *oјēsā* вм. *oјēsā*, *ouјēiēcē* вм. *ouјēiēcē*, *pōēiц-* вм. *pōēiц-*, *āļāēōē* вм. *āļāēōē*, *jeiēōē* вм. *jeiēōē*, *plaјēōe* с- вм. *plaјēōe* с-, *ēāē* (аор.) вм. *ēāe*, *preiēsē* (аор.) вм. *preiēse*, *preōēāi* вм. *preōēāi*.

Разширяването на неударено **и** в **е** се среща изключително рядко в известните ни сега средновековни български писмени паметници. Два примера са открити в много интересния в езиково отношение Берлински сборник от XIII в. – егоумень и § семевна вм. игоумень, отъ симеона. В отделни български диалекти явлението е добре познато: *истена* вм. *истина*, *лесица* вм. *лисица*, *брегада* вм. *бригада*, *ресувам* вм. *рисувам* и др.

Наред с посочената редукция на неударената гласна **е** намираме и друга, която се явява едва в най-новите български паметници. Това е редукцията на **е** в палатална ерова гласна **ъ** в наставките **-ен**, **-ел**, **-ер**, **-ей** при съществителни и прилагателни, напр. *греб'ън*, *вес'ъл*, *дев'ър*, *реп'ъй*; *глад'ън*, *злат'ън*, *вр'ад'ън*, *пъл'ън*, *вод'ън*, *радост'ън* и т.н. Личното име *Павел* в източните говори често гласи

Пав'ъл. Това явление е резултат от настъпила своеобразна редукция на е към 'ъ, като в резултат се е получила палатална ерова гласна, която в източните говори се явява на мястото на прегласен еров звук след палатални съгласни. При затвърдяване на предходната съгласна прегласеният еров звук е преминавал в обикновена ерова гласна с гласеж, близък до а.

Редукция на гласна о. На мястото на неударена гласна о се явява у. Трудно можем да установим времето, когато започва да действа и тази редукция. Тя е засвидетелствана с ранни, но редки примери от архаичната българославянска топонимия в Гърция: Ἀἰχσὴβόα *Горьница, Ἀἰχέεῦσσο *Болѹрь, Διχέβόα *Полица и др. Действително още в старобългарския период можем да посочим няколко случая с преход на о в у, напр. в Зографското евангелие на две места се среща ζῖκῖμζυ (вм. тъкьмо); в Клоцовия сборник срещаме ζυ]Εϑζῖζι; в Супрасълския сборник δϑυσδῖα¼Εοῖ ἄδῶ. В по-късните паметници примерите са по-многобройни, така напр. в среднобългарския паметник от XII в. Григоровичево евангелие се откриват следните примери: ἱΕῖζυῖζυ, δϑυῶΕοῖΕ, ζυἄζυ, ζυἄΕδῶ. В Болонския псалтир срещаме: уῖδδζυΕ, ζυδζυ. Независимо че примерите от старобългарските и среднобългарските писмени паметници са малко, едва ли трябва да се съмняваме, че редукцията о > у е била позната на говоримия български език в отделни негови области през Средновековието.

Друга интересна особеност, свързана с редукцията на гласната о, очертават случаите, когато тя се редуцира в а, т.е. тези случаи, които напомнят руското акане. Тази особеност е характерна за говора на българското население в Родопите. Разликата между българското и руското акане се състои в това, че онези български говори, които познават редукция на о в а, познават същевременно и редукция на о в у. В тях само онова о, което се намира пред ударението, се променя в а, а онова о, което се намира след ударението, се променя в у, напр., от една страна, *гадѹна, раднѹна, мамѹ, пабалѹл, галѹм, карбѹн, абрѹкѹл, какоѹшка, кабѹла, камаѹт, паслѹла, адвѹл, атишѹл, вадѹца*, а, от друга страна, *тоничкѹ, младѹ, старѹ, сѹлу*. Обстоятелството, че акането се среща само в срещи пред ударението, показва, че то не е обикновена редукция. То всъщност е проява на фонетична аналогия. Сред говорите, които познават акането, се среща друга правилна замяна на ѳ с а, която се е развила при същите условия, при които се е развило и акането, разбира се, без оглед на етимологичния произход на гласната о. В централните родопски говори в една и съща срещка широка гласна ѳ се редува с гласна а в зависимост от ударението. Широкото ѳ представя в случая изяснение на вторична ерова гласна. По аналогия на редуванията *дѳжд* (ἄῃḡḡ) – *даждѳт, рѳка* (ḡḡḡḡ) – *раѳѳта, чѳдо* (ḡ-ḡ) – *чаѳѳа* и т.н., всяко о, което се е намирало пред ударение, е могло да мине в а, напр. *мѳма* – *мамаѳта, род* – *раднѹна, сто* – *статѹна* и т.н. Само в единични случаи българското акане засяга и гласна о, която се намира след ударение. Вижда се, че сходството между руското и българското акане не е пълно и не може следователно да се приеме, че при това явление има някаква по-стара пряка връзка между българския и руския език.

Разширяване на неударено у в о също е засвидетелствано в средновековните български писмени паметници: ни трожда«тъ с- вм. троужда«тъ с- (Зогр. ев.), ѿмо, ввить вм. ѿмоу, оувить (Кюст. ев.), вѹкосити вм. вѹкоусити (Мак. ев.) и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Различните видове редукции на неударените гласни намират слабо отражение в среднобългарските паметници и по-широко отражение едва в новобългарските паметници, като се започне с българските седмоградски текстове от XVI в. Тези явления имат различен вид и степен на проява в съвременните източни и западни български говори. Пълната редукция, изразена в преминаване на неударените а, о и е в ѹ, у и и, днес е характерна за източните български говори, но

и в тях не е разпределена равномерно. В западните говори полуредукция на **а** и **о** в **а** и **о** или редукция на **о** в **у** (*дàруве, зелèну*) са характерни само за северозападния белослатинско-плевенски говор.

Обратното явление – частично или пълно разширяване на неударените тесни гласни – се среща по цялата българска езикова територия.

Литература

[1] Мирчев, К. *Историческа граматика на българския език*. „Наука и изкуство“, С., 1978.

[2] Харалампиев, Ив., Д. Иванова-Мирчева. *История на българския език*. В. Търново, 1999.

За контакти:

Цветомила Цветанова, студентка, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: humti_dumti@abv.bg

Доц. д-р Тодорка Георгиева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: TGeorgieva@fs.ru.acad.bg

Гръцките лексикални заемки в историята на българския език

автор: Мария Христова
научен ръководител: доц. д-р Тодорка Георгиева

Study of the role of the library in education:

Key words:

ВЪВЕДЕНИЕ

Езиковите връзки между българи и гърци са много стари. Началото им се отнася още към времето, когато възниква българската народност. След заселването си на Балканския полуостров българските славяни попаднали в непосредствено съседство с гърците и това създадо естествени условия за постоанно стопанско и културно взаимодействие с тях. Има сведения и за по ранни връзки между славяни и гърци още по времето, когато славяните живеели на север от река Дунав.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Съприкосновението с голяма и стара гръцка култура било невъзможно без знанието на гръцки език, още повече, че българските славяни до 681 г. били жители на византийска провинция и съответно византийски поданици. Влиянието на народния гръцки език върху старобългарския е било по – активно в южните области на Балканския полуостров. В продължение на две столетия официалният език на новосъздадената славянобългарска държава бил гръцкият. До покръстването на българите при Борис I част от славянското население била християнизирана от гръцки свещеници и използвала гръцкия език в богослужението. По този начин гръцкото езиково влияние, почти изцяло в лексикалната сфера, още в самото начало се осъществявало по народен и по книжовен път. Книжовната гръцка лексика навлиза по – масово след появата на българската писменост и книжнина.

И след утвърждаването на старобългарския книжовен език за официален език на Българската държава и Църквата през 893 г. гръцкото езиково влияние не прекъсва. В продължение на около 170 години (1018 – 1186) България е под византийска власт. През този период гръцкият език е бил официален административен език. Силно е било гръцкото културно влияние и по време на Втората българска държава. След завладяването на Балканския полуостров от турците в края на XIV в. българите и гърците били обединени в една държавна територия и двата народа почти 500 години имот активен и многостранен търговски и културен обмен. Влиянието на гръцкия език се засилва особено след като Българската църква загубва своята самостоятелност и бива подчинена на Гръцката патриаршия.

Беглият преглед на исторически условия, при които се е осъществявало въздействие на гръцкия върху българския език, е достатъчен, за да мотивира значителното, разнообразно гръцко лексикално влияние.

Гръцки думи са започнали да навлизат в езика на българските славяни през средногръцкия, наричан още византийски период от историята на гръцкия език, когато старогръцката фонетична система е била вече значително променена. Дългата гласна *ετα* [e] (ς) е започнала да звучи като [и], дифтонгите *αι* и *ει* вече са се произнасяли като [ав] и [ев] (в определени условия като [аф] и [еф]). Дифтонгът *ее* и гласната *ο* най-напред са изравнили гласежа си до [ү], а около IX в. заедно са се променили в [и]; променил е в [и] гласежът си и дифтонгът *εε*. Старогръцката съгласна *βετα* (α) е променила гласежа си до [в] (буквата в новогръцката азбука вече се нарича *βιτα*).

Смята се, че отделни гръцки думи са влезли в езика на българските славяни още преди заселването им на Балканския полуостров. Такива са общославянските думи *кораб* < стрг. ἐϋνάριον < нвгр. ἐάνῤαεῖον, и *колиба* < стрг. κάεαζ < нвгр. κάεζαа (срв. алб. kalive, рум. caliba), в които â е предадена с б, а á с о.

Поначало в най-старите гръцки заемки *á* се предава с *o*, което е свидетелство за отворения (нелабиален) гласеж на *o* в българския език до VIII – IX в., напр. в старобългарските паметници: поганъ ṑááŭĩòð, попь ḑAḑáòð, сотона óáðáíAò, стомна óðŭíá и др.

В книжовните и в по-късните гръцки заемки, проникнали по устен път, гласната *á* не се променя, срв. *лавера* εὐδῶνά, *април* Ἀπρίλιος, *захар* ζῦχαῖε, *карфица* κάϊφτσα и др.

Старобългарските писмени паметници дават непълна представа за битовата лексика от гръцки произход, влязла в българския език през първите десетилетия от заселването на славяните на Балканския полуостров. Този факт се обяснява с обстоятелството, че голяма част от битовата лексика не се употребявала в гръцкия текст на Библията, послужил за основа на първите преводи на старобългарски език. Нещо повече, в езика на старобългарските и среднобългарските писмени паметници не са били допускани и някои общоупотребявани гръцки думи, които са влезли рано в говоримия български език и също толсова рано са получили ярко народен характер. Казаното се отнася напр. за съюза Γόε, който може да се срещне като рядко изключение в основния текст на средновековни български писмени паметници (засвидетелстван е в старобългарските кирилски откъслечи от XI в.) и само в няколко приписки. Най-ранната известна приписка, в която се среща съюзът Γόε, е от гръцки ръкопис от XI – XII в.: оти хари'а ми еште .Γ. лакт(ъ) платна б@б@керина.

Според едно изследване на Макс Фасмер от 1908 г. гръцките думи в стария български книжовен език са около 650, като половината от тях имат чисто книжовен характер, а останалите (около 350) са народни думи. Към този брой се прибавят около 850 калки от гръцки. Трябва да се има предвид, че посочените цифри се отнасят до гръцките думи, отразени в българския книжовен език от IX-X до XV в. Ето няколко примера за двете основни групи гръцки думи в старобългарски:

[illegible]

б) народна лексика: акрида Βερίάα 'вид скакалец', арматосати Βρίθου 'вѡръжавам се', бикиу βέϊτι 'чаша за вино или за ракия', дикела/дикель ἀέΎεε 'двузъба мотика', дромъ/дроумъ ἀῖνῖτο, липса от глагола λειπῶ 'липсвам', оригъ [ῖ]αῖν, кадъ кѡдῖйн 'каца за грозде', камилъ кῶμρεά, керамида εἰπῖβᾶб, скала ὀΎεα 'стълба', схара ὀΎῖῖо 'скара' и др.

В писмените наметници, които се отнасят към Преславското книжовно средище, гръцките думи от първите старобългарски преводи се заменят с български еквиваленти, ако има такива. Ето част от тези замени: аеръ – въздухъ, алавастръ ‘алабастров съд’ – стъкленца, ароматъ – вонѹ, архисвнагоъ – старцишина съборуо, афедронъ ‘анус’ – проходъ, власфимий – хоула, гнафеи ‘трепавичар’ – бзиливникъ, демонъ – бѣсъ, драгмаъ – мѣдница, иереи – жъръще, икономъ – строитель, кринъ – цвѣтъць, параклит – оутъшителъ, стадии – пълъриште, тектонъ – дрѣводѣлѹ.

Чрез гръцкия език в българския са влезли думи от други езици. Още в старобългарската книжнина през гръцки са проникнали старосемитски думи като саваотъ Ъбѣѹѣ, пасха Ъѹѡѣ, авва ВааА 'татко', мамона мѣмѣнАт 'бог на богатството у халдейците; богатство'; месия меууѣт, манъна мѣннѣ, вельгѣволь Велжевѣѹл, хероувимѣ чеспхвѣм, равви сѣвѣѣ 'учителю', рака сѣкѣ 'ковчег', сатѣ уѣфпн 'мярка за жито' и др.

Като изключим някои думи, заети направо от латиноезичното население на Балканския полуостров при заселването на българските славяни, чрез гръцки в българския език са влезли немалко латински думи. Латински по произход са названията на дванадесетте месец, заменили старите славянски названия: просинець, сѣжень, соух^{1/4}, брѣзовъ, трѣвень, и'окъ,]рѣвень, 'аревъ, роуинъ, листопадъ, гроудень и стоудень.

Още в най-старите български писмени паметници се срещат гръцки думи от латински произход като коустодиѹ < гр. κρυφάβια < лат. custodia 'стража', кинѣсъ < гр. ἐκπὸς < лат. cēnsus 'данък', легеонъ < гр. ἑαῶντι < лат. legio, капикларии < гр. κἀπικλάριος < лат. clavicularis 'тъмничар', кодрантъ < гр. κοδράνης < лат. quadrans 'кодрант', монета от четвърт ас', кенѣтоурионъ < гр. κἀφοῦρβύι < лат. centurion 'стотник', спекоуляторъ < гр. урекоῦλбфор < лат. speculator 'съгледвач, шпионин', соударъ < гр. соудѣрийон < лат. sudarium 'кърпа за пот' и др. Широко употребявани са в съвременния български език гръцки думи от латински произход като *гайтан*, *кандило*, *капа*, *коластра*, *кукла*, *луканка*, *майстор*, *палат*, *спанак* и др.

Чрез гръцкия език са влезли в български и известен брой италиански думи. Началото на процеса се поставя към XII – XIII в., макар че връзките между Дубровник и българските градове съществуват още от края на Първото българско царство и в такъв смисъл италиански думи, особено търговска терминология, са могли да бъдат приети и без чуждо посредничество. За италиански думи, приети в българския език чрез гръцки, се смятат думи като *антѹка*, *бала*, *вапор*, *варел*, *вендуза*, *бандѣра*, *бастун*, *балкон*, *капаро*, *калци*, *канела*, *катинар*, *паста*, *плик*, *салам* и др.

Важна особеност на гръцките глаголи в българския език е това, че в повечето случаи те са били възприети с тяхната аористна форма, характерна със съгласна **с** в наставка. Тази особеност характеризира и гръцките глаголи, заети в другите балкански езици. На българска почва споменатите глаголи са получили наставки – *сва*, *-са-* (*аргасвам* / *аргасам*, *афоресвам* / *афоресам*, *залисвам* / *залисам*, *изфирясам* / *изфирясам*, *калесвам* / *калесам*) и днес се отнасят към III (-а-) спрежение. Гръцки глаголи от този тип се срещат в старобългарските писмени паметници, напр.: власфимисати 'злословя, хуля', канонисати, липсати, сканѣдалисати 'заблудя, съблазня' и др. Наставките *-сва-* и *-са-* са получили много голямо разпространение. Те се откриват не само при гръцки, но и при домашни глаголи (*белосвам* / *белосам*, *варосвам* / *варосам*, *слънчасвам* / *слънчасам*) и при глаголи с турски произход (*ашладисвам* / *ашладисам*, *баялдисвам* / *баялдисам*, *далдисвам* / *далдисам*).

В средновековните български паметници се откриват много гръцки думи, чието пълно описание и систематизиране е все още предстоящо. Много интересен, но за съжаление оскъден е гръцкият лексикален материал, отразен в немногобройните среднобългарски ръкописи, писани на език, близък до народния.

Показателни за силното гръцко лексикално влияние са случаите, при които гръцки думи напълно са изместили стари славянски думи, засвидетелствани с нормални употреби в най-ранната българска книжнина. Числителното име тѣсѣшти / тѣс-шти е било напълно изместено от гръцкото по произход хилиѹда ÷йѣйŮāā. Такава замяна е характерна и за сръбохарватския език, където обаче се пази и *тисѹѣа*. Първите примери, в които е употребена думата хилиѹда, се срещат в писмени паметници от XIV в., срв. напр. едновременната употреба на старата и новата дума в следния пример от Иван- Александровия сборник от 1348 г.: поусти емоу ... т ѹ с ѣ ѹ а же врѣтѣй пшеницѣ ... и х и л ѹ а д ѹ коллатеи. В досегашните проучвания на българските диалекти не са отбелязани остатъци от старото числително тѣсѣшѣдѣ, което дава основание да се смята, че посочената замяна е станала доста по-рано в говоримия български език.

Старобългарската дума *вельбѣдъ* е била изместена също много рано от гръцката *ἐπίβη*. Още през XII в. тя се явява в писмените паметници с облик *камилъ*: *оудобѣсть камилу скоуѣ иглиноу ушии проити*. Неже богатоу в црѣство бжѣи въннѣи (Дбм. ев.). Съвременният облик на думата *камил*а не е засвидетелстван в старобългарските паметници. Единственият вероятен остатък от старобългарската дума *вельбѣдъ* изследвачите виждат в средновековното име на днешния град Кюстендил – *Велбѣжд* (< Вельбѣждъ ‘камилски’). През XIV в. в писмените паметници се появява гръцката дума *тиганъ* *φζγάνν*, която измества старобългарската *сковрада* (засвидетелстван е и глагол *тиганисати* ‘пържа в тиган’). Старобългарската дума *скѣдѣль*, стара заемка от народнолатинската *scandula*, е била изместена от *керамѣда* *κερσμιάδ*, по-късно *керемѣда*, диалектно и *черемѣда*.

Редица гръцки думи не са успели да изместят, но значително са ограничили разпространението на български думи със същото значение. Така напр. думата стомахъ уѣлмѣй се появява още в съчиненията на старобългарските писатели Йоан Екзарх и Презвитер Козма, среща се и в Симеоновия сборник от 1073 г. Тази дума идва на мястото на българската желѣкъ, която в прочем не е засвидетелствана в средновековните български паметници, а днес се пази в западните ни говори като желѣтъ 'воденичка на птица' (Трънско, Кюстендилско, Радомирско), желѣдок (Кюстендилско), желѣдък (Северозападна България), желѣндък (у преселниците от Костурско в Брацигово). Думата ливада ѣѣѣѣѣѣ, която се появява за първи път в Савината книга, е ограничила употребата на лѣѣѣѣѣѣ; кокалъ ѣѣѣѣѣѣѣѣ е ограничила употребата на кость; синорѣ ѣѣѣѣѣѣ на межда; дромѣ ѣѣѣѣѣѣ (с този облик думата се среща в царските грамоти от XIII в.) на лѣѣѣѣ; хора на людѣѣѣ и др.

Чрез преосмисляне по пътя на народна етимология отделни гръцки думи са променили формите си. Думата *трион* напр. се свързва с гръцката ῥήϊσις (ῥήϊσις 'режа'), но е променила формата си под влияние на *трия*. С форма *прион* думата е засвидетелствана в Солунско. Широко разпространена е разговорната форма *полюлей* вм. *полилей* < *полилей* < ῥεῖοῦσαῖο (от ῥεῖο 'много') и ῥεῖσις 'дървено масло, зехтин'). Тази форма е резултат от смесване с глагола *полюлявам* (се). Формата *тръндафил* вм. *трендафил* ῥεῖσιςῥεῖσις, букв. 'тридесетилетник', се свързва по народна етимология *стрън*. Към примерите от този тип се отнася също и думата *попара*, която също по народна етимология е сближена с *попарвам*, но произхожда от гр. ῥῥῥῥῥῥῥῥ (от италиански *rappara* 'супа от хляб', срав. *rappè* 'хляб').

Интересно гръцко влияние се открива в думата *кадилница*, употребявана с такава форма вместо правилната *кадилница*. Въпреки очевидната етимологична връзка с глагола *кадя* често думата неправилно се свързва с гръцката по произход дума *кандило* *καίνδιλα*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проникналите в българския език гръцки думи са имали различна съдба. Някои от тях с течение на времето са обречени на забрава, а други поради особено силното влияние и авторитет на черковната книжнина успяват да проникнат нашироко не само в книжовния, но и в народния език и по този начин да изместят от употреба изконни народни форми.

Литература

- [1] Мирчев, К. *Историческа граматика на българския език*. „Наука и изкуство“, С., 1978.
- [2] Харалампиев, Ив., Д. Иванова-Мирчева. *История на българския език*. В. Търново, 1999.

За контакти:

Цветомила Цветанова, студентка, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: humti_dumti@abv.bg

Доц. д-р Тодорка Георгиева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: TGeorgieva@fs.ru.acad.bg

Отново за Дон Кихот и Санчо Панса

автори: Дамян Вълчев и Мартин Гайдарджиев
научен ръководител: гл.ас. Галина Лечева

***Study of the role of the library in education:** Рицарските романи не са сродени с „Дон Кихот“, който е от части тяхна антитеза, отчасти тяхна пародия, а същевременно тяхно продължение и допълнение. Творението на Сервантес не се е появило, за да убие идеала, а за да го преобрази и възвиси*

***Key words:** пародия, рицарски роман, предренесанс*

ВЪВЕДЕНИЕ

„Дон Кихот де Ла Манча“ е роман от испанския писател Мигел Де Сервантес в два тома. Първият е публикуван през 1605 година, а вторият - през 1615-та. Творбата се смята за една от най-емблематичните в испанската литература. На български е известна в превода на Тодор Нейков.

Към днешна дата съществуват много адаптации на романа, като основният текст също бива многократно произдаван. През 2005-а година книгата празнува 400 годишнина, която се отбелязва подобаващо по света. Испанското правителство пуска в обръщение монета от 2 евро, на гърба на която е изобразен рицарят с леген за бръснене на главата, стара ризница и копие.

Историята на **Дон Кихот** разказва за приключенията на испанския идалго Дон Кихот и неговия оръженосец – Санчо Панса. Алонсо Кехана е един обикновен благородник, вманиачен в четенето на рицарски истории и книги. Неговите приятели и роднини го вземат за луд, когато ненадейно главният герой променя името си на Дон Кихот, и се само провъзгласява за рицар. Дон Кихот поема на път из земите на тогавашна Испания, яхнал своята кранта – коня *Росинант*, за да изобличиava злото и да защитава бедните и нещастните от неправдите по света. Дон Кихот е видимо луд за останалите хора. Той вижда кръчмите като омагьосани замъци, а техните сервитьорки - като прекрасни принцеси. Във вятърните мелници му се привиждат образи на тиранични великани, изпратени от злите сили. Въобразява си, че съседското момиче – обикновена селянка, е девствена принцеса *Дулсинея*, на която той е обречъл сърцето си във вечна любов.

Санчо Панса – неговият слуга - вижда, че господарят му е малко луд, но се придържа към илюзията, надявайки се да спечели богатства. В процеса на развитие на историята и двамата герои преживяват метаморфоза, като възприемат част от основните черти на другия. Техните приключения са смешни и забавни, като в повечето случаи вършат повече пакости отколкото добрини. В края на историята, на смъртния си одър, Дон Кихот осъзнава, че се е вживял в невъзможна илюзия, но неговият оръженосец го моли да не се отказва.

Романът на Сервантес все още се счита за актуален. През различните епохи романът е бил тълкуван по различни начини. Така например, когато за първи път книгата излиза – публиката я възприема като комична история. След Френската Революция, романът се разглежда по съвсем различен начин, етичният модел е обърнат - индивидът може би е прав, докато всъщност обществото греша. През 19 век романът се счита като „журналистически“ коментар за общественото положение. Към 20 век става ясно, че „Дон Кихот“ е не само уникална морална творба, но и първият истински съвременен роман.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Структура на романа

Романната структура е в епизодична форма. Тя е написана на пикареско стил от края на шестнадесети век. Пълното заглавие е показателно за включване на предмет, както *ingenioso* (Испания) означава "да се бърза с изобретателност". Въпреки че романа е фарсов на повърхността, втората половина е по-сериозен и философски около темата за измама. *Дон Кихот* служи като важен източник на тематични не само в литературата, но в голяма част от музиката и изкуството, вдъхновяващи творби на Пабло Пикасо и Рихард Щраус. Контрастът между висок, тънък, влюбен удари и идеалистично Кихот и мазнини, клякам, уморен от живота Панса е един мотив повтори още от публикуването на книгата, и въображението на Дон Кихот са на челно на скандално и жестоко практически шеги в роман. Дори и верни и просто Санчо е неволно принудени да го заблудят в определени точки. Романът се счита за една сатира на Православието, истината, истинността, а дори и национализъм. В надхвърлят самото повествование за проучване на индивидуализма на неговите герои, Сервантес помогна излезе извън тесните литературни конвенции на рицарски романс литература, която той изиграва, който се състои от ясен преразказ на поредица от действия, които отразяват на рицарски добродетели на героя.

Фарс се възползва от игра на думи и други подобни словесни игри. Символно-именуване в "*Дон Кихот*" прави достатъчно фигурални използвания на противоречие, инверсия и ирония, като имената *Росинант* (обръщане) и *Дулсинейя* (намек за илюзия), а самата дума *Кихот*, вероятно игра на думи на (челюстта), но със сигурност *Кихот* (каталонски: бедрата), посочване на коня задницата. Като военен термин, думата *Кихот* се отнася до част от по-пълно отговарят на броня защита на бедрата. След този пример *Кихот* предполага "*Голямата Куишано*", игра на думи, че прави много смисъл в светлината на героя на заблудите на величие.

В света на обикновените хора, от овчарите в кръчма собственици и хан сили, които фигури в "*Дон Кихот*" е новаторски. Характерът на Дон Кихот стана толкова известен в своето време, че думата донкихотовска е бързо въведена в различни езици. Символи като Санчо Панса и Дон Кихот конят, Росинант, са елементи на Западните книжовна култура. Фразата "накланяне в вятърни мелници" за означаване на акт за нападение въображаеми врагове произтича от една култова сцена в книгата.

Рицарските романи не са сродени с "*Дон Кихот*", който е от части тяхна антитеза, отчасти тяхна пародия, а същевременно тяхно продължение и допълнение. Творението на Сервантес не се е появило, за да убие идеала, а за да го преобрази и възвиси. Всичко хиерично, неморално и фалшиво, не в рицарския идеал, а в неговото израждане изчезва като по чудо пред класическата трезвеност и добродушната ирония на най-здравия и уравновесен от гениите на ренесанса. По този начин "*Дон Кихот*" е последният от рицарските романи, окончателен и съвършен, който събира в светъл сноп пръснатата поетична материя. Едновременно издига случките от простия живот до висотата на епопея и дава първия и ненадминат образец на модерният реалистичен роман.

Развоят на първата фабула е бил до някъде обусловен от постоянната и пряка пародия на рицарските романи. Сервантес се отърсва по малко от нея, колкото повече прониква в ума му неразрушимата поетична същност на тези романи, която най-сетне чрез него успява да си изгради храм, достоен за нея. Героят който в първите глави е само един саможив чуждак, започва малко по малко да развива своето пребогато духовно съдържание, открива ни се чрез последователни откровения, загубва все повече и повече своя пародиен характер, отърсва се от пепелта на бълнуванията, очисти се и се облагородява, завладява и преобразява

всичко, което го обкръжава побеждава лекомислените си и несправедливи пресмехулници о добива във втората част пълнотата на своя живот.

Една от най – големите находки на Сервантес е, че е оставил неопределени граници между разсъдъка и лудостта, и че дава най – добрите уроци на мъдрост чрез устата на един халюциниращ. С това не е искал да се подиграе с човешкия ум, нито пък да подбие цената на героизма. Ако героизмът в „Дон Кихот“ е смешен, то поради несъответствия и неудачен начин, по който героят желае да осъществи идеала си, идеал всъщност добър и полезен.

Произведението на Сервантес все още се счита актуално. През изминалите епохи романът е за бил тълкуван по различни начини. Така например когато за първи път книгата излиза, публиката я възприема като комична история. След Великата френска революция, романът се разглежда по нов начин: етичният модел е обърнат - индивидът може би е прав, докато всъщност обществото греши.

Образът на Дон Кихот

„Самият идалго беше към петдесет години. До невъзможност мършав и жилест, той, обаче, се радваше на завидно здраве, редовно ставаше от сън почти призори и страстно обичаше лова, докато не се появи у него една друга страст.“

Дон Кихот (Дон Кехана) е главният герой в едноименното произведение на Сервантес. Идалгото е описан като голям почитател на рицарските романи. От тях идва неговата лудост. Дон Кихот преценява света по свой начин. От приключенията на рицарите от романите, впечатлен, той решава да се превърне в славен и прочут рицар в името на своята голяма любов Дулсинея дел Тобосо. Пристрастяването му се превръща в обезумяване, което може да бъде наречено истинска лудост, защото всъщност героят тръгва да осъществява прочетеното от него в романите. Но всъщност написаното в тях е измислица. Лудостта на Дон Кихот е и разумна, защото идеалите на този човек са благородни. Той се бори срещу несправедливостта, освобождава онеправданите и защитава слабите.

В дълбоката си същност героят на Сервантес си остава дете. Той носи покоряващата искреност, непосредственост и безкористност на детето. Симпатията ни към него се ражда още от в началото, когато той се насочва уверено към рицарското поприще. Дон Кихот дава своеобразен обет за бедност и излиза от дома си без стотинка. Той отказва да плати в храна, защото като рицар се смята освободен от задължението да плаща. Практично мислещия ханджия, който го освещава в рицарско звание, се опитва да му внуши, че трябва да носи винаги с себе си пари и чисти ризи. По-нататък самоотверженият рицар ни става близък с трогателните си усилия да прикрива бедността си, която, както ще видим, е само материална осъдица, но в никой случай духовна нищета.

Главния стимул, който вдъхновява подвизите на странстващия рицар от Ла Манча, е неизтощимата му обич към човешкия род. Осъществяването на тази дълбока вътрешна подбуда, която тласка героя на Сервантес към все нови и нови подвизи, му доставя безгранично удоволствие – удоволствието на изпълнения дълг към страдащото човечество. Дон Кихот решава сам как да се справи с злото в света, без да признава над себе си никаква власт, нито закон. Той се ръководи от собствения си рицарски усет за неправда и справедливостта, чиято безпогрешност, макар и понякога оспорима, доказва дълбоко хуманната му ангажираност в разрешаването на извеяните проблеми на човешкия род. Чувството за справедливост е извънредно развито у странстващия рицар Дон Кихот. Неговата жертвост готовност за възцаряването на милосърдието и правдолюбието на земята е може би най-пленителната черта в характера му, с която той предизвиква съпричастието на търсещия истината читател. Рицарят от Ла Манча е непримирим с несправедливостите. Той ги наказва незабавно, без да се колебае, както природата

и богът наказват неправдите и прегрешенията в света. Той раздава правосъдие бързо и действено, произнасянето на присъдата и изпълнението на наказанието са за него едно и също действие. Като изправя неправдите, Дон Кихот не се настанвява срещу виновниците, защото вярва, че човешката природа е поправима и поученията могат да я върнат в праведния път. Героят на Сервантес си дава сметка, че когато наказанието не е естествен, непосредствен отклик на извършената постъпка, то се превръща в мярка на абстрактното правосъдие, пробужда ненавистта на всяко честно сърце.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Героят на Сервантес като че ли води двоен живот - един живот, озарен от прозорлив интелект, и друг – „изпълнен с безумни възжелания и подвизи, до такава степен, че някои са склонни да разграничават два, вместилища в протагониста, персонажа. От лудостта на Дон Кихот е повлиян Санчо, пред когото господарят му не е без основание подхвърля: “Вярвай ми, Санчо, че такъв, какъвто те виждам не изглеждаш по-трезв от мен.”

Наистина Дон Кихот е безразсъден, но съвсем не е луд; самият автор обаче не е бил първоначално толкова убеден в това.

Литература

- [1] http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BD_%D0%9A%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%82
- [2] <http://www.zapiski.info/view.php?id=558>
- [3] Генов Г. Западноевропейска литература" Том I., Велико Търново 1996
- [4] Дон Кихот" Мигел де Сервантес ПАН, София, 2002
- [5] <http://bg.wikipedia.org/>
- [6] Лечева, Г. Западноевропейска литература (записки за семинални занятия) – помагало за студенти. Силистра. 2008

За контакти

Дамян Вълчев, студент, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: dodrito@abv.bg

Мартин Гайдарджиев, студент, специалност “Педагогика на обучението по български език и чужд език”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: dodrito@abv.bg>

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Класицизмът и европейската културна традиция

автори: Виолета Колева, Деница Любомирова

научен ръководител: гл. ас. Галина Лечева

Study of the role of the library in education: Класицизмът е една от най-блестящите културни епохи в историята на Франция. Класицистичната естетика воюва за ясно, стройно и хармонично изкуство в духа на античната традиция. Изкуството възпитава нравствено хората.

Key words: нормативност, висок и нисък стил

ВЪВЕДЕНИЕ

Класицизмът е една от най-блестящите културни епохи в историята на Франция. Неговият апогей като естетика и художествена практика съвпада с втората половина на XVII век или **управлението на Луи XIV**, наричан още **Кралят Слънце**. Литературно направление, което означава интерес към античната класика и подражание на нейните цивилизационни образи, класицизмът си поставя за цел да извади на показ обществените пороци и да даде ясен пример за подражание. Негов **основател е Франсоа Малерб**. В основата на това литературно направление е **философията на Рене Декарт**. Неговата мисъл: *"Мисля, следователно съществувам"*, дава **превес на интелектуалното над емоционалното**. Необходимо е той да бъде „разумен“, а това означава, че всяко нещо по веригата от причини и следствия трябва да може да се сведе до изискванията, проявени от абсолютния характер на властта. Всяка нравствена добродетел е добродетел, доколкото верността, поаяността, спестовността и т.н. утвърждават държавната власт, а всеки нравствен недъг - глупост, скъперничество, измамничество, желание да се прескочи в друго общество съсловие - са вредни. За Класицизм може да се говори тогава, когато обществото, създадо своя социална база, смята себе си за вечно, това води до заслепението, че това, което е, ще бъде.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Класицистичната естетика воюва за ясно, стройно и хармонично изкуство в духа на античната традиция. Класицистичната теория се изразява в три стила. „Високият стил“ е характерен за одата, трагедията и жанровете, чиито герои са царе, а действието се развива в двореца, „средният стил“ обхваща повечето от жанровете на лириката и отчасти комедията, доколкото тя се подчинява на класицистичните норми, и героите, и действието ѝ са свързани с по-високите слоеве на градския живот, а „ниският стил“ е за всички явления на народната култура от градските низини и селото, чиято ценностна система не се вписва в гражданско-държавния канон. Прави впечатление обаче, че ако някое произведение има характеристиките на „ниските“ жанрове, например близост до фолклора (приказката, баснята и пр.), но възприема основните нравствени принципи на Класицизма, жанрът вече не се определя като „нисък“, а като „лек“. Така може да се обясни и сравнително силното развитие на жанрове като баснята и

Ludovicus Magnus

Людовик XIV. Гравюра Вермейлена с портрета Гейслина.

приказката по времето на Класицизма (Лафонтен, Шарл Перо), които обаче доста ясно разкриват нравоучителния си характер.

Преминването на похвати от жанр в жанр е недопустимо. Влиянието на Класицизма в развитието на европейските литератури е доста значително. Преди всичко той не ограничава развитието си само през XVII век, а продължава да се използва, макар и вече не като единствен и господстващ канон, и през XVIII и XIX век. Освен това обаче и при писателите неокласицисти той създава някои принципи на творчеството, които са високо ценени - принципност на творческото мислене, пронизаност на цялата образна система на произведението от една идея, съответствие на идейното внушение и художествените похвати, използвани за осъществяването му.

При Класицизма въвеждането на спомагателни сюжетни линии, психологически отклонения или емоционално насочени описания, паралелно развиващи се действия и други похвати на романа да речем са абсолютно изключени. По тази причина по времето на Класицизма романът е изхвърлен при „ниските“ жанрове. Тази строгост на художествената композиция се пренася и върху изискването за абсолютна жанрова чистота. Всеки жанр се подчинява на строго определени правила за изграждане - тип сюжет, главни герои, мястото на действието, „стил“, тип стихосложение, предпочитани изразни средства и т.н. Класицизмът поставя началото на един процес, характерен по-късно за цялото европейско литературно развитие - организирането на едно литературно направление около определена програма или манифест, съдържащи основните принципи на творчество и целите, които направлението си поставя като обществен фактор.

Никола Боало е виден представител и пръв теоретик, който в Западно европейската литература развива естетическите принципи на едно определено литературно направление – „Поетическо изкуство“. Той създава нормативната естетика при класицизма. Сюжетът на класицистичната творба трябва да изразява победата на разума и порядъка над хаоса и несигурния опит на непосредственото опознаване на живота.

Основният конфликт в трагедията е между чувствата на отделната личност и дълга към абсолютната монархия. Тя е доминиращ жанр, защото е най-подходяща да събере отличителните черти на класите. Психологическата криза е основното при трагедията, базирана на силни душевни сътресения. Подбрани са елитни персонажи от висшата аристокрация, базирана се на силни човешки страсти и герои. Основното изискване е хармоничност, логическа последователност, да няма недоизясненост, недопускане на отворен финал, недопустимо е да има няколко конфликта. Историческата истина е без значения, акцентът пада върху субективното възприемане на човека. Нормите при композицията се състоят от пет акта, строг александрин, 11 стъпни строфи; класицистичните трагедии не трябва да имат повече от 1500 стиха. Първият акт е експозицията. Там са съсредоточени всички данни и предисторията на събитийното действие. Експозицията представлява едно кълбо от интриги, като в началото се въвежда нов персонаж – довереник, дойка, учител, възпитател, който е абсолютно необходим, за да се избегне монологът, считан за нещо изкуствено и необичайно. Вторият, третият и четвъртият акт трябва интензивно да доведат до разрешаване на психологическата криза. Петият акт – винаги е ясна съдбата на персонажите – няма подтекст; изводът от пиесата е категоричен, неговият смисъл се свежда до нравствения урок. Главното действащо лице се въвежда колкото може по-късно, а броят е ограничен до 7-8. Роля играе единството на време, място и действие.

Времето е един или 24 часа, мястото е постоянен, конкретен и семпъл декор, за да не се отклонява вниманието, а да се фиксира върху героя на сцената, а действието е наличие на някаква пречка и преодоляването ѝ. Това единство не е самоцелно, то служи за концентриране на конфликта върху основните противоречия - например верността към собствения род или към краля. Всички аспекти на действието трябва да способстват за ясното открояване и рационалистичното решение на този конфликт и нищо друго не бива да отвлича вниманието на зрителя. Затова и художествената конструкция също трябва да бъде ясна, стройна и прегледна, нищо в нея не може да има характер на украшение или отклонение.

Заедно с Расин, Корней е една от най-емблематичните фигури сред трагедиографите. Корней е най-яркото възплащение на Ранния класицизъм, а Расин - на Зрелия. Двамата са сходни по принципа на противоположността и взаимното допълване. Единият рисува хората такива каквито трябва да бъдат, а другият такива каквито са. Корней е поучителен, Расин е човечен. Тяхната литература се характеризира наистина с култ към древната античност и спазване на поетическите и реторическите правила, но носи и някои „особености, свързани с характера на френския абсолютизъм и рационалистическата философия на Декарт. Както казахме, този нравствен канон трябва да бъде прост и ясен за всеки.

И така Според класицистичната доктрина главната цел на изкуството е да влияе върху публиката чрез естетическото удоволствие и емоционална активност - така то трябва да възпитава нравствено хората. Изкуството трябва да възпитава, то не бива свързано със сетивната разтуха, неговата цел не е да генерира илюзии. Морализаторската роля, назидателността, етичната поучителност са съществени характеристики на класицизма. Създавайки художествено произведение, творците винаги са си поставяли въпроса, дали достатъчно разобличават и наказват порока, дали достатъчно възнаграждават добродетелта. Целта на всяко произведение е да достигне до такава развръзка, при която добродетелта ще бъде наградена, а порокът - низвергнат. За класицизма естетическа ценност притежава само непреходното, неподвластното време. Във всяко явление класицистите се стремят да открият и запечатат неговите съществени, родови, устойчиви черти. С това са свързани стремежите и проблемите на съвремението да бъдат изобразявани през огледалото на античните предания, митове и принципи на типизация на характерите, които за културата на класицизма възплъщават определени социални или духовни ценности. Класицистичният художествен образ винаги е съобразяван с образа (еталона); той е като особена призма, където:

*индивидуалното се „пречупва“ в родово,
временното - във вечно,
реалното - в идеално,
историята - в мит.*

Характерът на ценностната система на западноевропейското общество през XVII в. създава принципите, на които се градят художествените конфликти и композицията. Централният проблем на естетиката на класицизма се свързва с въпроса за правдоподобие: само ако аудиторията повярва в истинността на изобразеното и изпита възмущение от нравствен характер, тогава изкуството постига своята цел. Според мнението на френските теоретици от XVII в. правдоподобно изобразено е не събитие, което непременно отговаря на историческата истина, а което е преди всичко съгласувано със законите на разума и с нормата за овладяно човешко поведение, подчиняваща страстите и емоциите на нравствените закони. Доминира мнението, че е по-добре един сюжет да бъде измислен, но да е „разумен“, отколкото исторически правдив, но неотговарящ на нормативните изисквания.

Същността на принципа на правдоподобие се изчерпва в твърдението, че за един сюжет е важно не това, което е станало в действителност, а онова, което може

да се случи. Това схващане показва, че според класицизма творецът не копира действителността, а я идеализира, без да губи връзка с нея, т.е. създава една идеална (според нормите на “разума”) художествена действителност.

Една от нормативните стратегии на художествена практика, които са функция на принципа на правдоподобие, е правилото за трите единства: на време, на място и на действие, в драматургията - за един ден, в един град и дори в един дом. Теоретиките на класицизма са убедени, че елементарните изисквания на разума задължават драматурга да постави цялата сценична история в рамките от 24 часа, да я представи като извършваща се на едно място и чрез единна сюжетна линия. Единството на действието означава, че планираната история трябва да се подложи на художествена обработка, така че персонажите да бъдат обединени около една интрига (в трагедията единството на действието се реализира като единство на опасностите). Действието по интригата не бива да е дълго, за да не натоварва паметта на възприемателя (читател или зрител). Там, където има неприятни за изискания вкус или твърде протяжни като времетраене събития, се препоръчва да се използва разказ за тях, а не пряко представяне.

Класицистичното триединство не е самоцелно, то концентрира конфликта върху основните противоречия - например върху верността към собствения род или към краля. Всички аспекти на действието трябва да способстват за ясното открояване и рационалистичното решаване на този конфликт и нищо друго да не отклонява вниманието на зрителя (в драмата). Затова и художествената структура също трябва да бъде ясна, стройна и прегледна (отнася се не само за драмата, а за всички жанрове), нищо в нея не може да има характер на украшение или отклонение. Спонагателни сюжетни линии, психологически отклонения или емоционално насочени описания, паралелно развиващи се действия са изключени. Поради наличието на тези характеристики по времето на класицизма романът е “поставен” при “ниските” жанрове.

Правилото за трите единства е възприет от Френската академия през 1635 г. и потвърдено по-късно от Боало. То е резултат от ограничено догматично тълкуване на Аристотел и Хораций, както и от неправилно разбиране спецификата на старогръцката драма - следвания от тях античен образец. Опростителски разбираното триединство за близо два века се превръща в една от условностите на европейската класицистична драматургия - тя издига ненужни бариери пред авторите, задълго ги откъсва от творчески контакт със стихията на непосредствения живот.

Сюжетът на класицистичната творба трябва да изразява победата на разума и порядъка над хаоса и несигурния опит на непосредственото опознаване на живота.

С тази художествена философия е свързано разбирането за универсалните типове човешки характери. Класицистите експлоатират като образец разработените още през Античността “Характери” на Теофраст. Оттук произлиза известната абстрактност на човешките образи в класицистичната литература. Те се изграждат според безстрастната логика на разума, в тях се извеждат на преден план предварително дефинирани универсални, “вечни” черти (мизантроп, скъперник и др.).

Амбициите на класицистите са насочени към изграждане на психологически портрет на човека изобщо. Те смятат, че вечното, непроменяемостта е духовността на човека, т.е. те желаят да дадат художествено-мораличичен израз на една абсолютна психология и търсят извечния човешки образец. Именно в съгласие с класицистичния тезис за неизменността на естетическия идеал творците на класицизма създават човешките художествени образи с претенцията те да са олицетворение на изначални качества. Затова героите в художествените творения от този век заемат позицията на изразители на определена постоянна категория - те

са преднамерено структурирани според принципа на типизация на характерите. Тези образи са характерни-идеи - едностранни, статични, без развитие. Персонажите не са надарени с обикновени грижи, а само с високи психологически проблеми. По отношение на конкретно-историческия контекст на сюжета не може да се търси смислова дълбочина, защото тези персонажи са еднопланови образци на хора, които са познати на образованата елитарна аудитория.

Класицистичният герой с непроменящ се характер е аналогичен като функция на принципа за триединството, а също и на изискването за възпитателност (дидактичност) на литературата. Самият литературен образ обаче не се лишава докрай от конфликтност. В него може да развива напрежението между две чувства: най-често конфликтът в класицистичната драматургия например е противопоставянето между *дълг* (родов, патриотичен, религиозен) и *емоция* (лично, интимно чувство - предимно любов). И никога у положителния герой не може да има надмощие на емоцията, на страстта. Но само талантливите автори умеят в тесните граници на наложената тенденциозност на образите да останат правдиви. Нормативността на класицистичната естетика все пак ограничава творческите възможности.

Водещ жанр на класицизма е трагедията. Нейни отличителни белези са симетричната структура на петте действия, спазването на правилото за трите единства, ограничаване на действието само до най-същественото за посланието, малък брой персонажи.

Трагическият конфликт при високата трагедия е базиран върху задължителна морална норма, продиктувана от разума. Сферата на действие е е дворцово-аристократичното общество. Високият съсловен статус на героите е задължителен.

Тя е обърната към най-важните обществени и нравствени проблеми **на своя век**. Социалните конфликти, представени в трагедията, са изразени в душите на героите - хора, поставени пред необходимостта от избор между нравствен дълг и лични страсти. Такава художествена колизия отразява съществуващата в колективното и частното битие на човека поляризация между рационално и емоционално, която определя и структурата на художествените образи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Родовата, обществената същност, представени чрез мислещия и разумен "аз" на централния герой, се противопоставя на непосредственото индивидуално битие на човека. Така героят, заставайки на позицията на разума, като че се самонаблюдава отстрани, освобождава се от емоционалната си нестабилност, **приема повелята да стане равен на своя идеален "аз"** (в съгласие с господстващия обществен императив). В ранния етап от развитието на класицистичната трагедия (трагедии на Пиер Корней) тази повеля се слива с дълга пред държавата и разумната воля на героя винаги удържа победа.

Литература

[1] <http://content.e-edu.bg/>

[2] <http://bg.wikipedia.org/wiki>

[3] <http://bg.wikibooks.org/wiki/>

За контакти:

Виолета Колева, студентка, специалност "Педагогика на обучението по български език и чужд език", I курс, Русенски университет "Ангел Кънчев", Филиал – Силистра, e-mail: violetka88@abv.bg

Деница Любомирова, студентка, специалност "Педагогика на обучението по български език и чужд език", I курс, Русенски университет "Ангел Кънчев", Филиал – Силистра, e-mail: deni_sts@abv.bg

Гл. ас. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра
към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

СЕКЦИЯ „Природни и технически науки“

Модел на интерактивен обобщителен урок по предмета "Човекът и природата" в V клас

автор: Генади Атанасов Трифонов
научен ръководител: гл.ас. Теменужка Богданова

Summary: In the examination is presented a model for integrating interactive techniques summarized lessons "Man and Nature" in the fifth grade. Techniques used to compile physical concept in the context of a theoretical approach summary

Key words: Interactivity, summary, physical concepts, nature, celestial bodies

ВЪВЕДЕНИЕ

Целта на настоящото изследване е да представи идеята и взаимовръзките за прилагане на интерактивни техники при обобщението на физичните понятия в контекста на теоретичното обобщение.

За постигане на тази цел са поставени за решаване следните **основни задачи**:

- Да се разработят интерактивни техники на обобщени теми от учебната програма.

- Да се разработи модел на интерактивен обобщителен урок за систематизиране знанията за основните физични понятия в 5 клас по предмета „Човекът и природата“.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Алгоритъм за методическа разработка на урок за обобщение и систематизация върху обобщената тема: Дидактически анализ на видовете знания; Цели на обобщената тема; Макроструктура на урока; Ход на урока. [1]

I. Дидактически анализ на видовете знания:

1. Понятия, отразяващи обекти: планети, Земя, Луна, Вселена, спътници;
2. Понятия, отразяващи величини: разстояние, температура, път, скорост на движение, продължителност на фазите на Луната;
3. Понятия, отразяващи зависимости, закономерности, закони: гравитация, зависимост на гравитационното привличане от масата на телата и разстоянията между тях, закономерност на годишните времена от наклона на земната ос, зависимост на температурата на земята, водата и въздуха от Слънцето;
4. Понятия, отразяващи явления: гравитация, слънчеви и лунни затъмнения, смяната на ден и нощ, редуване на годишните сезони, лунните фази, денонощно въртене на Земята, годишно обикаляне на Земята около Слънцето.

II. Цели на обобщената тема:

Образователни

По отношение на знанията: Описва основните характеристики на Земята като планета, на Луната и Слънцето; Обяснява качествено строежа на Слънчевата система; Осмисля съществуването на планетите и движението им в Слънчевата система; Обяснява гравитационното привличане; Обяснява фазите на Луната.

По отношение на уменията: Умение за разпознаване фазите на Луната по формата на лунния сърп; Умение да обяснява слънчевите и лунните затъмнения; Умение да изобразява разположението на планетите; Умение да сравнява

светлината, с която светят небесните тела; Умение да обяснява причината за движението на Луната около земята, както и Земята около Слънцето.

Развиващи цели: Формиране на научен светоглед; Умение за работа в екип; Формиране интерес към науките Физика и Астрономия.

Възпитателни цели: Изграждане на правилен научен мироглед; Пораждане на интерес към Небето и заобикалящата ни Вселена.

III. Макроструктура на урока

Фиг. 1 Макроструктура на урока

IV. Ход на урока

Учителят провокира мисленето на учениците с въпроса: *Какво разбираме с понятието „Вселена“? Какви хипотези съществуват за възникването на света?*

Ученик разказва за древните представи за света, съгласно които Земята е център на Вселената, а друг прави описание за структурата на Слънчевата система.

Учителят: насочва мисленето към идеята на Коперник – Земята не е център на Вселената.

Дава се думата на ученик, който коментира съвременните представи за Вселената.

Ученици разказват за Галилео Галилей и първия телескоп. Учителят насочва учениците към съвременните постижения и открития в космическите изследвания.

Обобщават се идеите за възникване и развитие на Вселената. Чрез информацията на учениците от различни научни източници се **извеждат изводите** за съвременните възгледи за Вселената.

Преход към възловата точка в урока–Слънчевата система и нейните компоненти, реализираме чрез въпроса: *Кои са планетите, които влизат в състава на Слънчевата система?*

Предстои да бъдат уточнени следните моменти:

- 1) Подредбата на планетите, спрямо Слънцето.
- 2) По-съществени характеристики.

По този начин се реализира **възприемането [1]**

Отделни ученици разказват за различните планети. Търси се отговор на въпросите:

- 1) *Кои небесни тела присъстват в изграждането на Вселената?*
- 2) *Коя е най-близката планета до Слънцето?*
- 3) *Коя е най-отдалечената планета от Слънцето?*
- 4) *Коя е най-голямата планета в нашата Слънчева система?*
- 5) *Коя е най-малката планета в нашата Слънчева система?*

Тези данни учениците са подготвили от различни научни източници и информационни научни сайтове.

Кое е най-любопитното и за коя планета от Слънчевата система?

В: За какво се сещате веднага, щом чуете понятието Слънчева система?

(кубиране – асоциативно мислене)

С какво свързваме тази информация?

Дава се възможност на различни ученици да споделят мнението си.

В: *Представете си, че сте космонавт в ракета, летяща извън Слънчевата система. Как ще виждаме през илюминатора Слънчевата система?*

Интерактивна техника **мозъчна атака**:

- На флипчарт се записват всички възможни отговори. Свобода на идеите.
- Дискутират се предложените варианти на идеи.

- Учителят обобщава верния отговор и се **извежда извода**: „Вселената е изпълнена с множества като Слънчевата система”

Проблемен въпрос: *Какво задържа планетите около Слънцето?*

Разкриването на същността и значението на гравитацията, води до **осмисляне** на зависимостта на гравитационното привличане от масата на телата и разстоянията между тях.

Търси се отговор на въпроса: *Коя е причината за движението на небесните тела около Слънцето?* Огромното гравитационно привличане към Слънцето, задържа небесните тела се около него.

Както дискуссионен се поставя и следния **въпрос**: *Коя е причината за падането на телата?*

Отговорът на въпроса насочва учениците към планетата Земя-нашия дом.

В този етап от урока се реализира **същинското разбиране** за всеобщото привличане между телата във Вселената.

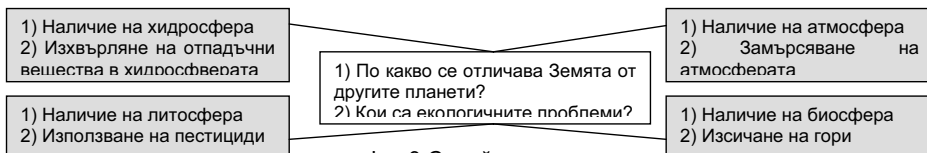
Учителят провокира мисленето на учениците с **въпроса**: *Защо виждаме много явления, свързани с гравитационното привличане, а не виждаме самото гравитационно привличане между предметите в класната стая?*

Изясняването на въпроса формира у учениците научен светоглед и интерес към природните науки, в случая физика. На това равнище на учебното съдържание се изграждат основите на научната картина на света.

Отговорите ще бъдат надградени едва в горната гимназиална степен след няколко години пауза.

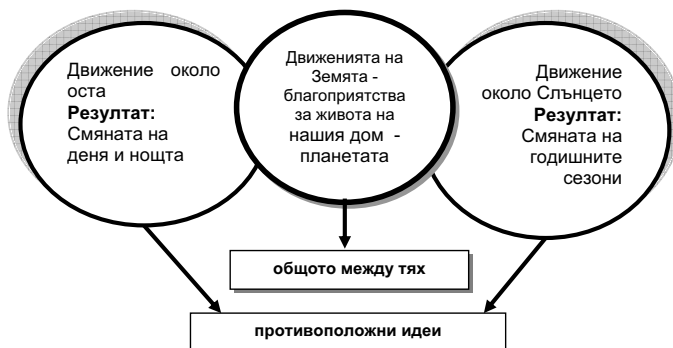
Акцент в урока са знанията за планетата Земя. *По какво планетата Земя се отличава от останалите планети в Слънчевата система, което дава възможност за съществуване на живот?*

Учениците попълват заедно спрей диаграма, в която се извеждат и екологичните проблеми на планетата. Провежда се **мозъчна атака**. [5]

Фиг.3 Спрей диаграма

Реализират се между-предметни връзки, което е заложено и в характера на учебния предмет. **Обобщават се изводите**. Естествено е да следва въпроса: *Какви движения извършва Земята и кои са резултатите от това?*

Фиг. 2 Диаграма на Вен

На учениците се предоставя дидактически лист с диаграма на Вен, Фиг. 2 [1]. В двата крайни кръга учениците записват видовете движения и резултатът от тях. Те работят по двойки самостоятелно. В хода на дискусиата се вижда кое е общото в идеите и се отразява в средния кръг.

Въпроси за Обобщаване:

1. Какво би се случило ако Земята спре своето движение около Слънцето?

2. Какво би се случило ако Земята спре своето движение около оста си?

Извежда се извода:

Благодарение на движенията на Земята има смяна на сезоните, което благоприятства за условията за живот, за редуване на труд и сън (ден и нощ).

В: Кое е най-близкото небесно тяло около Земята, което може да се наблюдава с просто око?

Мисленето се насочва към естествения спътник на Земята – Луната.

Защо всеки път Луната се показва към нас в различен вид? На какво се дължи това? Ученик обяснява причината-различното положение на Луната спрямо Слънцето и Земята.

Какви изводи могат да се направят от факта, че всяка следваща вечер Луната се намира все по на изток? Защо никога не виждаме обратната страна на Луната?

Учениците споделят свои наблюдения и впечатления. Учителят обобщава изводите: Луната се движи едновременно около оста си и около Земята.

Обясняват се интересните явления, свързани с Луната и Земята, например Лунните и Слънчеви затъмнения.

Учениците работят по двойки, като един описва условието за лунно затъмнение, а друг ученик - за слънчевото затъмнение, като и двата случая се изобразяват графично. Обобщават се изводите.

Кога наблюдаваме слънчево и лунно затъмнение – при новолуние или при пълнолуние?

Мисловен експеримент: *Ако на Лунния диск можем да окачим съд с вода, какво време се очаква?*

Учениците разказват за последното Слънчево затъмнение, видно добре в България.

По време на обобщаване на физичните понятия, се дават нови знания, макар и в скрита форма. Например, повърхността на Луната е покрита с дребен пясък – лунен пясък. *Космонавт стъпвайки на Луната, е оставил следи. Тези следи се запазват с течение на времето. Каква е причината за това?*

Извежда се извода: на Луната няма атмосфера, следователно няма вятър, който би могъл да заличи следите. Припомня се, че вятърът е движение на въздуха.

- *Знаете ли, че на повърхността на Луната има планини по-високи от тези на Земята и дълбоки ями – кратери, такива по дълбочина, които няма на нашата планета?* [5] Учените обясняват, че те са се образували от падналите метеорити на повърхността на небесното тяло.

На учениците се поставя за задача да експериментират следната ситуация [5]: Когато сте на улица, вземете не много големи камъчета и възпроизведете процеса на падането на метеорит на Луната, като ги пускате с купчинка пясък. Образуват се кратерчета около мястото, където е паднало камъчето.

Урокът приключва с отговора на следния въпрос: *Защо на луната предметите имат по-малко тегло?*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1) Обобщителните уроци водят до систематизация на знанията и успешен преход към новото учебно съдържание.

2) Уроците за преговор след всяка обобщена тема на ядро от учебната програма реализират успешно интердисциплинарен подход.

3) Интерактивни техники, интегрирани в обобщителните уроци, води до акцентуване на самостоятелната познавателна дейност на учениците.

4) Интерактивната образователна среда превръща децата от пасивни наблюдатели в активни партньори и творци на собствените си знания.

5) Интерактивните методи и техники спомагат за преодоляване на бариерите в обучаването, генерирането и обмислянето на идеи.

Литература:

[1] Богданова, Т., Използване на иновационни дидактически технологии в обучението по физика, сборник с методически разработки, РИТТ, Силистра, 2002

[2] Дипломна работа на тема: Констатиращ експеримент за установяване равнището на усвояване на основните физични понятия по предмета "Човекът и природата" в 5 и 6 клас, РУ „А. Кънчев“, Филиал-Силистра, 2008, с научен ръководител гл. ас. Т. Богданова

[3] Дипломна работа на тема: Констатиращ експеримент за установяване усвояването на основните физични понятия по предмета "Човекът и природата" в 5 и 6 клас като равнище на теоретично обобщение по предмета "Човекът и природата" в 5 и 6 клас, РУ „А. Кънчев“, Филиал-Силистра, 2009 с научен ръководител гл. ас. Т. Богданова

[4] Стефанова, Т. Методика за формиране на система астрофизични понятия в средното училище. Кандидатска дисертация, С., 1990.

[5] Стефанова, Т., Т. Богданова, Проект "Разработване на комплекс от интерактивни техники по учебния предмет "Човекът и природата" от културно-образователната област "Природни науки и екология" към фонд "Научни изследвания" на Русенски Университет, 2006

За контакти:

Генади Атанасов Трифонов, IV курс, спец. Физика и информатика, РУ "Ангел Кънчев", Филиал-Силистра, фак. Номер 068660, 0883348665, e-mail gido_87@abv.bg

Гл. ас. Теменужка Богданова, РУ "А. Кънчев", Филиал- Силистра, катедра Технически и природоматематически науки, 08996228661 e-mail betina93@abv.bg

**Мястото на интерактивните методи
в уроците при педагогическата практика
на студентите от специалност
„Педагогика на обучението по Физика и информатика”**

автор: Христо Лунгов

научен ръководител: гл. ас. Теменужка Богданова

***Summary:** The purpose of this study highlight the role and place of interactive techniques in teaching the lessons of practice of students of "Pedagogy of Physics and Informatics Branch, Silistra RU" A. Kanchev.*

***Key words:** interactive method, pedagogical practice, lessons, students, physics*

ВЪВЕДЕНИЕ

„Обучението не е спортно състезание, в което учениците са зрители. Те не трябва само да стоят в клас, да слушат учителя, да запомнят неговите думи и да отговарят на въпросите му. Те трябва да дискутират за това, което изучават; да го свързват със своя личен опит, да го прилагат в ежедневието си. Правейки това, те изучават част от себе си.” [3]

Ефективността на обучението зависи от много фактори, един от които е ангажираността на ученика в свързани с обучението действия. Традиционната образователна практика е основана на предпоставката, че знанието е нещо, което може да бъде предадено непосредствено от учителя на учениците. Методологията на интерактивното обучение е свързана с това да научим детето да мисли в пределите на контекста за изучавания обект, явление, закон.

Целта на настоящето изследване е открояване на мястото и ролята на интерактивните техники в уроците от педагогическата практика на студентите от специалност „Педагогика на обучението по Физика и информатика”, Филиал-Силистра на РУ „А. Кънчев”.

За постигане на тази цел са поставени за решаване следните **основни задачи**:

1. Изнасяне на уроци от стажуващи студенти от 4 курс от специалност „Педагогика на обучението по Физика и информатика”, Филиал- Силистра на РУ „А. Кънчев”.
2. Анализ на мястото и ролята на използваните интерактивни техники в уроците по физика, проведени в ПМГ „Св.св Климент Охридски”.
3. Обобщаване на резултатите от използваните техники.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Според нас, направлението, в които трябва да се реализират основните образователни промени, са: отношение към преподаването и ученето; методи на преподаване и учене.

В методически аспект качеството има няколко измерения – как се поднася учебното съдържание на учениците, доколко използваните методи са съвременни и ангажират истински учениците в клас, доволни ли са от работата в училище те или го посещават с досада и отвращение. В иновационен аспект качеството изисква: създаване на възможности и условия за превръщането на учителя в "изследовател в класната стая", което ще провокира творческата му активност и търсенето на новаторски решени.

Принципът на обучаването чрез откриване [5] включва действия и последователност на участие на сетивата, а именно: чувства, емоции (сърце); наблюдение, изследване (сетива); мислене (глава); правене, действие (ръка). Принципът на обучението чрез откриване не нарушава съотношението между

участието на сетивата в процеса на обучение, а предлага промени в пътя на обучението. На тази основа Дейвид Колб [5] обобщава цикъла на обучение, който включва елементите, през които преминава решаването на поставени или възникнали проблеми при решаване на конкретна задача - обучаваните в началото се въвеждат в ситуацията, след което протича актуализиране на знания, възбуждане на интерес, провокиране на чувства, търсене на решения, обобщаване на идеи, концептуализиране, планиране на действия и накрая прилагане на решението в нова ситуация.

Цел на интерактивното обучение [5] е не само да се предаде информация, но също и да се преобразуват учениците от пасивни получатели на чужди знания в активни конструктори на тяхното собствено и чуждото знание. Ученето е търсене на значения. Стремехът е фактите да се обхванат в концепция. Целта е да се достигне до собствено разбиране, а не до запомняне на "правилните отговори". Почти няма "правилни отговори" и единствени интерпретации. Учителят се съсредоточава върху връзката между фактите и създаването на ново разбиране. Той помага за формулирането на свои собствени идеи, мнения и изводи. Учениците се поощряват да анализират, интерпретират и предсказват информацията. Учебните дейности се характеризират с активно ангажиране, изследователска активност, решения на проблеми и сътрудничество с другите.

В широкия смисъл на понятието интерактивни методи не са конкретни техники и алгоритми, а цялостен процес на взаимодействие между образователните актьори, при който образованието от статично, от йерархизирано се превръща в процес, във взаимодействие, в постоянно разчупване на формите.

Във всяка от интерактивните техники могат да бъдат интегрирани когнитивни техники за визуализация и чрез единството от комуникация и визуализация в интерактивността се осъществяват активните методи [5] .

Този методологически подход се залага в центъра на променения образователен модел, който измества фокуса на вниманието от преподавателя към образователните потребности на обучаваните.

Необходимо е избор на подходящите подходи за преподаване и обучение (методика, техники и формати), за да се придобият основните и предметно-свързаните компетенции в процеса на обучението.

На европейски равнище преносимите умения са определени като „умения, развити в една ситуация, които могат да бъдат пренасяни в други ситуации“. Например, преносимите умения на комуникационни компетенции, критическо мислене, способност за анализ и абстрактно мислене, способност за самостоятелно учене, формулиране на идеи, заключения и тези, обществена отговорност; умение за работа в екип, умения за планиране на изпълнението на задачите, умения за решаване на проблеми и т.н. Може да се каже, че това са умения, които са мост от ученето към трудовия живот. А природните науки дават прекрасни възможности за това. Когато тези умения са усвоени веднъж, те могат да бъдат пренасяни успешно при всеки вид ситуация. [3]

Темите на наблюдаваните уроци, изнесени от стажуващи студенти, са: „Атоми и атомни ядра“, „Радиоактивност“, „Ядрена енергия“, „Гравитация“, „Слънчева система“, „Звезди и галактики“, „Развитие на Вселената“.

Темите на методичните единици са от учебната програма по предмета „Физика и астрономия“ за 9 клас, където се изучава учебно съдържание по физика и астрономия за 8 клас. Учениците имат прекъсване от една учебна година по учебни предмети от КОО „Природни науки и екология“. Този факт рефлектира върху обема и качеството на природонаучните знания и тяхната систематизация. Целта на използване на интерактивните методи е провокиране интерес към науката физика, позиция за природните обекти и явления, а също така формиране на учениковата

личност, начин на мислене и поведение. Избран е точно този раздел от учебното съдържание за изследване със следните аргументи:

- ◆ наличие на силно изразени междупредметни и вътрешнопредметни връзки;
- ◆ липса на широки възможности за лабораторни изследвания и демонстрационни експерименти за усвояването на понятийния апарат от раздела;
- ◆ знанията са с силно изразен интердисциплинарен характер.

По своеобразен начин този курс на обучение дава пропедевтични знания за научните области – Механика, Атомна и ядрена физика, Астрономия, Химия и опазване на околната среда, Биология и здравно образование.

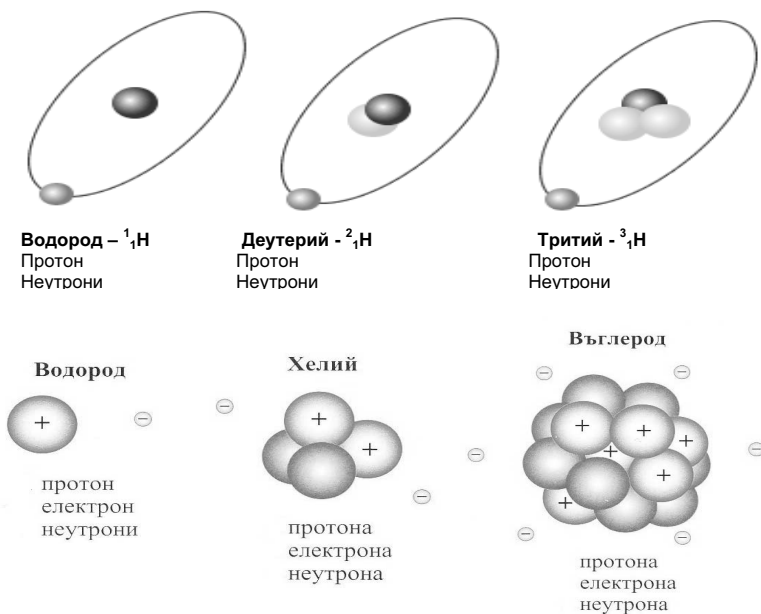
Методика на прилагане на техниките:

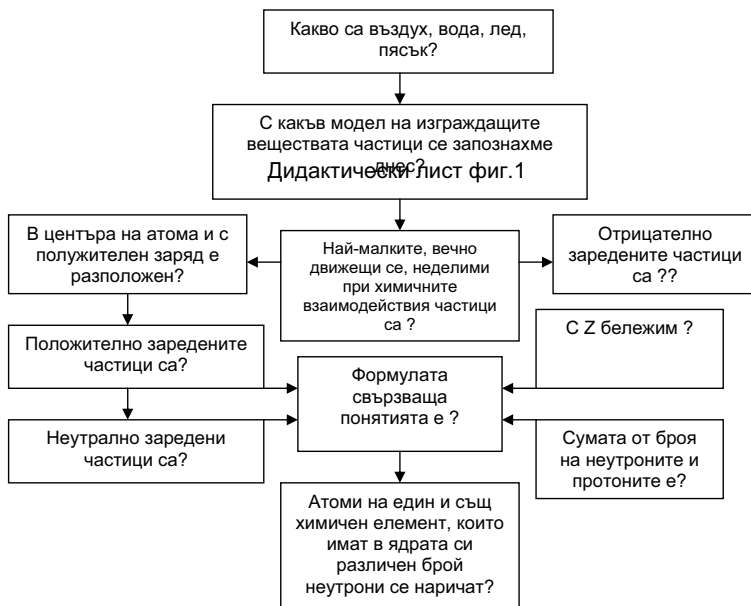
Спрей – диаграмата, фиг. 2 [2] се прилага в началото на часа за актуализиране на знанията. Време за работа – 5 мин. Диаграмата се попълва от всички ученици в хода на общата дискусия.

Дидактически лист, фиг.1 [2] се прилага на учениците за затвърждаване на новото учебно съдържание. Време на работа – 5 мин. Задачите се изпълняват от всички ученици в началото на часа.

Диаграма на Вен, фиг.3 [2] се прилага в края на урока за затвърждаване и обобщаване на новото учебно съдържание. Диаграмата се попълва от всички ученици чрез техниката **мозъчна атака**. Време за работа - 5 мин.

Допълнителна информация (фиг.4) - се използва **дидактически материал за визуализиране** на обектите и процесите от микросвета за самостоятелна подготовка на всеки ученик. Учителят запознава учениците с нови и интересни факти, чиято цел е провокирането на интерес към науката и свързването ѝ с другите научни области.

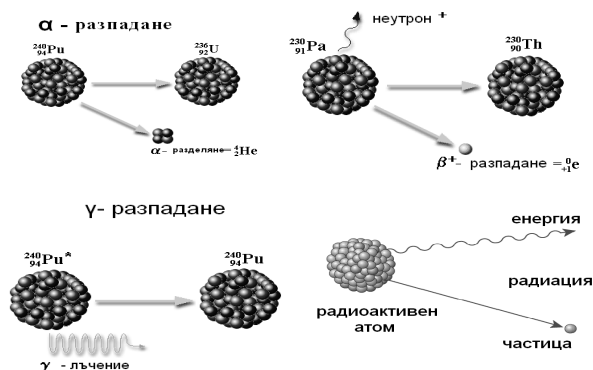

Спрей – диаграма фиг.2

Диаграма на Вен фиг.3

Допълнителна информация фиг.4

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. Налице е нетрадиционна роля на учителя – откритост, сътрудничество, подпомагане, насочване, а не управление.
2. Въпросите за дискусията провокират анализ, разсъждения, различни гледни точки и възможност на всички участници да се изявят.
3. Стимулират се оригиналността на мисленето, съревнователност, самостоятелност.
4. Възможност за реализиране на връзката на анализа с приложните аспекти.

Литература

- [1.] Богданова, Т., Иновационни образователни технологии при педагогическата практика по физика, учебно пособие, изд. „РИТТ“, Силистра, 2005
- [2.] Богданова, Т., Използване на иновационни дидактически технологии в обучението по физика, сборник с методически разработки, изд. РИТТ, Силистра, 2002
- [3.] Иванов, И. Интерактивни методи на обучение // Юбилейна научна конференция с международно участие 50 години ДИПКУ – Варна на тема: «Образование и квалификация на педагогическите кадри – развитие и проекции през XXI век», 2005.
- [4.] Стефанова, Т., Т. Богданова, Проект "Разработване на комплекс от интерактивни техники по учебния предмет "Човекът и природата" от културно-образователната област "Природни науки и екология" към фонд "Научни изследвания" на Русенски Университет, 2006
- [5.] Стефанова, Т., Т. Богданова, Проект "Иновационни образователни технологии в Русенски университет" към фонд "Научни изследвания" на Русенски Университет, 2008

За контакти:

Христо Александров Лунгов, РУ "Ангел Кънчев", Филиал – Силистра, IV курс спец. "Физика и информатика" към Катедра Технически и природоматематически науки, 0883470275 e-mail itseto@abv.bg

Гл. ас. Теменужка Богданова, РУ "А. Кънчев", Филиал- Силистра, катедра Технически и природоматематически науки, 08996228661 e-mail betina93@abv.bg

Система от интерактивни техники, ориентирана по етапите на теоретичното обобщение за усвояване на основни физични понятия по предмета „Човекът и природата” в 6 клас

автор: Ивелин Стефанов Стефанов
научен ръководител: гл.ас. Теменужка Богданова

Summary: *The study attempted to integrate interactivity with a summary of the theoretical possibilities as psychological and pedagogical approach.*

Key words: *interactivity, summary, physical concepts*

ВЪВЕДЕНИЕ

През 2008 и 2009 година бе проведен констатиращ експеримент с ученици от 5 и 6 клас за установяване равнището на усвояване на основни физични понятия, ако се използва традиционната методика, без внедряване на интерактивност. Резултатите от тестовете [1,2] сочат, че основните понятия от първа част „Физични явления” по учебния предмет „Човекът и природата” в 5 и 6 клас, се усвояват преди всичко на репродуктивно равнище. Това налага преосмисляне на методите и техниките, използвани в учебния процес.

В изследването е представен модел за интегриране на интерактивността с възможностите на теоретичното обобщение като психолого-педагогически подход.

Целта на настоящото изследване е да се представи идеята за взаимовръзка на интерактивни техники и теоретичното обобщение по предмета „Човекът и природата” в 5 клас.

За постигане на тази цел са поставени за решаване следните **основни задачи**:

- Да се структурира модел на система от интерактивни техники, ориентирани по етапите на теоретичното обобщение.
- Да се разработят интерактивни техники за систематизиране знанията за основните физични понятия в 5 клас по предмета „Човекът и природата”.

ИЗЛОЖЕНИЕ

А) за интерактивността

В широкия смисъл на понятието интерактивни техники не са конкретни техники и алгоритми, а цялостен процес на взаимодействие между образователните актьори, при който образованието от статично, от йерархиизирано, се превръща в процес, във взаимодействие, в постоянно разчупване на формите [4].

Ефективността на обучението зависи от много фактори, един от които е ангажираността на ученика в свързани с обучението действия. За да бъде ефективно използвано, интерактивното обучение по всеки предмет трябва да бъде реализирано чрез система от техники. Това означава, че техниките не са произволна съвкупност, а са организирани по определен начин като тип, по съдържание- като система [4].

Б) Симбиоза между интерактивност и подхода на теоретичното обобщение

Дидактическият потенциал, съдържащ се в теоретичното обобщение дава възможност този подход да бъде адаптиран за различни физични области и да бъде използван съвместно с други дидактически подходи, в случая с интерактивността.

От изследванията, направени в дипломна работа на тема „Констатиращ експеримент за установяване усвояването на основните физични понятия по предмета „Човекът и природата” в 5 и 6 клас [1] са изведени като *основни физични понятия*: „небесно тяло”, „вещество”, „топлинна енергия”, „движение”, „сила”. Тези понятия са основни, тъй като те са част от компонентите на системата от знания за

Нежива природа. Системата интерактивни техники има следните компоненти, посочени в таблица 1. Тези компоненти следват етапите на теоретичното обобщение [3]. На таблица 1 показваме възможностите за интерактивност чрез теоретично обобщение [2,4] .

Таблица 1

	Компоненти (Етапи в теоретичното обобщение)	Подсистема (тип интерактивна техника)	Тип допълваща техника за визуализация
ИНТЕРАКТИВНИ ТЕХНИКИ	Техники, чрез които се анализират факти и се съпоставят с по-рано изучени изходни тезиси	Дискусионен метод -Мозъчна атака чрез писане	Кубиране – „Деформация на телата” Фиг. 1
	Техники, които спомагат за абстрахиране от конкретните свойства на отделните обекти и отделияне на основното основни тезиси	Дискусия	Спрей-диаграма „Уравновесени и неуравновесени сили” Фиг. 2
	Техники, разкриващи приложението на получените изводи и следствия за обяснение на конкретните обекти или явления изводни тезиси	Казус	Дърво на решение Фиг.3
	Техники, илюстриращи приложните аспекти на изучаваните явления, обекти, процеси, величини, закони и закономерности конкретни тезиси	Ситуационен метод - Казус	Алгоритъм за провеждане на казус – „Изтласкваща сила” Фиг. 4

В) Модели на интерактивни техники

Ще представим модели на разработени техники от ядро 1 „Движение и сили” върху обобщена тема „Сили на налягане”, 5 клас, част 1 Физични явления. Интерактивните техники представяме по следния алгоритъм: дидактически статус на техниката; макрорамка на техниката; дидактически материали. Всяка техника се описва по модела на таблица 3. Предложеният модел е разработен в проект [4] и апробиран в курса за учители, проведен през 2007 година .

Дидактически статус на интерактивната техника

Таблица 2

Тема и тип интерактив на техника	Елементи знания, върху които е насочена техниката	Съдържание на интерактивната техника	Резултат от програмата, свързан с техниката	Етап на теоретичното обобщение, към който е насочена техниката
1.Мозъчна атака чрез кубиране	Деформация на телата под действие на силите	Попълване на куб	Дава примери от бита; Осмисля деформацията на телата	Изходни тезиси
2.Дискусия	Действие на уравновесени и неуравновесени сили	Попълване на спрей - диаграма	Обяснява уравновесени и неуравновесени сили; Сравнява резултатите от действието на уравновесените и неуравновесени сили	Основни тезиси

3. Казус	Зависимост на атмосферното налягане от височината и на хидростатичното от дълбочината	Попълване дърво на решенията в входа на казуса	Осмисля влиянието на атмосферното налягане за промяната на времето; Осъзнава налягането на течностите и газовете в ежедневието на човека; Осмисля съществуването на живот в морските басейни	Изводни тезици
4. Ситуационна техника - казус	Плаване и потъване на телата	Попълване алгоритъма на казуса	Обяснява плаването и потъването на телата	Конкретни тезици

Макрорамка на интерактивната техника №1 „мозъчна атака чрез писане“ за попълване на куб

Таблица 3

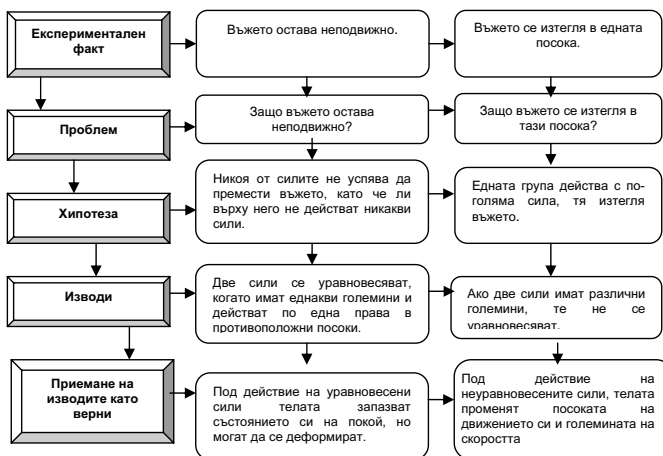
Процедура в техниката	Дейност на учителя	Дейност на ученика	Дидактически материали	Характерни за етапа на теоретичното обобщение процедури
1. Подготовка за определяне на съществени признаци на понятието	Физичен експеримент на Обособяване на отделните компоненти на кубирването, съответстващи на признаците.	Учениците наблюдават.	Дидактически лист с Куб.	Емпирично-сетивно възприемане на признаците на понятието
2. Поставяне на проблема, който ще се реши с техниката	Стимулиране на интереса на учениците Проблем: Кое е явлението? Предоставя дидактически листи на всеки ученик	Учениците получават дидактически лист	Дидактически лист с Куб.	Анализиране на фактите
3. Издигане на идеи: групово и индивидуално творчество	Анализ на идеите. Изслушва различни предложения и попълва куб на флип чарт.	Генериране на идеи. Дават и доказват идеи	Запис върху куб.	Възможни алтернативи. Съпоставяне на фактите с по-рано изучени.
5. Интерпретация и оценка на идеите	Насочва мисленето на учениците към верните решения.	Обединяване около верните решения.	Флипчарт с нарисуван куб.	Извеждане на изводи
6. Решение на проблема	Формулиране на изводи.	Изваждане на основните изводи.	Верен вариант на куб.	Приемане изводите за верни

Въпроси за ръководената дискусия за техника 2:

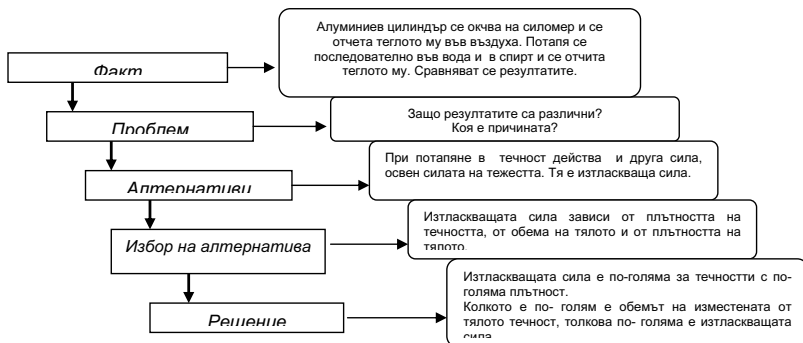
- 1) Кога са възможни двата случая?
- 2) Какво показва факта, че въжето остава неподвижно (изтегля се в едната посока)?
- 3) При какви условия е изпълнено действието на уравновесените и неуравновесените сили?
- 4) Какъв е резултатът от действията на уравновесените и неуравновесени сили?

4.Анализирайте Под действие на сила телата могат да променят размерите и формата си - да се деформират. По-голяма сила предизвиква по-голяма деформация. В зависимост от това в каква посока е приложена силата, пружината се свива или	1.Опишете опита. Към долния край на пружина окачете теглилка. Какви изменения наблюдавате?	
	2.Асоциирайте: За какво се сещате? Под действие на приложената сила пружината променя своите форми и размери-казваме, че се деформира.	
	3.Сравнете го с друго- Пружините на химикалите, силомерите с пружини, ръчно кантарче...	
	5.Приложете – Основната част на всеки силомер е пружина, по удължението на която съдим за големината на приложената сила. Съществуват различни видове силомери, при които отчитането става с помощта на показалец, който се движи по градуирана скала.	6. Спорете Как можем да измерим силата, с която Земята привлича едно тяло? - По показанията на силомера, към който е окачено тялото

Фиг. 1

Фиг. 2

Фиг.3

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Практическото използване на създадения модел позволява да се направят следните **изводи**:

- ♦ Техниките са апробирани в учебния процес по предмета „Човекът и природата” - 5 клас в училища в област Силистра през 2010 година.
- ♦ Прилагането на интерактивните техники създава интересна и творческа атмосфера в учебния час, разчупва шаблона на традиционните методи, повишава качеството на преподаване, провокира интерес към природонаучното образование.
- ♦ Интерактивността в учебния процес води до реализиране на принципите за откриване и активно участие на учениците в часа и е основа за себепознанието и постоянно образование на личността.
- ♦ Резултатите от анкетата, проведена с учители, преподаващи този учебен предмет, сочат необходимост от разработване и използване на интерактивни техники за учебното съдържание по интегралния предмет „Човекът и природата” [1, 2].

Литература:

- [1] Дипломна работа на тема: Констатиращ експеримент за установяване равнището на усвояване на основните физични понятия по предмета „Човекът и природата” в 5 и 6 клас, РУ „А. Кънчев”, Филиал-Силистра, 2008, с научен ръководител гл. ас. Т. Богданова
- [2] Дипломна работа на тема: Констатиращ експеримент за установяване усвояването на основните физични понятия по предмета „Човекът и природата” в 5 и 6 клас като равнище на теоретично обобщение, РУ „А. Кънчев”, Филиал-Силистра, 2009, с научен ръководител гл. ас. Т. Богданова
- [3] Стефанова, Т. Методика за формиране на система астрофизични понятия в средното училище. Кандидатска дисертация, С., 1990.
- [4] Стефанова, Т., Т. Богданова, Проект "Разработване на комплекс от интерактивни техники по учебния предмет "Човекът и природата" от културно-образователната област "Природни науки и екология" към фонд "Научни изследвания" на Русенски Университет, 2006

За контакти:

Ивелин Стефанов Стефанов, IV курс, спец. Физика и информатика, фак. номер: 068657, РУ „А. Кънчев” Филиал-Силистра, тел. 0883357894, e-mail: ivelin1909@abv.bg

Гл. ас. Теменужка Богданова, РУ „А. Кънчев”, Филиал- Силистра, катедра Технически и природоматематически науки, 08996228661 e-mail betina93@abv.bg

Програма за избор и оптимална настройка на непрекъснати регулатори

автор: Петко Янков Николов

научен ръководител: гл. ас. инж. Лилиана Чернева

Summary: The paper deals with the presentation which is about how to present a video lesson and about working with the program "Selection and optimal tuning of a continuous controller". The development of the program itself is a part of my diploma work and for creating a video lesson I used the following programs: "HyperCam 3" and "Subtitle Workshop".

Key words: HyperCam 3, Subtitle Workshop, regulator, setting

ВЪВЕДЕНИЕ

Презентацията представлява заснемане на видео урок, за работа с програмата „Избор и оптимална настройка на непрекъснат регулатор“. Разработването на самата програма е част от дипломната ми работа, а за създаването на виде урока съм използвал следните програми: „HyperCam 3“ и „Subtitle Workshop“.

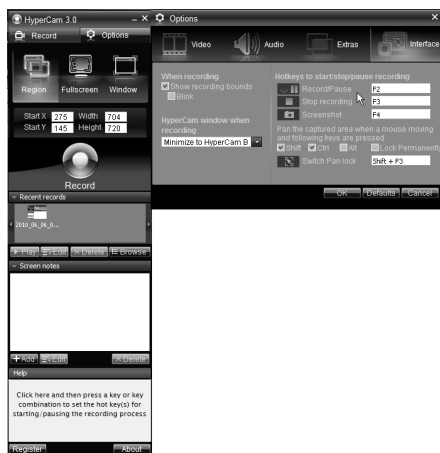
ИЗЛОЖЕНИЕ

Презентацията включва видеоклип с подходящи субтитри, представящи работата на софтуерна програма за избор и оптимална настройка на непрекъснати регулатори. Продължителността на клипа е 7 мин. и 58 сек. При разработването на материала са използвани програмите:

Hyper Cam 3 – програмата служи за записване на ставащото на екрана във формат AVI, което може да ви е от полза при създаване на презентации или учебни филми. Чрез микрофон можете да записвате коментарите си.

След стартиране за записване програмата се минимизира и остава само желаната част от екрана за заснемане. С F2 се стартира и палзира заснемането, а с F3 се спира, F4 служи за правене на снимки на екрана.

Основни настройки и работа с програмата показани на графика 1:

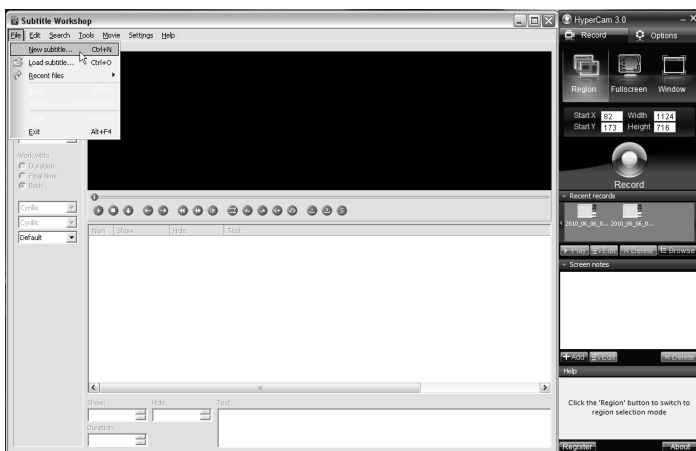

Графика 1. Настройка на бързите бутони.

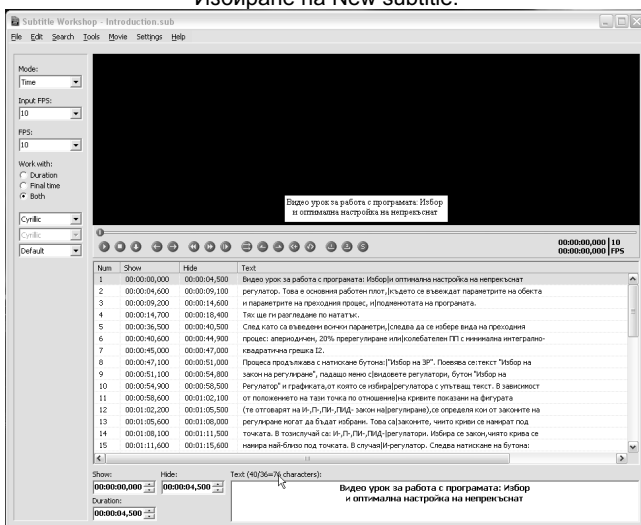
Subtitle Workshop - е програма за изработка, редакция и конвертиране на субтитри. Поддържа се всички известни формати за субтитри. Програмата е богата на опции, разполага с приятен и удобен интерфейс и има функция за проверка на правописа, стига да имате такъв инсталиран модул към офис пакета на Microsoft.

Правила за субтитри

1. Недопустимо е да има реплики на 3 реда.
 2. Недопустимо е да има на ред повече от 42 символа.
 3. Недопустимо е да има реплики с времетраене по-малко от 1.2 секунди.
- Отваряне на желаното видео, за създаване на субтитри.

Избиране на New subtitle.

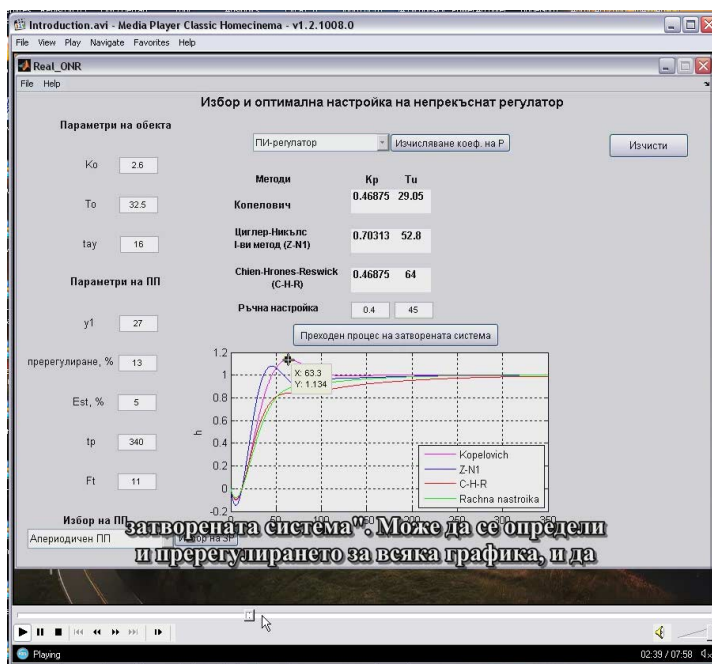

След създаването на субтитрите, трябва да се проверят дали са спазени условията за продължителност и брой на символите.

Проверката се осъществява по следния начин:

1. Натискамe CTRL+I и после натискамe "Настройки"/"Settings"
2. Натискамe "Допълнителни"/"Advanced". Минималното времетраене може да го направите и на 1200 милисекунди (това просто са моите настройки)
3. Натискамe "Проверка за"/"Check for"
4. Натискамe "Корекции"/"Fix"
5. Натискамe "Ненужни интервали"/"Unnecessary spaces"
6. След това натискамe ОК. На останалия прозорец отново ОК и после натискамe CTRL+I за да ни покаже всички грешки, които имаме в субтитрите. Натискамe ОК и после почваме ръчно да ги поправяме... Където реда е червен, то следователно има грешка в него... Дали тя ще бъде прекалено късо времетраене или прекалено много символи на един ред... Ако случайно не можем да разберем каква е грешката ни на този ред, тогава запомняме номера на реда, натискамe "CTRL+I" и там виждаме на съответния ред каква грешка има.

На следващата фигура е показан „Screenshot“ на готовия видео урок на програмата „Избор и оптимална настройка на непрекъснат регулатор“

Програмата е реализирана в програмна среда MATLAB – GUI. [1, 2]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Създаденият програмен продукт е предназначен за използване в упражненията по дисциплините “Проектиране на системи за управление на технологични обекти”, “Автоматизация на технологичните обекти”.

Литература

- [1] Дьяконов, Вл., Круглов, Вл. MATLAB – анализ, идентификация и моделирование систем, Санкт-Петербург, Питер, 2002.
- [2] Тончев, Й., MATLAB 7, София, Техника, 2009.
- [3] <http://www.portable.bg/forum/viewtopic.php?t=464>
- [4] <http://subs.unacs.bg/ib/index.php?showtopic=29431>
- [5] <http://forum.krwetatnt.net/bg/thread162324.html>

За контакти:

Петко Янков Николов, РУ “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, IV курс спец. “Автоматика, информационна и управляваща техника” към Катедра Технически и природоматематически науки, e-mail

гл.ас. инж. Лиляна Чернева, Катедра “Технически и природоматематически науки”, Русенски университет “Ангел Кънчев” – Филиал - Силистра, тел.: 086-821-521, e-mail: LCherneva@abv.bg

СЕКЦИЯ „Социология и маркетинг“

Показатели религиозной толерантности болгарской молодежи

автор: Наталия Балашова (Русия)
научен ръководител: доц. д-р Т. Георгиева

A Training Model of a Microprogramming Unit for Operation Control: В доклада се представят резултатите от проведеното във Филиал-Силистра през м. май 2009 г. анкетно проучване на студентската религиозна толерантност. Изводът, който се налага, е, че обучаемите притежават достатъчна степен на търпимост към иновациите, което се дължи на териториалната близост на Република България до Република Турция като мюсюлманска страна, както и на тясното преплитане на историята и културата на тези две страни.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящий момент проблема религиозной толерантности является актуальной для многих стран. Увеличение частоты и интенсивности миграционных потоков влечет за собой необходимость мирного сосуществования на одной территории представителей различных национальностей, религий, культур. Это, в свою очередь, может привести к открытому межконфессиональному противостоянию. Чтобы не пускать данные процессы на самотек, необходимы их постоянный контроль и диагностика. Зная степень религиозной толерантности молодых людей и девушек, которые в скором времени вступят в трудовую деятельность и станут наиболее социально и экономически активной частью населения, мы можем делать определенные прогнозы касательно будущей религиозной ситуации в той или иной стране. Особенно интересным, с этой точки зрения, является анализ религиозной толерантности Болгарии, как государства исторически и территориально близкого мусульманской Турции.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Генезис понятия толерантности

Первые ростки религиозной толерантности появились уже в раннем Средневековье. Примерно в V веке Псевдо-Дионисий Ареопагит говорил о том, что все вещи в какой-то степени причастны к Божественной реальности, и, соответственно, заслуживают терпимого отношения. Эту же идею в IX веке развивает Иоанн Скотт Эриуген, а в XII веке Иоанн Солсберийский обращает внимание на вероятностный характер многих религиозных мыслей. Не менее важными являются работы Данте Алигьери, Николая Кузанского, а также таких просветителей, как Джон Локк, Франсуа-Мари Аруэ (Вольтер), Дени Дидро. С момента написания трудов этих авторов завершилось формирование представлений о толерантности и началось активное исследование ее истоков и природы.

В настоящий момент существует несколько определений понятия толерантности, наиболее распространенными из них являются трактовки М. Уолцера и П. Николсона. Американский философ М. Уолцер определяет толерантность, как любое ненасильственное допущение существования другого, от уважения и принятия, до вынужденного прагматического дозволения иному существовать или безразличного отношения к нему. По П. Николсону, человека можно назвать толерантным, если он отказывается от употребления своей силы

воздействия на существующее морально неприемлемое для него отклонение. Такой отказ признается морально верным, т. е. должным деянием.

Вопросы религиозной толерантности являются интересными и для российской социологии. Проблемам измерения уровня толерантности в средствах массовой информации посвящено исследование Е. Ю. Кольцовой и Е. Е. Таратуты. «Пласты» нетерпимости выделил Е. Б. Рашковский. М. Б. Хомяков рассматривает основные определения понятия толерантности и ее парадоксы. Анализ религиозной ситуации в российском обществе посвящена работа Р. А. Лопаткина. Также проблемам религиозной терпимости посвящены работы В. И. Гараджи.

Итоги эмпирического исследования

Краткий обзор истории вопроса религиозной толерантности в очередной раз дает представление об актуальности затронутой темы. Настоящая публикация отражает результаты социологического исследования, проведенного в мае 2009 года в Русенском университете «Ангел Кънчев» (Филиал г. Силистра). В опросе приняли участие 70 студентов различных курсов и направлений обучения. Опрос проводился по формализованной анкете, содержащей 10 вопросов. Краткие результаты итогов исследования приведены ниже.

- К верующим себя относят 72,9% болгарских студентов;
- Среди верующих студентов соотношение православие/мусульманство составляет 72%/26%; 2% опрошенных назвали другую религию;
- 23% студентов ответили, что существуют религии, вызывающие у них нетерпимое отношение, 66% сказали что таких религий нет, затруднились с ответом 11% опрошенных:
- Религией, вызывающей наименее терпимое отношение студентов является ислам; большая часть опрошенных считает, что ислам отрицательно влияет на эмоциональное и психологическое здоровье человека;
- В качестве супруга представителя другой религии согласны видеть 14% болгарских студентов; в качестве друга 61% опрошенных; в качестве соседа 68%; сослуживца на работе 71,4%; гражданина страны 91,4%;
- При наличии возможности смены религиозной принадлежности 2,9% опрошенных выбрали бы православие; 5,7% католичество; 2,9% ислам; 1,4% буддизм; 87,1% опрошенных не согласились бы на смену своей религиозной принадлежности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В целом, результаты исследования позволяют делать выводы о достаточно терпимом отношении болгарских студентов к иноверцам. Вероятно, как уже упоминалось выше, это связано с территориально-географической близостью к мусульманской Турции, и с тесным переплетением истории и культуры этих двух стран, как следствием данной близости. Болгария является наглядным примером толерантного сосуществования различных культурных образцов, норм и систем ценностей. Возможно, со временем подобная религиозная ситуация сложится и в других западных странах.

Литература

- [1]. Кольцова, Е. Ю. Измерение толерантности/ Е. Ю. Кольцова, Е. Е. Таратута // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2003. – №4. – С. 113–129.
- [2] Рашковский, Е. Б. Пласты нетерпимости: философские заметки/ Е. Б. Рашковский // Вопросы философии. – 2003. – №4. – С. 61– 67.
- [3]. Уолцер, М. О терпимости./М. Уолцер. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги. – 2000. – 160с.
- [4]. Хомяков, М. Б. Толерантность: парадоксальная ценности/ М. Б. Хомяков // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2003. – №4. – С. – 98– 112.

[5]. Гараджа, В. И. Толерантность и религиозная терпимость [Электронный документ]. доклад на II Всероссийском социологическом конгрессе. 4 с. (<http://www.lib.socio.msu.ru>).

[6]. Зиновьев, Д. В. Социально-психологический портрет студента в контексте толерантности. [Электронный документ].

(<http://library.sibstu.kts.ru/paradigma/2/6.htm>).

[7]. Николсон, П. Толерантность как моральный идеал. [Электронный документ]. (<http://www.eunnet.net/vestimion/index.html>).

За контакти:

Балашова Наталья Александровна. Международный университет природы, общества и человека «Дубна». 5 курс, кафедра Социологии и гуманитарных наук.

Доц. д-р Тодорка Георгиева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” е-mail: TGeorgieva@fs.ru.acad.bg

Проучване ролята на библиотеката в образованието

автор: Жасмина Веселинова
научен ръководител: маг.Надя Петрова

Study of the role of the library in education: *The activities and projects, in which libraries participate has been considered. Through a survey among the students has been highlighted the role of the library, which is an important factor and educational center during the whole life.*

Key words: library, consumption, analysis

ВЪВЕДЕНИЕ

Постиженията на човешкия гений са немислими без книгата и четенето. Разширяването на системата от средствата за информация и тяхното развитие не би могло да замени силата на въздействие на книгата върху човека. Изискванията към училищните библиотеки са все по-големи. Особено внимание заслужава детето в първия етап от своето образование – основното. Това е преходът към поемане на малки отговорности от децата и те заслужават особено внимание в процеса на усъвършенстване на човешката личност. Библиотеката играе роля за формиране у децата на умения и навици за самостоятелно усвояване на знанията. Необходима е тясна връзка между училището и библиотеката, засилване на съвместните им мероприятия, които да бъдат в полза на подрастващите.

Целта на настоящото проучване е да се покаже важната роля на библиотеката в образованието.

ИЗЛОЖЕНИЕ

С цел подобряване качеството и ефективността от учебно-възпитателната работа е нуждата от по-бързо и точно представяне на учебната и художествена литература, нейното популяризиране. Не може да се очаква успех, ако не се прилагат нови форми на обучение. Индивидуалната работа с всяко дете е много важен момент, влияещ за спечелване на читателския интерес. Това с голяма сила се отнася за учениците от основното образование, където творческата атмосфера при общуването на библиотекаря с ученика, е условие за спечелване на детето – читател [2]. Създаването на локални мрежи и автоматизиране на библиотечните процеси са важна предпоставка за приобщаване на децата към новите технологии. Регионалните и училищни библиотеки са важни при формиране на мироведа на децата [4,5]. Там те могат да получат: умения за работа с библиографски бази данни; да ползват документи (речници, книги, списания и др.) на хартиен и електронен носител; в изградени Интернет - центрове имат безплатен достъп до мрежата; квалифицирана библиотечна помощ, необходима за справяне със задачи, възложени в училище и др.

В повечето детски отдели на регионалните библиотеки има оформена читалня, която предоставя възможност за писане на домашни, за ползване на аудио и видеокасети, DVD.

Детският отдел на Регионална библиотека „Стилиан Чилингиоров“ - Шумен превръща библиотеката в: любимо място на първокласниците за провеждане на тържествата „Всички букви зная, мога да чета“ ; място, където децата се срещат не само с книгите, но и с техните създатели – известни писатели, художници, издатели и композитори; място за дните на традиционните „Празници на детската книга и изкуствата за деца“ всяка година гостуват известни творци.

Отделът продължава да се развива, работейки по дългосрочната програма „Да спасим децата от улицата“. Благодарение на участието в проектите „Децата –

творци в Интернет пространството” и Децата на Шумен и Стилиян Чилингиров – продължената традиция: Как се прави книга?”[6].

Проектът на Библиотека “Дора Габе” в Добрич “Деца в мрежата” е важен, защото чрез него се стремят да се привлекат децата чрез съвременни технологии и по този начин да се засили ролята на библиотеките в тяхното самоусъвършенстване[3]. Проектът “Библиотеката, училището и родителите заедно: нека да спасим любовта към четенето!” на регионална библиотека “Никола Фурнаджиев” в град Пазарджик е насочен към насърчаване на четенето[1]. Четенето не само при децата, но най-вече и при техните родители, или по възрастни читатели. Проектът цели да се постигне баланс между четене и новите технологии и по този начин да се постигне полезност в образователния процес във всяка възраст. В Пазарджишката библиотека, за привличане на младите и по възрастни читатели, е подновен дизайнът на Детския отдел в библиотеката чрез инициативата “Артисти рисуват за децата”; създава се студио на младия писател с двуседмични сборки в Детския отдел; организират се дни на четенето по време на ваканциите; създава се клуб “Приятели на книгата” със специална униформа – тениски с надпис “Аз обичам да чета”; организира се състезание по електронни игри “Аркада”; провеждат се разговори “Четат ли политиките” с участието на кмета и общинските съветници; разработва се специална програма за лятната ваканция под надслов “Лято в библиотеката”.

В детският отдел на РБ “Пенчо Славейков” – Варна се предлага Електронна картотека “Знание”, която помага на учениците при информационното им търсене по дадени теми. Съдържа статии от книги, списания и вестници[8,9].

В регионалната библиотека „Партений Павлович” – Силистра през изминалата календарна 2009 година са проведени [7]:

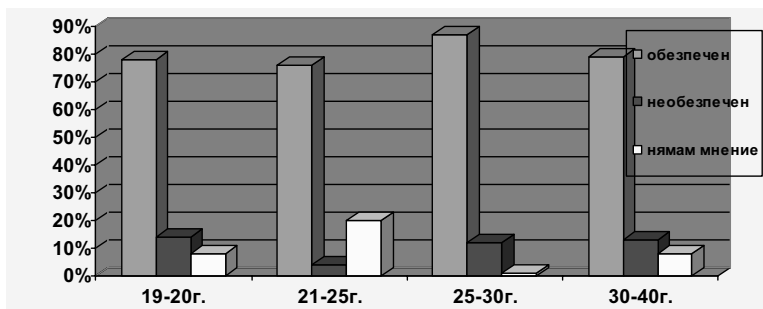
- коледни вълшебства;
- ателие “Вълшебни сървачки”;
- шарено кълбенце, сръчни ръце;
- итературен празник и др.

Проучванията показват, че специалистите, работещи в Библиотеката се стремят да отговорят адекватно на съвременните предизвикателства в работата с малките, по - големите и най - големите читатели. Стремехът е да утвърдят храма на книгата като важна част от нашето професионално и творческо развитие през целия живот.

Библиотеката е важен помощник и при обучението по всички предмети. Тя трябва да провокира интереса на учениците и от средното образование, за да могат те пълноценно да използват информацията, която предлагат новите ресурси и Базите данни. Един от основните проблеми в съвременния етап от развитие е слабото финансиране и все по-трудното обновяване на библиотечните фондове. Това поставя библиотекарите пред трудната задача, как да привлекат своите читатели и да търсят начини за финансиране. В училищата с профилирана подготовка е задължително да се акцентира при закупуване на специализирана литература. Бързият и лесен достъп за достигане до необходимата информация, също е фактор, влияещ върху читателя. Този проблем има три страни, които трябва да бъдат решени: повишаване професионалната квалификация на библиотекарите; подобряване на материално - техническата база; нарастване на библиотечния фонд.

Университетските библиотеки осигуряват висшето образование и научно-изследователската дейност. Участват в разработване на нови форми на дистанционно и продължаващо обучение. Осъществяват проекти за дигитализация на библиотечните фондове. В тяхната дейност се внедряват нови информационни технологии. Много от библиотечните издания са качени на електронни носители.

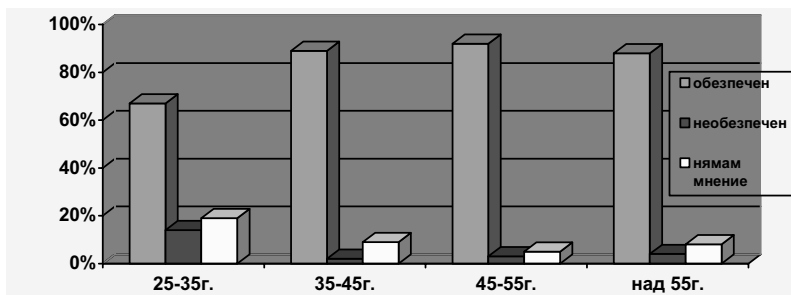
Университетските библиотеки позволяват електронен достъп до различни източници, статии, списания. Създават се механизми за включване на студенти в работата на библиотеките.

фиг.1. Обезпеченост на учебния процес с необходимата литература - студенти

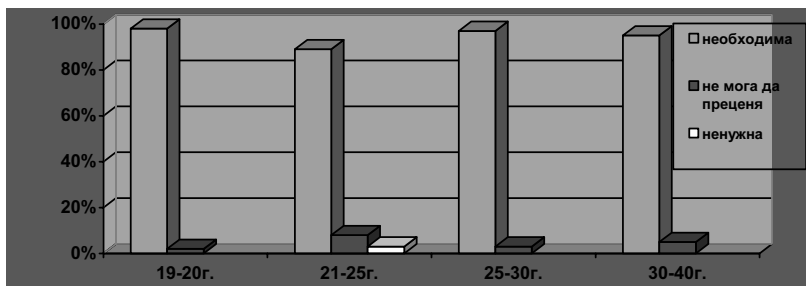
Може да се каже, че университетските библиотеки играят важна роля за качеството на учебния, изследователски и образователен процес. Направено е анкетно проучване на студенти и преподаватели за ролята на библиотеките в съвременния живот.

На фиг.1. е посочено мнението на студентите, а на фиг.2. - на преподавателите, за обезпеченост на библиотеките – като център за обучение през целия живот. Библиотеката трябва да предлага услуги, адекватни на нуждите на обществото.

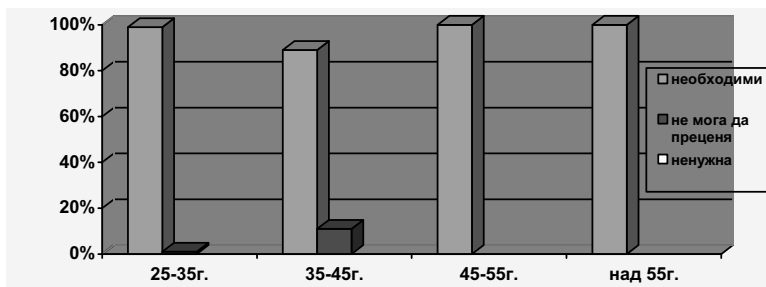

фиг. 2. Обезпеченост на учебния процес с необходимата литература - преподаватели

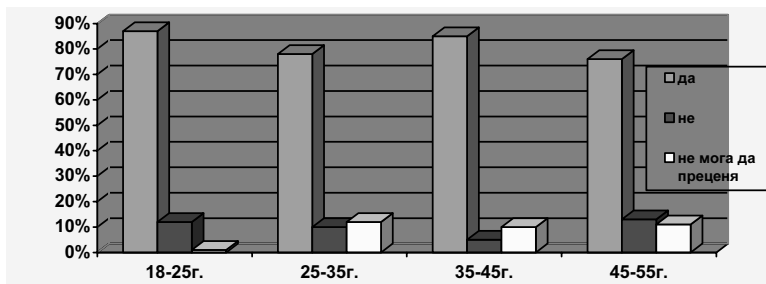
Основната задача на университетските библиотеки е да предлагат необходимото качество на обслужване и задоволяване на студентите с необходимата им учебна литература. Анализирайки данните от направеното анкетно проучване, се вижда съвременната роля на библиотеката.

фиг. 3. Ролята на библиотеките съвременното общество – мнение на студенти

фиг. 4. Ролята на библиотеките в съвременното общество – мнение на преподаватели

фиг. 5. Осигуряване на съвременна литература от библиотеките

Тя е един от основните източници за събиране на информация. Необходимо е библиотеките да намерят мястото си в процесите на промени в българското общество, да бъдат ефективен участник в неговото информационно осигуряване. Все по-често е мнението, че библиотеката е скъпо струващ пазител на книги.

Затова един от въпросите в анкетата беше насочен към предлагащата се съвременна литература, задоволяваща потребностите на анкетирания студенти. Получените резултати са визуализирани на фиг. 5.

Съществен е фактът, че библиотеките са предпочитано място от деца, ученици, студенти и преподаватели. Те са тези, които предоставят адекватна и точна информация за интересувашите ни проблеми.

ИЗВОДИ

От направеното проучване се установи, че повече от 70% от анкетирания студенти твърдят, че ползваната от тях библиотека е обезпечена не само с необходимата литература, но и най-новите литературни източници, които са им нужни за учебния процес. Ясно подчертават ролята на библиотеката – като важен фактор и център за обучение през целия живот.

Обединяването на усилията на различни организации за стимулиране на развитието на училищните, регионалните и университетските библиотеки е от много важно значение за пълноценното им участие в образователния процес. Налице са основни предпоставки: квалифициран персонал, техническо оборудване, успешното прилагане на съвременните информационни технологии в библиотеките, които ги правят център за обучение през целия живот. Развитието на страната ни като пълноправен член на Европейския съюз ни прави отговорни за преодоляване на значителното ни изоставане в натрупването на знания и усъвършенстване на новите технологии.

Литература

- [1] Грашкина, Ваня. За ролята на обществените библиотеки като информационен и образователен центрове. [Електронен ресурс]. <http://cissacp.government.bg/sacp/CIS/content/secondconference/vaniagrashkina.htm> (26.02.2010 г.)
- [2] Маджирова К. и др. Иновации в управлението на образованието в училището – модели и механизми. – София, 1999
- [3] Общинска библиотека Дора Габе. – Добрич. [Електронен ресурс]. <http://www.libdobrich.bg/>. (15.02.2010 г.)
- [4] Регионална библиотека Любен Каравелов. – Русе. [Електронен ресурс]. <http://libruse.bg/bg/index.php>. (15.02.2010 г.)
- [5] Регионална библиотека Любен Каравелов. - Русе (Детски отдел). [Електронен ресурс]. <http://children.libruse.bg/>. (26.02.2010г.)
- [6] Регионална библиотека Стилиян Чилингиров. - Шумен. [Електронен ресурс]. <http://www.libshumen.org> (26.02.2010 г.)
- [7] Регионална библиотека Партений Павлович. – Силистра. [Електронен ресурс]. <http://www.libsiliistra.com>. (26.02.2010г.)
- [8] Регионална библиотека Пенчо Славейков. – Варна. [Електронен ресурс]. <http://www.libvar.bg/>. (26.02.2010г.)
- [9] Регионална библиотека Пенчо Славейков. - Варна (Детски отдел). [Електронен ресурс]. <http://www.libvar.bg/teen/>. (26.02.2010г.)

За контакти:

Жасмина Веселинова Кръстева, студентка, специалност “Маркетинг”, I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail: e_very@abv.bg

Надя Петрова – магистър Библиотечно информационни дейности и културна политика, Ръководител сектор Библиотека във Филиал – Силистра, Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail : nadia_ss@mail.bg

Метод за оценка на влияещите фактори върху потреблението в библиотеките

автори: Жасмина Веселинова, Георги Димитров
научни ръководители: гл.ас.д-р инж.Анка Кръстева, маг. НадяПетрова

A method for valuation of the factors influencing over the consumption in the libraries: A method for selecting the factors, influencing the consumption of the library fund has been examined. The data from a survey for the use of library fund from the students has been analyzed.

Key words: library, consumption, analysis

ВЪВЕДЕНИЕ

С развитието на технологиите и нарастващата роля на Internet-услугите се отбелязва значителен спад в използването на библиотечните фондове в цялата страна. Анализът на читателската активност както в национален мащаб, така и в съответните сфери на образованието, ще покаже ролята на библиотеките в съвременното общество. В отговор на новите потребности на обществото, които възникват в резултат на дълбоките политически и икономически промени в Европа, са програмите и подпрограмите Коменски, Еразъм, Леонардо да Винчи, Грюндвиг, Хоризонтални програми, Жан Моне. Те са ориентирани към различни слоеве на обществото, но основната им цел е пълноценно да подпомагат процеса на обучение през целия живот. Не трябва да се пренебрегва ролята на библиотеката, която предлага адекватна информация и осигурява процеса на образование с необходимото материално-техническо оборудване и човешки ресурси.

Целта на настоящото проучване е да се определят факторите, влияещи върху потреблението в библиотеките и да се анализира читателската активност на студентите в конкретна библиотека.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Прогнозирането на основните параметри на потреблението в библиотеките може да бъде извършено надеждно и точно чрез подходящи математични модели. За извеждането им е необходимо да се оцени влиянието на различните фактори. Предложени са осем фактора (пол, възраст, специалност, вид на обучението, произход, вид на учебното заведение, време на ползване, курс). При определяне на тяхната значимост е използван методът на експертните оценки [1,2].

Изисквания към експертите

Проведена е анкета с пет експерти при предложени осем фактора. Качествата на експерта се определят от следните свойства: компетентност, желание за участие в експертизата, деловитост и обективност. Съществена е професионалната компетентност, която предполага добро познаване на обекта, който се оценява. Експертът трябва да подходи делово, като се концентрира върху поставените му въпроси. Отговорното му отношение към процеса на оценката е свързано с неговата обективност, имаща пряко отношение към вземане на правилно решение при гласуване. Всеки експерт подрежда факторите по степен на тяхната важност. Оценката (рангът) са цели положителни числа. На най-важния фактор експертите дават ранг 1.

Формиране на крайната груповая оценка

Крайната груповая оценка се определя в следната последователност:

Изчислява се средноаритметичната сума от ранговете с израза

$$\bar{x} = \frac{1}{m} \cdot \sum_{i=1}^m \left[\sum_{j=1}^n x_{ij} \right], \quad (1)$$

където m е броят на факторите;
 n - броят на експертите;
 x_{ij} - рангът, даден от j - тия експерт за i - тия фактор.

При пълна съгласуваност на мнението на експертите сумата L^2 има максимум [1,2]:

$$L_{\max.}^2 = \frac{1}{12} \cdot n^2 \cdot (m^3 - m) \quad (2)$$

Колкото мнението на експертите е по-близко помежду им, толкова по-голяма е сумата от квадратите

$$L^2 = \sum_{i=1}^m \left[\sum_{j=1}^n x_{ij} - \frac{(m+1)n}{2} \right]^2. \quad (3)$$

Изчислява се коефициента на конкордация

$$W = \frac{L^2}{L_{\max.}^2}. \quad (4)$$

Формула (4) е валидна, когато отсъствуват свързани рангове, а при наличие на такива тя приема вида

$$W = \frac{12 \cdot L^2}{n^2 \cdot (m^3 - m) - n \cdot \sum_{j=1}^n T_j}; \quad T_j = \sum_{i=1}^m (t_{ij}^3 - t_{ij}); \quad (5)$$

където t_{ij} е броят на повторение на i -ти ранг в j -тото подреждане. Значимостта на коефициента на конкордация се проверява по зависимостта

$$F = \frac{1}{2} \cdot \ln \frac{(n-1)W}{1-W}, \quad (6)$$

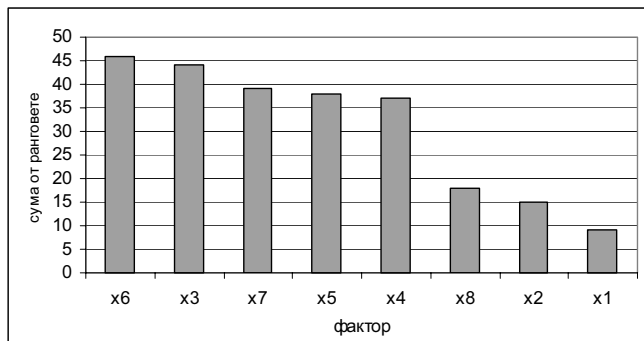
която при вярна хипотеза $H_0: W = 0$ има разпределение на Фишер със степени на свобода $k_1 = m - 1 - 2/n$; $k_2 = (n-1)k_1$. При $F \geq F_{\alpha; k_1; k_2}$ хипотезата $H_0: W = 0$ се отхвърля. При брой на факторите $m > 7$ значимостта на коефициента на конкордация се проверява по зависимостта

$$\chi^2 = n(m-1)W. \quad (7)$$

При $\chi^2 \geq \chi_{\alpha, k}^2$, където $k = m - 1$ са степените на свобода, коефициентът на конкордация е значим. След като е установена значимостта на коефициента на конкордация се построява диаграмата на ранговете. По абсцисната ос се нанасят отделните фактори, а по ординатната са нанасят сумите от ранговете на отделните фактори. В зависимост от диаграмата на ранговете може да се приемат различни решения.

В проведеното изследване - по метода на експертните оценки, при предложени осем фактора (пол, възраст, специалност, вид на обучението, произход, вид на учебното заведение, време на ползване, курс), е изчислен коефициента на конкордация $W = 0.7155$ по методика, описана в [2]. Установена е значимостта на коефициента на конкордация и е построена диаграмата на ранговете – фиг.1. Означенията в нея са следните: x 1 - специалност; x 2 – курс; x 3 – вид на учебното заведение; x 4 – време на ползване; x 5 – пол; x 6 – произход; x 7 – вид на обучението; x 8 – възраст. От характера на диаграмата, факторите са разделени на две групи – силно влияещи и слабо влияещи.

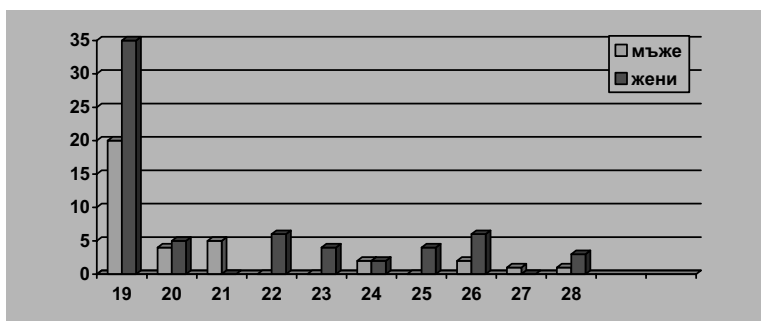
Значимите са: **специалност, курс и възраст.**

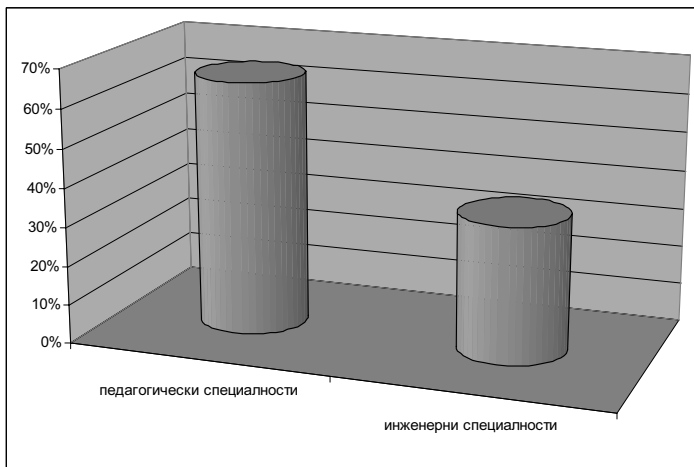
фиг.1. Диаграма на ранговете

Изследване потреблението на библиотечния фонд в конкретна библиотека в зависимост от пол, възраст, специалност, форма на обучение.

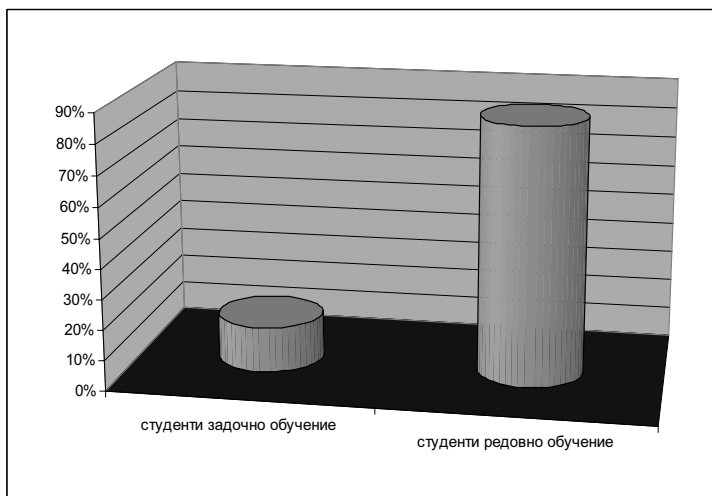
Броят на читателите в библиотеката варира, в зависимост от специалностите, възрастта, формата на обучение и пола на обучаващите се в момента студенти.

Фиг.2. Процентно изменение на ползваемостта на библиотека от факторите пол и възраст

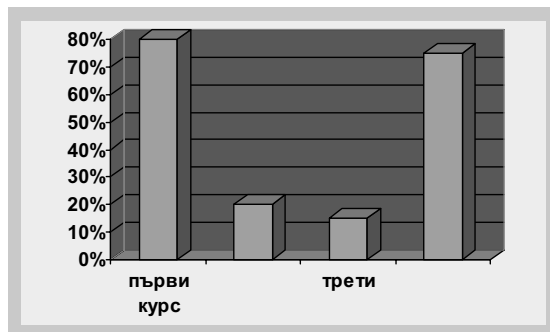

Фиг.3. Процентно изменение на ползваемостта на библиотека от различните професионални направления

Фиг.4. Процентно изменение на ползваемостта на библиотека от студенти редовно и задочно обучение

От направеното изследване се вижда, че най-голямо е използването на библиотечния фонд от жени на възраст 19-20 години, от педагогическите направления. На фиг.4. ясно се вижда, че ползватели от задочното обучение са 9%. Разбира се този факт е обясним с ограниченото време на тяхното обучение. Най-използваем е фондът на библиотеката от студентите в първи и четвърти курс, както е посочено на фиг.5.

Фиг.5. Процентно използване на библиотечния фонд, в зависимост от фактора курс

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящата разработка е направен анализ на читателската активност в конкретна библиотека. По метода на експертните оценки са определени факторите, които влияят върху потреблението в библиотеките. Те са специалност и курс. Установено е, че най-активни са студентите от първи - 80% и четвърти курс - 75%. Активността на последните може да се обясни с изработване на дипломни работи, подготовка за държавен изпит и необходимостта от адекватна за целта информация. По значимия фактор специалност, по-голямо е търсенето от педагогическите специалности, дължащо се на изискваните от преподавателите им проучвания в съответните литературни области.

Трудно е да се намери решение в съвременното общество, което да подтиква читателите да повишават своите знания, използвайки библиотеките. Необходимо е електронния достъп до фонда, с който те разполагат, да бъде в услуга на хората. Това може да стане единствено чрез капитал, вложен за програми, улесняващи търсенето на информация.

Литература

[1] Митков Ат., Д. Минков. Статистически методи за изследване и оптимизиране на селскостопанска техника. София, Земиздат, II част, 1993.

[2] Митков Ат., Д. Минков. Статистически методи за изследване и оптимизиране на селскостопанска техника. София, Земиздат, I част, 1989.

За контакти:

Жасмина Веселинова Кръстева, студентка I курс, специалност "Маркетинг", Русенски университет "Ангел Кънчев", e-mail: e_very@abv.bg

Георги Димитров Георгиев, студент I курс, специалност «Компютърни системи и технологии», e-mail: goshoflex@gmail.com

гл.ас-д-р инж. Анка Кръстева – Катедра Технически и природоматематически науки, във Филиал – Силистра, Русенски университет "Ангел Кънчев", e-mail: pkj@abv.bg

Надя Петрова – магистър Библиотечно информационни дейности и културна политика, Ръководител сектор Библиотека във Филиал – Силистра, Русенски университет "Ангел Кънчев", e-mail : nadia_ss@mail.bg

**РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“АНГЕЛ КЪНЧЕВ”**

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ СНС'11

П О К А Н А

Русе, ул. "Студентска" 8

**Русенски университет
“Ангел Кънчев”**

Филиал - Силистра

СБОРНИК ДОКЛАДИ

на

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС'10

Под общата редакция на:
гл.ас. докт. Галина Лечева

Отговорен редактор:
доц. д-р Ангел Смикаров

Народност българска
Първо издание

Формат: А5
Коли: 5,875
Тираж: 30 бр.

ISSN 1311-3321

Университетски издателски център

<http://conf.uni-ruse.bg/bg/>

Научна конференция на Русенски университет - Windows Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

http://conf.uni-ruse.bg/bg/

Научна конференция на Русенски университет

Русенски университет "АНГЕЛ КЪНЧЕВ"
СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ - РУСЕ

ENGLISH

- Начало
- Покана за участие
- Организатори
- Организационен комитет
- Тематични направления
- Работни езици
- Изисквания към оформлението на докладите
- Публикуване на докладите
- Такса за право на участие
- Фирмено участие
- Срокове
- График на провеждане
- Адрес за кореспонденция
- Телефони за резервация
- Програма на конференцията
- Сборници с доклади**

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ

- Покана за участие
- Сборници с доклади

"Work, finish, publish" Michael Faraday

НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ

29 - 30.10.2010
ПОСВЕЩАВА СЕ
НА ДЕНЯ НА НАРОДНИТЕ БУДИТЕЛИ

Copyright © 2008-2010

Internet 100%